

Szépirodalom

Agh István: Harmadik emelet	5
Szálinger Balázs versei	7
Zelei Miklós: Koala (Csapatépítő tréning)	10
Varga Melinda versei	46
Czegő Zoltán: Virág a gáton	48
Fekete Vince versei	49

Literata Hungarica

Cseke Péter: Páskándi a régi és az új <i>Kántor-Lángban</i>	54

Forgószínpad

A saját életünkéből kezdünk dolgozni (Deák Katalin beszélgetése Lung László Zsolt színésszel)	64

Irrattár

Szabó Csongor: Választások és parlamenti elit a két világháború közötti Székelyföldön	77

Ködoszlás

Puskás-Kolozsvári Frederic: Néhány megjegyzés a székelységgel és a kabarokkal kapcsolatban	107
Kolumbán-Antal József: Székelyföld kialakulásának történelméhez	120

Műteremtés

Gálfalvi György: Szilánkos töredékek Páll Lajosról	136

Szemle

Zsidó Ferenc és Borcsa János Varga Melinda <i>Sem a férfiban, sem a tájban</i> című kötetéről	141
Borsodi L. László és Zsidó Ferenc Fekete Vince <i>Szélhárfá. 99+1 haiku</i> című kötetéről	148
Pécsi Györgyi: Elszakadás (Melinda Nadj Abonji kötetéről)	161
Oláh Sándor: Az „igazság” megnevezése (Pál János <i>Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás. Az Unitárius Egyház szerepkörei 1945–1965</i> című kötetéről)	167
Olvasólámpa (Zoltán Gábor, Ádám Gyula és Fredrik Backman könyvéről)	175

Székely Könyvtár

Ferencz Imre ajánlja Sütő István <i>Válogatott versek</i> című kötetét	180
Előfizetők listája	181
Székelyföld-pályázat, 2018	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266–311 775, 0266–311 026 (fax), 0746–195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Ágh István

HARMADIK EMELET

Ácsorgok a csukott ablak mögött, mint reggelente szoktam, ha megkérdeznék, mit nézek, nem tudnék válaszolni rá, csak ahogy rögzül memóriámban a dolgát kezdő élet, melyet fölvehetne egy kihelyezett filmkamera is, ráérek már, hisz rég letettem szerszámot s hivatalt, tettvágy és gond nem serkent valami újat kezdeni, csak hogy a mély alvás utáni nagy lélegzettel fölébredjek, s jókedvű, naiv lelkülettel túléljek minden napszakot.

Magabiztosan állhatnék a nyitott ablak szárnya között, a kizuhanástól derék alatti súlypontom visszatartana, mégis rám törhet a kényszerképzet, s hogy ne engedjek, mikor fejemben egyre ijesztőbbben dörömböl a hang, hallom, torkomra mint feszül, szaggatja zsigereimet, agyam féltékéit háborítja, hogy legyőzzön, mint az égre törő Sarkadit, akit a betonjárda helyett hiába kerestem az ötödik emeleten, ahol a műterem alacsony ablaka vonz magához azóta is.

Mélységiszonytól háborítatlan állok a csukott ablaknál, szemlét tartok a város barátságosra szelídült földszintje fölött, nem először és nem utoljára, lassan már hatvan éven át a magasságtól, és a szabad repüléstől megfosztottan, mintha egy madár porban szárnyalna égi távolságokat, s mint költő a teljesség hiányát próbálom betölteni, ha nem voltam e világra való a Kossuth téri vérengzés s az ikaroszi tragédia miatt, teremtettem egy másikat.

Alig különböznek egymástól a kinti reggelek innen nézve, a környék ma éppen behavazott képével lepett meg, könnyűnek tűnt az utca, pedig teljes súlyával ráterült a hó, annál nehezebbek a fák fekete koronái, a sötét ruhában sietők lábnyomuk holdjait hagyják maguk mögött,

minden lépéssel a mindenségből szökkennek elő, azért olyan magabiztosak, hótól vidáman, arányos alakzatban haladnak, míg a bejáratoknál geometrikus menetük össze nem zavarodik.

Ha nem ismerném a magasság veszedelmét, s a földszint otthonosságát, nem jelentene többet a látvány megannyi megbolydult tárgynál, észre se venném a különbséget, ahogy az úton az autók, a járdán csizmák, a kertben a nagykabátok, a rakparton a karosszériák özönlenek, a hajók elhúznak a Dunán, s valahányan egy személytelen invázióban, érzelmi kapcsolat nélkül, de a járműben emberek vannak, és nem csak tarka, legyintő suhanások a pesti horizonton.

Megfigyelem, mint akit hosszú szolgálatba állítottak, történt-e valami fontos, ami csak számomra észrevehető, például a siető diáklány, ki annyiszor tekintget hátra, ahányszor nem kap választ – mennyi tüzetes figyelemmel kiderített részlet! mennyi hasonló, megfjetetlen pillanat! – mert végül is nem az a lényeges, hanem a létezés működése, mely ellenére van a magaslatra telepített tüzelőállásnak, meg annak, aki a nyitott ablakból a szörnyű mélybe szédült.

Jobban ismerem a háztetőn a mohát, mint ezt a kiválasztott, szemmel kísért, válasz nélkül hagyott ismeretlen fiatal nőt, akiről csak azt tudtam, hogy létezik, és sajátos mozdulatával beleszötte magát a reggel végtelen fehér kárpitjába, mint mindenki, aki ezen a korai havas képen megjelent, esendő mivolta legrejtettebb gazdagságával vett részt, s meleg árama járta át a felebaráti, szerelmes összetartozásnak, láttam távolodásod a földön, állok tovább jöttödre várva.

Szálinger Balázs

EPICENTRUM

A kisgyerek a tanuszoda óriásállványáról
Az epicentrum közepébe ugrik.

*

Kiskőrös ködéből kivalósínúsítható,
Idegen sereg kér bebocsáttatást,
Néhány szót még meg is tanulnak
Az alávetettek nyelvén.

Fiatal vezér illegális felkutatása
A cél, csillag hozott minket, köszönnek.
Könnyű, jól iható, jól elkeríthető
Használati nyelv.

Valamely felmenőd innen keletre
Többezer kilométerrel még ezen a nyelven
Kért valamit élete legfontosabb napján.
Ha ezt olvasod, megkapta.

Azon az éjjelen megszületik,
S nicsak, milyen ismerős ez a kisfiú,
És mind közül a legmélyebbre hajol
A szerecsen király.

Kiskőrös belterületén attól a naptól
Nagybüszkén áll a fém.
A közösség, mely fenntartásában érdekelt,
Eleven bizonyosságul kezeli.

*

Az apró strandpapucs a medence szélén
Pedig csak egy hét múlva tűnik fel.

HATÁRKIJELÖLÉS

1.

Békességes bírás, zavartalan birtoklás;

Határjáráskor a legutóbbi óta növekedett
Ifjak emlékezetébe tizenkét botütéssel
Belevésni a határjeleket.

A folyóban nem bízhatunk,
A vizek örökös áradása miatt változni
És kígyóformájára csavarogni
És szigeteket csinálni szokott.

A határ tehát tart a maradék berektől fogva
A vészesen leszakadó hegyhátnak,
A kiskúttól a kőből volt kapu helyéig,
Tovább az erdőben tilosbogyós rétig,
Tovább az erdőben a fekete gólya fészkéig,
Tovább át a folyón a régi sírhalmos mezőig,
Tovább az Úr dicsőségének rettegtető látványát idéző fáig,
Tovább a csata helyétől napnyugatra lévő völgynek,
Onnan directe le a dülőnek, ahol a gazembert öltük.

Ezek a helyszínek a későbbiekben
Neveket kapnak, úgy mint Maradék-berek,
Szakadóhát, Kis-Kút, Kapuvár, Sámánrét,
Fészkes-erdő, Százhalom, Fényesfa, Csatahely,
Határ-völgy, Emberégető.

Füből kötött tilalomjelek,
Foglaló útjelek, tilalmas útjelek
Megállapított jelleghatárból, jellegfából,
Kőből, letört ágból, különleges fából.

A jeleket gondozni és megújítani,
A határt megszokni, megtanulni kell,
A jelek ennek előtte romolhatatlanok,
Romlani hagyni azokat vétek,
Viszálykodással, háborúsággal jár.

2.

Az engesztelődtetés a dicsőséges Úrnak
Csakis ezen határok között tetsző.

MEZŐSÉG

A paplakba csak akkor nem esik be az eső,
Mikor nem esik az eső. Süllyednek a falak,
Évről évre görnyedtebben kell járnunk.
Egyre alacsonyabb templomszolgák kellenek.

Kerítés nincs, a szemközti kocsmá részegi
A plébánia kertjében alszanak.
Senki sem jön se segíteni, se csodálkozni.
A föld a magot gondolkodva fogadja el.

Isten új gondolat, amit egy idegen,
Tanult ember hozott, hát tisztelik,
De nem élnek a törvényei szerint,
Mert egy tanult ember nem vezető.

Egyetlen érv mégis a hivatal mellett:
Ahogy egy vándor nép letelepszik,
Dicstelenül keresi a fogást a tájon,
Fájdalmasan nyüszít, el-elbődül, zokog,

S a világ leggyönyörűbb zenéjét alkotja meg.

Zelei Miklós

KOALA

– Csapatépítő tréning –

*„elegem van a történelemből
tízezer helyszínén tízezer változatban
mindenki mindig ugyanazt csinálja*

*új nyelven akarok beszélni
amelyben nincs olyan szó hogy világszidóság
sem olyan mondat hogy ez egy fasiszta nép*

*a mindenség sötétjében egy verssoron kuporogva
mint tábori székén Bartók
fonográfhengere és jegyzetblokk helyett*

*a csontjaimba rögzítem
hogy a gazdátlanul összedőlő templomokban
ahol még megvan az ajtó*

*a deszka ujjnyi részén át mit füttyül a szél
hol a kaddist hajlúgatja sívítva
hol egy elcsukló csángó siratót”*

(Orbán Ottó: Este az embereknél, 1991)

Nagy felhajtás csütörtökön, reggeltől ebédig.

SZEREPLŐK:

ŐEXCELLENCIÁJA, eléggé kövér, csakis fejedelmi többesben beszél
MOTOSEK, vén huncut, sőt

OTI, Motosek lánya, szép az arca, kiválóak a fizikai adottságai

FREIDL JANÓ közéleti kezdeményező

DR. HANS SCHUSCHMANN bécsi főigazgató hangja, két lába és
helikopterének zúgása

II. RAMSZESZ

Rendőrök, fogdmegek, maffiózók, táncosnók, falusi küldöttség

Elhangzanak: Csongrádi Kata Ko-ko-kó, koala maci kezdetű nótájának bevezető strófái; a Quimbi egyik számának részlete; a Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország dalbetét; az 1848 című induló; az Esik eső karikára kezdetű Kossuth-nóta változata; a Csön-csön gyűrű; a Kabaré című film Pénz dalának részlete; Radnóti Miklós Nem tudhatom című verse által inspirált szöveg; egy rövid részlethez Weöres Sándor A kétfejű fenevad, avagy Pécs 1686-ban című történelmi panoptikuma első részének IV. jelenése adott indítást; eléneklik a Marseillaise bevezető sorait, hangszeres kíséret nélkül; felhangzik az Aranyeső című mulató, szöveg nélkül és szöveggel is; elhangzik a Ricsárdgír zenekar Járjuk járjuk a koala táncot kezdetű száma.

1. JELENET

ŐEXCELLENCIÁJA ül az ágy szélén, ébredszik. Odahúzza a guillotine-t, kedvenc játékát, van vagy másfél méter magas: – Polgárosodás, jó reggelt! De hol a mi kis erszéyesünk? Bukszásunk? Bugyelláris macikánk? Pénztárcás medvénk, főnyereményünk, címerállatunk. (Énekel.)

Ko-ko-kó, koala maci,
ko-ko-kó, koala maci,
ko-ko-ko-ko-kó,
ko-ko-ko-ko-kó.

Kedves kis barna mackó,
Imádják oly sokan,
Bundája színe, selyme,
Nyújtózik álmosan.

Az ágy belsejéből előveszi a koalamacit. Vele szokott aludni? A karjára veszi, ringatja, az ölébe ülteti.

– Na, mi van a zsebecskénkben?

Belenéz az erszényébe.

– Bíróságok? Békekölcsön-bevételek? Jaj! Olyanunk már nincsen. És erre büszkék vagyunk. De mivel pótoljuk a kiesést? Mivel? Mivel? Mivel? Szerencsejátékcució. Legyen szerencsénk! Jó szerencsét! Sok szerencsét! Adókat, illetéket, vámokat, jó sokat. Járulék-befizetés! Mindenki befizette? A járulékait? Kezét, lábát jó erősen össze is kötözzük. Nehogy a szökés. Democracy, ha mi működtetjük a guillo-

tine-t. Így. Ráfektetjük a deszkára, a szíjakat becsatoljuk. Most a bárd alá. Az éle pontosan a macinyak fölött ragyogjon. Glamour.

A dal részletét énekli.

- Sajnáljuk mi szegénykét, zutty! A glamour lezuhant, a fejecske leesett. Pontosan a dézsánkba, amit már előre a helyére tettünk. Az erszénye itt maradt. De hol a vér? A vér! A vérike. A nagy koalacícó. Motosek!

Lezsatolja a deszkáról a lefejezett koalát, a nyakánál belenéz.

- Csontszáraz. Az összes vér kifogyott belőle. Pedig a lefejezések után mindig visszaöntöttük. Hogy tudjuk a vérét venni, ha nincs neki? Motosek! Hogyan szívjuk, ha nincs benne? Motosek! Motosek!

Motosek be.

MOTOSEK *a zakóját gombolva fut:* - Excellenciád, dübörgök! Mindig füttyközelen!

ŐEXCELLENCIÁJA: - A vér?

MOTOSEK: - Excellenciád, újra fogom tölteni! Van vér. Bőven.

ŐEXCELLENCIÁJA: - De még kint az ütőerekben.

MOTOSEK: - A reggelit?

ŐEXCELLENCIÁJA: - Jaj, Motosek, a vér látványának hiányától teljesen elment az étvágyunk. Különben meg nincs a kabinetben egy megbízható asztalos? Inog a trónus, Motosek. Szóltunk tegnap is.

MOTOSEK: - Lesz reparáció. Lesz vér. Excellenciád, lesz minden! Mivel kezdjük a napot?

ŐEXCELLENCIÁJA: - Törvénykezzünk. *(Játszik a guillotine-nal. Fölemeli a bárdot és kioldja.)* Hogy ma már többet ne kelljen aztán.

MOTOSEK: - Vezessük be a Nabokov-szabályt?

ŐEXCELLENCIÁJA: - Mi is az, Motosek?

MOTOSEK: - Közösségi közlekedés. A busz a megállóban csak akkor áll meg, ha legalább három utas akar leszállni.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Szeretne.

MOTOSEK: - Mit szeretne?

ŐEXCELLENCIÁJA: - Nem akarni szeretne. Itt csak mi akarhatunk, Motosek. Mi. *(Önmagára mutogat.)* Azaz mi. Úgy értem, hogy mi.

MOTOSEK: - Ez természetes, excellenciád. Csak akkor áll meg a busz, ha legalább három utas szállna le.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Kiváló. Munkahelyteremtés. Most azonnal bevezetjük. Biztosan lesznek, akik párokat alkotva azért szállnak

buszra, hogy megfelelő díjazásért a magányos leszállókhöz csatlakozzanak.

MOTOSEK: – És ezzel elviselhetetlenül zsúfolttá tehetjük az utazást.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ma pompás formában vagy, Motosek!

MOTOSEK: – Személyautóban is legyen kötelező a bukósisak! A lábszárvédőt is írjuk elő nekik!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Hova jársz moziba, Motosek?

MOTOSEK: – Excellenciádat szolgálom.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A gazdaság? Működik?

MOTOSEK: – Dübörög, excellenciád. A túloldalra az aluljáróban is kizárólag akkor szabad átkelni, amikor a felszíni jelzőlámpa szabad jelzésre vált.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Kitűnő, Motosek! Kitűnő! Mit gondolsz, kezdetben, amikor a guillotine használata nem volt tökéletesen begyakorolva, az első lefejezetteknek még kontrollra kellett járni?

MOTOSEK: – Kísérleteztek. A levágott fej elmosolyodott, amikor a fülébe kiabáltak: önnek megkegyelmeztek.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Lám, a jó hírek az életünkben. Milyen fontosak!

Rendőrök kéz- és lábbilincsből, vezetőláncon a teljes fáraói díszben pompázó II. Ramszeszt viszik át a színen.

II. RAMSZESZ: – Ezt a bánásmódot kikérem magamnak! II. Ramszesz vagyok! Ügyvédet akarok! Tiltakozom. Ügyvéd! Ügyvéd!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mit követett el?

MOTOSEK: – Piramisjáték.

II. RAMSZESZ: – Sérelmezem az eljárást!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mások pénzének a szétosztása.

MOTOSEK: – Mi sose osztjuk szét, excellenciád!

II. RAMSZESZ: – Panasszal élek!

RENDŐR: – Éljlél, bazmeg!

MÁSIK RENDŐR *bokán rúgja*: – Hülye köcsög, pofa be!

II. RAMSZESZ: – Segítsenek! A telefonjuddal videózzák le a jogszerűtlen rendőri fellépést!

Őexcellenciája leengedi a guillotine bárdját.

II. RAMSZESZ: – Önkény! Önkény!

A rendőrök kivonszolják II. Ramszeszt. A fáraó kiáltozása még behalatszik egy kicsit.

ŐEXCELLENCIÁJA: – És egy ilyen történetről miért marad le a független sajtó? Motosek!

MOTOSEK *megnyom egy gombot*: – Hodászy, Cenne, Pürkerecz!

Csak a hangorkánjuk, a dübörgésük, csörömpölésük hallatszik: Tűrhetetlen! Lakhatatlan. Tarthatatlan! Íúúúúú, vúúúúú!... Kibirhatatlan! Nem élhető! Nem élhető! Úúúúúú, vúúúúú... Rémálom!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nem ezt! Motosek! A mi függetlenünket.

MOTOSEK *még egyszer megnyomja ugyanazt a gombot*: – Pürkerecz, Hodászy, Cenne!

Kintről angyalok kara:

Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország,

Gyönyörűbb, mint a nagyvilág.

Ha zeng a zeneszó, látom ragyogó, szép orcád.

Táltos paripánkon odaszállunk,

Hazahív fű, fa, lomb s virág.

Úgy sír a hegedű, vár egy gyönyörű, szép ország.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Székleted már volt ma reggel, Motosek?

MOTOSEK: – Már úsztam is egy órát, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Minket az államügyek kikészítenek. Alighogy fölébredtünk, Motosek, azonnal eszünkbe jutott ez a mai lakoma. Jaj! Egyik csúcs a másik után és akkor még ez a lakoma is!

MOTOSEK: – A monstrukció.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ülünk, ülünk és folyton eszünk. Kezdetben hashajtót vettünk be, hogy minél gyorsabban átszaladjon rajtunk a rengeteg kaja és ne hízzunk annyira. De ez nem vált be. Később is hatott, és tárgyalásunk közben kellett szaladgálnunk. Csak gyöngyözött a homlokunk... Gyöngyöztünk a homlokunkon. Igen, gyöngyöztünk. És alig vártuk, hogy a sok külügyminiszter menjen már a picsába, pedig fontos találkozónk volt. Aztán fogyasztó teával próbálkoztunk, de nem segített rajtunk. Kellemes, laza lett a székletünk, de annyit kell a fogadásokon, a megbeszéléseken, munkaebédeken, díszvacsorákon zabálnunk, hogy a hízásunkat gyógytea nem képes megállítani. Hát így vagyunk az államügyekkel, Motosek. És akkor ma is egy ebéd. Dugjuk le az ujjunkat?

MOTOSEK: – Akkor mára fejezzük be a törvénykezést, excellenciád?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Semmiképpen, Motosek. Csak félbeszakított minket, hogy vitték ezt a nilusit. De potomság. Államügyeinket ez nem befolyásolhatja.

MOTOSEK: – Az utolsó töltényig, excellenciád. Az oktatásügy? Már többször napirendre akartuk tűzni.

ŐEXCELLENCIÁJA: – De mindig elmaradt, Motosek. A képzés, például. A tanárképzés. Kik tanítanak? És mi a frászt?

MOTOSEK: – Excellenciád, a pedagógusoknak minden reggel hét óra negyvenkor a tanintézetbe való behatolás előtt be kell mutatni a diplomájukat a tanintézeti kapuügyeletesnél.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Függetlenül attól, hogy hány évtizede bók-lásznak a pályán. Ez jó, Motosek. Egyre jobb.

MOTOSEK: – Az adott pedagógus reggel hét óra negyvenkor jelentkezik a tanintézeti körletben abban az esetben is, ha aznap nincs első órája, hanem csak második vagy harmadik.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ha a diplomabemutatót elmulasztja? Aznap nem taníthat!

MOTOSEK: – Három dípbemutkihagya pályától való végleges eltiltás.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Milyen jók vagyunk, Motosek!

MOTOSEK: – Már meg is jelent a Hivatalos Közlöny ma esti első kiadásában.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Reggel van, Motosek.

MOTOSEK: – Excellenciád, már rég törvénybe adtuk, ha az esti Hivatalos Közlöny reggel jelenik meg, akkor jogi este van.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Igazunk volt, Motosek.

MOTOSEK *előveszi a zsebéből a Hivatalos Közlöny esti számát:* – A Hivatalos Közlöny, excellenciád! A ma esti szám. Még rajta a nyomda illata.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Itt vannak még nekünk ezek az ötvenhatosok is. Velük is kezdenünk kéne valamit.

MOTOSEK: – De mit? Már annyi dízsírhelyet kaptak.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Kopjafákat!

MOTOSEK: – Sértődékenyek, túlérzékenyek, nem lehet velük jutni semmire.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Már kaptak öregotthont is!

MOTOSEK: – Úgy bizony. Egy csomót.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Semmi se elég?

MOTOSEK: - A negyvennyolcas honvédeknek, a Soroksári úti Honvédmenház lakóinak a főváros csikkeket adományozott a XIX. század végén. Hogy legyen mit a pipájukba tömni. De ma már szinte senki se pipázik, excellenciád. Akkor pipát is adjunk nekik?!

ŐEXCELLENCIÁJA: - Cigaretta!

MOTOSEK: - A dohánygyárak ajándékba. Aztán tilos a dohányzásért a bünti.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Kis hal jó hal. A Télapótörvény? Terjesszük ki a nyuszira!

MOTOSEK: - Számlát is tojjon a húsvéti nyuszi. Számla hopp! Számla hopp! Eggyel máris lebukott.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Musz-musz. És még milyen kötelezettségünk van reggelire, Motosek?

MOTOSEK: - Az ebéddel kapcsolatban, excellenciád! Jön a kezdeményező. Az értelmiségi. Egyedül elintézem. Bennfenteskedő, bizalmaskodó, hisztis kijáró. Amikor beletörlöm a cipőm, azt hiszi, jóban vagyunk. És jönnek a pénzügyek is. A halaszthatatlan pénzügyek. A közpénzek tisztasága. Üvegzebe.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Úgy van! Üveggházhatás, Motosek.

MOTOSEK: - Légügyi adó, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Környezetvédelem.

MOTOSEK: - Excellenciád, emlékeztetem, hogy már korábban is ki akartuk vetni. Mindenkinek az orrára szerelünk egy mérőt. Belégzéskor az elfogyasztott oxigént méri, kilégzéskor a környezetszennyező széndioxidot.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Egy szuszra két adó?

MOTOSEK: - Pontosan, excellenciád. Fogyasztás- és szennyezésmérés.

Fogdmegek jönnek, aranyfeliratos, hatalmas sírkövet cipelnek.

MOTOSEK: - Évforduló.

Őexcellenciája elé helyezik a sírkövet.

MOTOSEK: - A nemzet nagy költője százötven éve született. A síremlékét kell megkoszorúzni. Behozattam. *(Átnyújt egy paksamétát.)* Excellenciád beszéde.

ŐEXCELLENCIÁJA *kezében a beszéddel a sírkő elé áll:* - Tisztelt Cukkorrépa-termesztők! Hölgyeim és Uraim! Nemzettársak! Magyar gyökérelőállítók képviselői! Tartjuk magunkat, örömmel jelentjük.

Csökken a terület, nő a minőség! Vagyis, a cukorrépa termőterülete kisebb lett ugyan, de a répa szintemelkedésnek indult és hol áll meg! A termésátlagok kiemelkedőek, száznegyven százalék laborérték aranykoronánként, illetve vércukor milligrammonként penicillinnel átlagolva, ami hatalmas eredmény, úgy gazdaságilag, mint tudományosan, a szakterületet tekintve, egyedülálló a répavilágban, különös tekintettel az elővetemények téli hasznosítására, a tarlóhántást megelőzően és követően. Ím, a tudomány nem ismer korlátokat, tisztelt Cukorrépa-termesztők! Köszönjék édes hazánk nevében, hogy előttünk megjelenhettek, hogy itt állhatnak. A gyökerekről mi nem feledkezünk meg! Termesztéséért átadjuk Önöknek megérdemelt elismerésünket. *(Nézegeti, hogy még milyen sok teleírt papírlap várakozik, és nagy csattanással becsukja a dossziét.)* Elég ennyi.

Motosek int, két fogdmeget nagy, fölszalagozott koszorút hoz díszlépésben.

Oti befut egy szuper jó versenybringán. Kamerás sisak, drága biciklis szerkó, karján multi-sportóra. A lábán villogó-világító bringás cipő. A biciklin is lámpák villognak. A multi-sportóra dallamosan jelez.

OTI: – Kurva jó a részidóm. *(A bicajt a sírkőhöz támasztja.)* Üdvök!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Gratulálunk! *(A koszorút a biciklikormányra akasztja.)*

OTI: – Az edzéstervemet csinálom. Szálkásítok. *(Kihajt a koszorúval.)* Combon!

A fogdmegek futnak Oti után a sírkővel. Mögöttük Őexcellenciája és Motosek vonul.

2. JELENET

Oti az ellenkező irányból, mint ahol kihajtott, bejön, bicikli nélkül. Fején magasra halmozott konty, fölfelé kihúzott szálakkal, ezüstszalaggal körbe kötve. Fényes, testhez tapadó futószerezés, nagy foltokkal. Karján multi-sportóra. Edzőcipője az oldalán kihalva. A színen kondigépek.

OTI nézegeti magát: – Kurva jó a seggem. A derekam is olyan. Olyan keskeny, de olyan. És akkor olyan testek az utcán meg szembe. Olyan tahó testek. Tacho. Yeah. Hát undorítóak... Hogy hányok. Az én modellmagasságomból...

Csábító melódiával jelez a multi-sportóra, helyben futás következik.

OTI: – Hálás vagyok az órámnak. Ő mondja meg nekem, hogy milyen zónában edzek. Mindig olyanban. Sportzóna. Ownzóna. Se túl, se alul.

Pulzusszám, szívfrekvencia olyan. Jobb pitvar, bal pitvar. Olyan állapot. Olyan tudatos. Állandó terhelés, napi önmérés. Óram informál fejlődésem mértékéről. *(Megint jelez a multi-sportóra. Tornázik, cigánykerekedik, lemegy spárgába...)* Most olyan boldog vagyok. Napi tizenöt deka boldogságot kell bevinni a szervezetünkbe. Olyan koktél kell! Vitaminos multi. És kész. *(Iszik.)* Ebben a boldogság olyan. A szárazanyag tartalom. Tíz deka répába négy deka boldogság reszelve. A legtöbb boldogságot a csokoládé tartalmazza. A kilencven százalékos dark chocolate-ban hetven százalék. A többi kaucsuk. Na milyen vagyok?

Freidl Janó lép be. Nem éppen magas és nagyon vékony. Egy kicsit slampos öltönyt visel, a nyakkendője meglazítva.

FREIDL: – Olyan! *(Jobb kezével a győzelem V jelét emeli magasra. Látványos csokrát a baljában hozza.)*

OTI: – Undorodom. Olyan undor...

FREIDL: – Mitől? *(Átadná a csokrot, de Otinak nincs szabad keze.)*

OTI: – Még nem tudom. Ma mitől.

FREIDL: – Hogy a hangulatomat mindig el...

OTI: – Láttam, amikor beléptél, rajtad, hogy olyan undor.

FREIDL: – A V! Szerencsés nyelvünkön a vereség jele. De úgy olvassuk ki, győzelem. Győzelem! Győzelem! Mert az erkölcsi győzelem, Otikám... A szétlőtt ablakokban.

II. Ramszesz, ezúttal is teljes fáraói díszben, beront. A jobb kezén még rajta a bilincs, a bal karján ugyancsak multi-sportóra.

OTI: – Egyszer már Egyiptomból hozták vissza.

II. RAMSZESZ: – Én is az edzéstervemet csinálom. *(Kirohan. Kintről hallatszik.)* Taxi! Taxi!

Oti kézen áll, helyben fut. Óra jelez, mindig más melódiával.

OTI: – Bárhol jobb, mint itt. Hans is kínoz. Tudod. Hogy nem érti! Hogy én, itt hogy tudok élni. Ahol minden olyan.

FREIDL: – A bécsi vadkan. Ő megy a pénztárba, a magyarok a mennybe.

OTI: – Olyan kis depi majom vagy.

FREIDL: – Az erkölcsi győzelem az enyém ma is! A többit baszhatom. *(Előhúzza a zsebflaskát, iszik. Időnként át akarja adni a csokrot, de Oti olyankor mindkét kezét elfoglalja valamilyen gyakorlattal.)*

OTI: – Tényleg olyan vagy. Tök depi. Folyton.

FREIDL: – A vereségeim teremtménye vagyok. Rájöttem. *(Előveszi a zsebflashkát, nézegeti, elteszi.)* Nem a vereségek ellenére tartottam meg magamat, hanem belőlük lettem gyúrva.

OTI: – És én legyek az oldalbordád? *(Leguggol, magasra ugrik...)* A győztesekhez akarok tartozni.

FREIDL: – Pedig én sokkal érdekesebb vagyok. *(Megint átnyújtaná a csokrát, de Oti épp akkor leguggol.)* A megvert mindig színesebb.

OTI: – Olyan kék, olyan zöld. Ungarische snassz Werke. Ach. Nekem inkább életérzés-identitásom van. Olyan jó kis identitásaim, tudod. Buli, zajongás. Pörögni, zizegni. Falra mászok és onnan lenézek rátok. Amiben magamat a legjobban érzem, az vagyok. Könnyed, laza.

FREIDL: – Imádom azt a kis flegma szád.

OTI: – Olyan beauty ajkam van. Tetszik?

FREIDL: – Nagyon.

OTI: – Az olyan menő dolgok, amik úgy elsodornak. Az vagyok. Te meg olyan... Fogadjunk, hogy nem is tervezett gyerek voltál. *(Hátizmozik, emelgeti a csípőjét.)* Hanem csak úgy megcsináltak. Az olyanok. A füled sincs megcsináltatva. Az is hogy milyen. *(Leül, fölteszi a lábát a falra.)*

FREIDL: – A cipőd. Milyen?

OTI: – Egymilliót a fitnesszbe!

FREIDL: – A nadrágod is...

OTI: – Most vettem. Jó cucc. Olyan igazán. Fölhasítottam a láááá-tyúúüümet. Széééé? A nadrágra rátettem ilyen foltokat. Ezzel juttatom kifejezésre a mélyszegények iránt az együttérzést.

Fényes öltönyös, fehéríng-nyakkendős, fekete napszemüveges alak toppan be, az övében stukker. Megáll a színpad szélén, körülnéz. Lassan, figyelmesen nézelődve jön. Otit és Freidlt többször körüljárja, jól megnézi őket. Kintről kiáltozás hallatszik, kirohan.

FREIDL: – Ez meg?

OTI: – Lövésem sincs.

FREIDL: – Neki se volt. Milyen szerencse.

OTI: – Zakón át is olyan szálkás. Nincs zsír a bőre meg az izmai között.

FREIDL: – Nekem sincs.

OTI: – Kinyomod azt a kondigépet?

Freidl nekiül, kezében a csokrát szorítva kínlódik. Oti föléje magasodva figyel.

FREIDL: – Hát ez most nem sikerült.

Freidl föláll, át akarja adni a csokrot, de Oti valamilyen gyakorlattal gyorsan lefoglalja mindkét kezét.

OTI: – Te csak olyan girhes vagy, Janó.

FREIDL: – Apád is ezzel operál.

OTI: – Mindenki sütögeti rá a véleményt.

FREIDL: – Én Motosek úrnak szólítom, ő meg azt mondja, jaj Janókám! A monstrukció!

OTI: – Az olyan nagy, látványos szervezésekre. Amiket fölöslegesnek tart. A kedvenc szava.

FREIDL: – És összecsapja a tenyerét. Jaj, Janókám, hogy maga örökké itt kampalyog. Így beszélt. Persze, egy ilyen vonalkód, nyüzüge alak, mint maga, Janókám, az fáradhatatlan. Hát ezek a mondatok szerintem egy hivatalos folyamatban nem hangozhatnak el.

OTI: – Mért hivatalos? *(Óra jelez, Oti a hátára fekszik, lábgyakorlatokat végez, azután felüléseket.)* Olyan izomlázam lett. Ki választott meg téged? Képviselez egy szervezetet? Majd beíratlak egy olyan asser-tiveness training course-ra. Hogy kell magadért kiállni, hogy ne legyél ilyen lábtörlője mindenkinek. Hanem az én kis önérdek-érvényesítő kampecom. Például mindig mérd a pulzusod, abból tudod, hogy olyan az izgalmi állapotod, hogy képes vagy megfelelően cselekedni. Fogd meg a bokám! Úgy jobb a felülés. Majd kimasszírozod az izomlázamat. Izzad a tenyered?

FREIDL: – Nem izzad. *(Leguggol, megfogja Oti bokáját.)* Így foghatom?

OTI: – Aha.

FREIDL: – Őexcellenciájához be se jutottam.

OTI: – Olyan elfoglalt. Hát tudod. Én azért reggel találkoztam vele.

Oti egy ügyes mozdulattal kiveszi a lábát Freidl kezéből. Freidl fenékre esik, előveszi a zsebflaskát, kortyint, elteszi. Aztán mégis inkább újra előveszi, és újra meghúzza. Oti hátrabukfencből áll föl, ugrál.

OTI: – A kontyom! Mindig elfelejtem.

FREIDL: – Azt mondta, apád! Hogy a politika, nekem, csak megfogalmazások kérdése, és egy szerencsés megfogalmazás nem rontja az eredeti tervet, hanem fordítva.

OTI *az apját utánozva*: – Segíti, Janókám.

FREIDL: - Én is leutánzom, még jobban is, akármikor, mint te.

Freidl tökéletesen utánozza Motoseket.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: - Nincs gömbérzéke, Janókám. Mégis focizna.

OTI *az apját utánozva*: - Hans is jön a létminimumebédre!

FREIDL: - Na éppen ez az, hogy nem...

OTI: - Dehogynem! Csak olyan kevés az ideje, tudod. Jön, és rögtön vissza. Most úgy nem is olyan baj. A fogféhéritőmet várom mindjárt ebéd utánra. Négyre. Fehér fog: boldogság. Tudod! Helikopterrel érkezik dr. Hans Schuschmann főigazgató uram Bécsből. (*Egykezese súlyzót váltogat jobb és bal kezében.*)

Köröző helikopter zúgása, a magasból fényoszórók pásztáznak, azután lehalkul a motorzaj, Hans hangján megszólal a nóta:

1848.

E-zer-nyolc-száz acht und vier-zig ki-tő-rött asz há-bo-rú.

Kos-suth La-jos s Fe-rencz Jós-ka ösz-sze-vesz-tek cu-da-rul!

Én is ott vót', még-se meg-hótt', ez az-tán a va-la-mi! va-la-mi!

Ezernyolcszáz acht und vierzig kitörött asz háború.

Kossuth Lajos s Ferencz Jóska összeveszttek cudarul!

//: Én is ott volt, még se meghótt', ez aztán a valami!://

Tiszán innen Dunán túl, úgy futottunk, mint a nyúl!

Még az ágyú meg se szólt, meine Hose teli volt.

//: Én is ott volt, még se meghótt', ez aztán a valami!://

Mikor ágyú erste szólt, meine Hose teli volt.

Mikor ágyú zweite szólt, alles Hose teli volt.

//: Én is ott volt, még se meghótt', ez aztán a valami!://

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Királyzsír? Ez klafa. Ezt már Petőfi is ki akarta sütni. A néppel tűzön.

OTI: – Úgy utálok! Hogy klafa... Erre apu, hogy satrafa! Nekem. És kinevet.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – A kislányom is velem ért egyet, Janó! Maga gúnyt űz a létminimum alatt élő milliókból, őket alázza meg a létminimumebédjével. Hááárom fogááás?! Léééetminimumebéééd? Krumpplileves? Rakott kel? Alma? Naponta egy alma, ne legyen bántalma. És ez nekik létminimum? Micsoda bőség! Tivornya! Mulatéééerozááás! Sikoltja majd az a hárommillió kisémmizett nemzettársunk, akiknek az az életprogramjuk, hogy felküzdjék magukat a léééetminimumra, Janókám. Megbeszéltem Otikával is.

OTI: – Velem? Egy szót se...

FREIDL *szorosán magához öleli a lányt*: – De Otikám...

OTI *eltolja magától*: – Na, na, na.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Kislányom. Hát ez a Janókád élve is olyan, mint akit minimó kalkuló már kétszer újratemettek.

FREIDL: – Így beszél rólam a távollétemben.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Így. És te meghazudtolsz egy ilyen senki előtt, Otikám? (*Előveszi a flaskát.*)

OTI: – Naaa! Apu soha nem iszik. Amióta anyu föbe lötte magát, azóta ilyen. Támad mindenkire. Azelőtt is. Csak azóta... Még sokkal.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK *elteszi a flaskát*: – Johanna biztosra ment. Bevett egy lóadag altatót és rögtön meghúzta a ravaszt. Az én szolgálati fegyverem elsütő billentyűjét.

OTI: – Köszönöm. De talán a szüleimről nem fogsz tudni mondani olyat, amit már ne tudtam volna.

FREIDL: – Az olyan szüleidről.

OTI: – Hagyd a szüleimet békén.

FREIDL: – Te hoztad szóba.

OTI: – Nagyon sok szeretet is. Anyu nagyon szeretett engem.

FREIDL: – Azért hagyott itt. Apád pisztolyával.

OTI: – Annak ellenére.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Johanna, a németes neveltetése. Mindig alapos volt.

OTI: – Apu ezt nekem még sose mondta.

FREIDL: – Nekem se.

OTI: – Akkor meg?

FREIDL: – Egy temetkezési vállalkozó.

OTI: – Ki?

FREIDL: – Apád. Egy temetkezési vállalkozó, aki a megrendelőket is el akarja temetni.

OTI: – Ez a lényeg.

FREIDL: – Hogy? Mi?

OTI: – Mért? Mit mondtam?

FREIDL: – Ez a lényeg.

OTI: – Nem mondtam. Nem, nem.

FREIDL: – Apád is pont így tárgyalt.

OTI: – Az ő nevét is rá kellett volna vésni anyu sírkövére, olyan kihagyott dátummal, ahogy szokták. Itt nyugszik a túlélő.

A fényes öltönyös maffiózó ront be. Kintről a rendőrök trappolása hallatszik. A maffiózó gyorsan beül ugyanabba a kondigépbe, amellyel Freidl kudarcot vallott, és mint a pihét egymás után akárhányszor kinyomkodja. Oti ugyanúgy odaáll és mutatja Freidlnak, hogy ez az. Így kell. A rendőrök kezükben stukkerrel betrappolnak, keresnek. A maffiózó annál lelkesebben izmozik. Rendőrök el.

MAFFIÓZÓ *elfütyüli Oti multi-sportórájának egyik dallamát: – Izgalmat a mozgásba! (Kifelé indul. A rendőrök jönnek vissza. A maffiózó kikapja Freidl kezéből a csokrot, az arca elé tartja és szerelmesen dalolva, andalogva, pontosan a rendőrökkel szembe kimegy.)*

Most múlik pontosan,
Engedem, hadd menjen,
Szaladjon kifelé belőlem.
Gondoltam, egyetlen,
nem vagy itt jó helyen...

A rendőrök kétfelől odaállnak Oti és Freidl mellé.

FREIDL: – Most rohant ki egy ismeretlen.

OTI *kapcsolgatja, ütögeti a multi-sportórát: –Nem jelez. Oh, shit!* (A másik rendőrrre mutat.) A kollégájának még köszönt is.

EGYIK RENDŐR: – Összefonódsz? Kenőpénz?

OTI: – Nincs egy Duracelljük?

EGYIK RENDŐR: – Duracell?

Másik rendőr menekülni akar. A kollégája hozzányomja a sokkolót: semmi.

EGYIK RENDŐR: – Bassza meg! A sokkolóból tettem át az elemet a rádióba.

Másik rendőr menekül.

EGYIK RENDŐR: – Állj, vagy lövök! Molnár őrmester, felszólítom, adja meg magát! Molnár! (*Lövöldözve kirohan.*) Molnár!

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Jobbról rendőr, nekem rendőr. Balról rendőr, nekem rendőr. A korrupció, Janókám! A lopások, rendőri visszaélések, törvénytelenység. A közbizalom hiááánya! Emiatt van a sok szegény.

FREIDL: – Így mondta apád.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Alapvető emberi jog, hogy senkinek se kelljen szegénységben élnie. Ezt mondta nekem Otika.

OTI: – Ilyet tényleg mondtam neki, de hát...

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Maga nem ért egyet Otikával? Úgyhogy ezen ne agonizáljunk.

OTI: – Abba most ne haljunk bele, így szokta mondani.

FREIDL: – Szavajárása.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Abban most ne haljunk meg, Janókám. Létnaximumebéd. Ez lesz a neve. Ezzel a névvel megbecsüljük a létminimum alól a jég hátára feltörekvő milliókat. Ennél jobb elnevezés nincs.

FREIDL: – Akkor lemondok! Leszervezem az egészset. Elmarad a létminimumebéd. Pedig már tudja mindenki. Botrány! Botrány!

Fotóvillogás. Dübörgés, médialárma hallatszík. Úúúúú, vúúúúú. Botrány! Íííííííí! Íííííííí! Botrány! Botrány! Tévékamera gurul keresztül a színen. Mikrofonokkal rohángásznak. Ellopták a pénzt. Botrány! Freidl úr, halló, halló! Viiííííí! Herr Freidl! Herr Freidl! Viiííííí!

FREIDL: – És híres leszek. (*Izmozik az egykezes súlyzóval.*) Botrány egyenlő világhír.

OTI: – Még Bécsben is írnak rólad?

FREIDL: – Ha szólsz Hansnak.

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Burgonyaleves, rakott kel, alma, Janókám. Egy létminimumon élő, négytagú család ebédje a hónap huszonnegyedik napján.

FREIDL: – Mi számoltuk ki!

ELJÁTSZOTT MOTOSEK: – Ha ezt létmaximumebédnek tituláljuk, a kontraszt nem sokkal nagyobb, Janókám? Ne rúgja fel az egyetértést, a közös munkálkodást. Az együttműködést. Veri a tamtamot, veri.

(Vissza akarja adni a súlyzót Otinak, de nem sikerül.) De utána! Hogyan tovább? Mi a haditerv, kérdem én. Én csak segítek, Janó. Gondolja át. Jól felfogott érdeke.

Egyik rendőr nagy zsákot cipelve, a hozzábilincselte fényes öltönyös maffiózóval bejön.

MAFFIÓZÓ: – A kolléga?

EGYIK RENDŐR: – A Molnár őrmester? Őt is elkaptuk. A maffiával való együttműködésért. Ő majd az egyik szép, az úniós követelményeknek is megfelelő letöltőházban fogja morzsolgatni napjait. Lesz vagy hat év. A cellában tévékészülék. Volt rendőr.

3. JELENET

Őexcellenciája egy szófán könyököl. Mellette a koala, előtte a földön a guillotine áll. A lábánál egy ócska, pepita, vulkánfíber bőrönd, ronda, zöld fogantyúval. Fölhúzza a bárdot és leengedi. Játszik, játszogat. Csöndben, sokáig.

ŐEXCELLENCIÁJA *leejti a bárdot*: – Visszük magunkkal mindenhol. A Nagy Lélek. (Fölhúzza a bárdot.) Móhandász Karamcsand Gandhi. Kézi rokkával járta Indiát. (Hüvelykje bögyével végigszalad a bárd élén.) A Mahatma. Soha nem tétlenkedett. Sodorta a szálat, font, örökké dolgozott. Így lett a rokka India jelképe. (Leejti a bárdot.) A gyarmattól a függetlenségig. A zászlójukon ott is a kerék. Mekkora utat, mi magunk is. A kezünkben ezzel a bőrönddel indultunk el a szülőfalunkból. Többre vágytunk. Mint az Akácós út a Kistemplom megett. Leszálltunk a vonatról, mentünk az utcán, a hatalmas bérpaloták tövében. Mindenki szembe jött. (Fölhúzza a bárdot.)

Egy nagy fateknő érkezik szép lassan, hosszában a színre. Mögötte Motosek, mintha az ő természetfeletti ereje tolná be.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Itt a vér?

MOTOSEK: – Azonnal, excellenciád, a vér is.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ragaszkodunk hozzá.

MOTOSEK: – Hogy friss legyen. Már nem várunk sokat.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Egyszerű, olcsó darab.

MOTOSEK: – Jó kis fateknő, így van. Használtuk már korábban is, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – És milyen kevéske volt benne.

MOTOSEK: – Ezt éppen nem mondanám, excellenciád. Vagy más-félmilliárdot...

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ez a lényeg, Motosek. Elképzelni egy nagy-szerűt. Magunk elé vetíteni, látni. Kigondolni a részleteit, eltervezni a célhoz az utat. Ez az, Motosek! Ezért ragaszkodunk hozzá.

MOTOSEK: – Az összes tétel befut, amit várunk, biztosíthatom excellenciádat. A friss vér is. A haditerv jó.

ŐEXCELLENCIÁJA *fölemeli a bőröndöt*: – Indulásunk tanúja.

MOTOSEK: – Ha tudna beszélni.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nem volt benne több. Egy váltó fehérenmű, két fehér ing, fogkefe. (*Kinyitja a bőröndöt, teli van bankjegykötegekkel. A bélésen ízléstelen rózsamintázat.*) Nyakkendőnk, amit viseltünk, egy volt. (*Becsukja.*) Nem hiába jöttünk. (*Föláll, elindul a bőrönddel.*) Az a lényeg ma is. Úgy sétálgatni kétmilliárddal, mintha két gatyá volna a csomagunk.

MOTOSEK: – Lelkieró, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ezt a szép, zöld, kaucsuk fogantyút Prágában tették rá. Odaútban leszakadt. De visszafelé már bírta. Mennyi értéket hoztunk az országba ebben a bőröndben!

MOTOSEK: – Tudom, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Szabadságszeretők vagyunk, hiszen ismersz, Motosek. De imádtuk a proletárdiktatúrát. A korlátozás, a hiány igazi aranybánya. Nem kellett nekünk nyugati útlevél. Polgári demokrácia, szabadságjogok. Marhaság. Bonbonniere-rel hegyeket lehetett mozgatni. Ma az aranyrúd a bonbonniere, Motosek. Olyan szabadságunk volt, mindig a belső zsebben volt a piros útlevél a kommunista országokba, fogtuk a kis zöldfülűt és gyerünk. Szlovákiából pelenkát, melegítőt hoztunk. Rajtunk is volt egy melegítő, a kis zöldfülűt is megpakoltuk. Talpalni kell a javakért. De utána.

MOTOSEK: – Már közben is, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Az Endékából pulóvert, cipőt. Ilyenkor sajnáltuk, hogy az ember nem négy lábú. Iá, iá, iá! Motosek, tudsz állathangokat utánózni?

MOTOSEK *fütyül*: – A kanári a kedvencem, excellenciád. A kakukkot is tudom. (*Kakukkol.*) De a kanári az igazi. Gyerekkoromban sokáig tartottam kanárit. Hatalmas nappalink volt, iskola után mindig ott röptettem...

ŐEXCELLENCIÁJA: – Disznót! Azt tudsz-e? (*Röfög, teljesen élethűen.*) Tehén, Motosek? (*Bőg.*) Ló? (*Nyihog.*)

MOTOSEK: – Excellenciád csodálatos. A vadgalamb bűgása. (*Utánozza.*)

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ez semmi. A kecskémet figyü! (*Leteszi a bőröndöt, mekeg.*)

MOTOSEK: – Ezt senki nem tudja excellenciád után...

ŐEXCELLENCIÁJA: – És mi őrzi őket?

MOTOSEK: – Na mi?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mi mi?

MOTOSEK: – Mami?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Kutypapi, kutyamami!

MOTOSEK: – Vauúú, auúú.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Auuuúúú, vauuuúúú. A kis zöldfülű meg, ha jól megtömtük, így nyikorgott. (*A cipekedést eljátszva a bőrönd nyikorgását utánozza.*)

MOTOSEK: – Ponty!

Őexcellenciája némán tátog.

MOTOSEK: – Alkonyatkor kiugranak a folyóból. (*Utánozza a csobbanásokat.*)

ŐEXCELLENCIÁJA *lehuppan a szófára*: – Pénznek nincs szaga. Nem tudod, ki mondta ezt a hülyeséget, Motosek?

MOTOSEK: – Karl Marx: A tőke, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Az egész világon a pénznek van a legkellembesebb aromája, a legjobb illata. Néha kipróbáljuk, hogy aranyrúddal dörzsöljük be a hónaljunkat. Utána egész nap oly illatosnak érezzük magunkat. Úszunk az illatfelhőben, testetlenül. Megjöttek az aranyrudak, Motosek?

Helikopterzűgás hallatszik föntről, erősebben, halkabban. A helikopterből kosarat engednek le.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Most hozzák?

MOTOSEK: – Most vizik! A Susmán Jancsi.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja a magasból*: – Tett pele koschár a részem aranyrút. Hallot?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nem adunk semmit!

Föntről rángatják a kötelet, amelyen a kosár lóg.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Nem látot? Vak te? Pénszemet aranyrész koschár pele!

A rángatástól a kosár leesik.

MOTOSEK: – Kopp. (*Beleszagul a kosárba, aztán ledobja.*)

ŐEXCELLENCIÁJA: – És a papagájoddal? Mi lett, Motosek?

MOTOSEK: – Kanári, excellenc...

ŐEXCELLENCIÁJA: – ...madárka, csácsogó.

MOTOSEK: – Egyszer nyitva maradt az ablak és elszállt.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja, miközben az üres kötelet fölhúzza*: – Elloptat még koschár is. Nem pénsz! Schehol. Schehol! Piszok matyar! Hol pénsz? Hol koschár? Hol koschár, hol pénsz?... Hol, hol, hol?...

A helikopter távolodik.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nyauúúúú. Megette a macska! (*Leejti a bárdot.*)

Motosek a bánatos, vergődő kanárit utánozza.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Kijött a macska a zsákból és hamm, bekapta a helikoptert. Hogy lesz a zsákbamacska zsákból mani? Beugrik macska, kiugrik pénz. A Susmán Jancsi ezt a kettőt nem jól képzele maga elé. A siker a zsákban dől el. A tekenyőben, Motosek, részvények vannak?

MOTOSEK: – Feltört pályázatok, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ilyen sok? Pörög a gazdaság.

MOTOSEK: – Végigfutunk rajtuk, hogy a mi embereink egy hajszállal jobb ajánlatokkal pályázhassanak.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ennyi sok papír, Motosek. Ennyi sok. Rád hagyjuk mi, rád. Most jelöld ki te, hogy kiből legyen gazdag. Ki maradjon elégedetlen, és fennálljon köztük a kényes egyensúly.

Motosek odahúzza a kosarat, s a teknőből dobálja át a feltört, nagy borítékokat, közben nézegeti őket: – Megvesztegetés, csalás, hízélgés.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A közbéke záloga mind, a közjó támaszai. Amikor kezdődne a gyilkolás, az ölés (*Fölhúzza a bárdot.*), a lövöldözés, békét teremt a megvesztegetés, ránk mosolyog a csalás és új lehetőségeket nyit. A hízélgés jó kedvet csinál, igaz, Motosek? Örök húség a hűtlen kezeléshez!

MOTOSEK: – Megvesztegetés piros, csalás fehér, hízélgés zöld. Előre! És a bevételekből egy százalék megy a korrupció elleni küzdelemre.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nulla egész öttized. Még győzni találnak. Az nekik se lenne jó. Honnan lesz támogatás azután?

Nyikorgás hangja. II. Ramszesz teljes fáraói díszben egy ócska, műanyag talicskán betolja az aranyrudakat.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Csak ennyi? (*Leejti a bárdot.*) Kopp.

MOTOSEK: – Még...

II. RAMSZESZ: – ...még, excellenciád! Lesz egy forduló. Ezt kirakjam?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Te csak koncentrálj a következő fordulóra.

II. RAMSZESZ: – Már itt se vagyok. (*Hajlongva kihátrál.*)

ŐEXCELLENCIÁJA *nézegeti a rakomány aranyat*: – Motosek, a pénz természetfölötti jelenség. Nem is jelenség. Élőlény. Figyelj! (*Főlemel egy aranyrudat és a füléhez tartja, mint egy tengeri kagylót.*) Az aranyrúdból halljuk a bankjegyek surrogását. És a bankjegyekből is, amikor éjszaka számoltuk, megvan-e mind, nem széledt-e szét a nyáj, hallottuk az arany csengését. Ez különben elég mocskos. (*Visszateszi az aranyrudat a többi közé.*) De mégis éteri! Vágyakat gerjeszt. Ó, a kamatlábak imádata. Egy kamatlábacska masszírozása.

MOTOSEK: – Ó, az akasztófától az áfáig, hazánk történelme.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mindig elrontod a romantikámat, Motosek.

MOTOSEK: – Ó, és akik ezt egy személyben teljesítették.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Tánc a pénzzel. Mindkettőnél az egyensúly a fontos. Ne bukj fel, Motosek.

MOTOSEK: – Pénzcárdás, excellenciád. Szabolcsi botoló, beregi agyonkaverő.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Aranyrúdtánc. (*Tapsol.*)

Táncosnők libegnek be, különböző jelmezekben. Aranyfátyolban, domina szerkóban, angyalkának, Hóferhérének öltözve, gyémánttal kirakott, piros körömcipőben, Martens bakancsban, mezítláb... Pénzt szórnak, körüllibegik az aranyrakományt, rúdra másznak, énekelnek:

Csön-csön gyűrű,
Aranygyűrű,
Merre van az
Aranygyűrű?
Itt csörög, itt pörög,
Itt add ki,

Jöhet a cica
kávézni.

*Leszűrják, lelövik, megfojtják egymást, ott hevernek a talicska körül
vérben, tépett öltözetben. Részlet hangzik el a Kabaré című film Pénzda-
lából.*

MOTOSEK: – Forrásharcok, forrásnimfák.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Milyen szép! Milyen szép! De mért azt
éneklis, hogy cica? Mért nem koala? Jön a koala kávézni.

MOTOSEK: – Kávér. Összetett szó, excellenciád.

A legyilkolt táncosnők fölülnek, éneklis:

Jön a koala
kávézni.

Visszaesnek.

ŐEXCELLENCIÁJA *tapsol örömeiben:* – Slogozni nagyon szeretek!
Annak azonnal látszik az eredménye.

Oti keresztül görkorizik a színen.

OTI: – És a mosogatással excellenciád felülírja az olyan nemi
szerepeket. Rohanok! Még van egy kis dolgom. Csókolom.

*Őexcellenciája megnyitja a gumislagot és mosni kezdi a lemészárolt
táncosnőkről a vért.*

ŐEXCELLENCIÁJA: – Motosek, állítottak már szobrot a pénznek?

MOTOSEK: – Természetesen.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mi jobbat csináljunk.

MOTOSEK: – Ez excellenciád mecénási feladata.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Az égnek törő egymilliós bankjegy, körülötte
a kis szobrocskák. Anya és gyermekei. *(Belerúg az egyik lányba.)* Állj
fel! Te állsz középen. Te az egymilliós bankjegy vagy. Pénz beszél. Pénz
énekel. Pénz dalol. Dalold! Egymilliós bankjegy vagyok. Egymilliós
bankjegy vagyok.

A táncosnő beáll különféle pózokba.

TÁNCOSNÓ: – Így jó? Így? Vagy ez, excellenciád?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ez az! Énekelj, énekelj! Te meg a végtelenített
bankkártya vagy. Ugrás!

MOTOSEK: – Egy, kettő, nó-ta!

TÁNCOSNÓ 2: – Végtelenített bankkártya vagyok.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Te aranyrúd vagy. Te gyémánt. Igazgyöngy.
Éjzűst.

Sorban bepózolnak, éneklük a nevüket.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ti meg az apró. Csörgessétek a bukszátokat.

A táncosnők fölállnak, hastáncolnak, ráznak, csörögnek.

MOTOSEK: – Szórjunk pénzt a nép közé, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Már gyülekeznek?

MOTOSEK: – Óóó... Ökörsütésre? Hát persze. *(Int a táncosnőnek.)*

Csendet kérünk, pénzzel dolgozunk. Művészetké, kifelé!

Káromkodva kimenekülnek. Éljenzés, üdvrivalgás hallatszik kintről.

Azután annak a hangjai, ahogy a kapu előtt őrzöngve széttépik a csajokat.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Motosek, a pályázatok már! Mindenki becsületesen nyerjen! Azt akarom! A jobb ajánlat.

MOTOSEK: – Úgy megy, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Milyen sok becsületes ember szitkozódik ilyenkor, hogy a pénzek elcsatornázásából kimarad. Ma mit használunk, Motosek? Hagyományos mosóport, vagy Ágnes asszonyt?

MOTOSEK: – A pályázatokat átraktam, üres a tekenyő. Öntsük át az aranyrudakat.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Akkor Ágnes asszony. Az jó mosópor. Ezek meg elég piszkosak.

Őexcellenciája fogja a slagot, locsolja a teknőbe átöntött aranyrudakat.

Motosek egy nagy kefével dolgozik. Habzik az Ágnes asszony.

MOTOSEK: – A közpénzek tisztasága. Mosni kell, tiszta lesz.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Te Motosek, a kis zöldfülünk megpakolva. Több mint kétmilliárd.

MOTOSEK: – Nagyobbak a címletek, több fér. Van fejlődés. Merje, hogy nincsen, mondani bárki!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Motosek, a száraz vegytisztítás nem jobb lett volna, mint a víz?

MOTOSEK: – Vízparti vagyok, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Az én reumás ujjaim.

MOTOSEK: – A vegytisztítás megviseli a bankjegyeket.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A szárítókötelek. Húzzuk ki!

4. JELENET

Freidl Janó jön. Őexcellenciája a szárítókötelekkel huzakodik, Motosek befejezi a tisztára mosott aranyrudak gúlázását.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Jókor is tudsz jönni, fiú?

FREIDL: – Jó napot, exce...

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ugorj, húzd a köteleket!

Motosek a kis zöldfülút nyitja, rakja át a bankjegyeket a teknőbe.

FREIDL: – Így jó, excellenciás uram?

ŐEXCELLENCIÁJA: – Akaszd a végüket a szögekre!

MOTOSEK *tiszta vizet enged a teknőbe és Ágnes asszonyt szór bele:* – A kis zöldfülű! Hogy mennyi fér bele!

FREIDL: – Segítsek?

MOTOSEK: – Te ehhez nem nyúlhatsz! Neked ott van egy csomó vajling, Janókám.

FREIDL: – Ezek?

MOTOSEK: – A pirosak. Tele tíz- meg húszforintosokkal. Azokat mossad. És oda tedd ki száradni! Tudjuk, mennyi van.

Freidl iszik a flaskájából, behúzgálja a piros vajlingokat és mossa a tízeseket, húszasokat. Motosek a húszezer, ötvenezer, százezer forintos címletű bankjegyeket teszi ki a kötelekre száradni, nagy, színes ruhaszárító csipeszekkel fogva le őket.

OTI *rolleren suhan be:* – Olyan dugók! Bocsesz, üdvök, a késést. Ha nem így jövök, ide se jutok. Flashmobok, olyan vonulások. Hajnal óta foly a kirakodás. Az első kiszállított mobilvéceket állítólag már el is lopták. Tovalett a toalett. Már most vedelik a kadarkát.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Mindent lop ez a népség, borzasztó.

MOTOSEK: – Prolik.

OTI: – Nincsenek már igazi burzsujok, papa! Olyan lumpenburzsujok csak.

MOTOSEK: – Parasztok meg prolik.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ilyen lent sose voltunk.

OTI: – Az ilyen aprót mosod, Janó?

FREIDL: – De nézd, olyan sok van.

OTI: – Segítek. Most adom ki az egyik lakásom, végre. Azért a késés. Kötöm a szerződést gyorsan, mert ugrik a bérlő. Anyai örökség. De a nagytól örököltem. Tudod. Túlélte anyut. A többi rendben van. Ki van most adva mind a hat.

FREIDL: – Az is...

OTI: – Persze. Amiben te laktál, amikor feljöttél, az is.

FREIDL: – Szerettem ott. Még idehozom azokat...

OTI *előresiet:* – Már itt is vannak, tárnokmesterem.

FREIDL: – A kék vajlingokat nem kell. Már csak az a két piros...

OTI: – Igen? Akkor mégse állunk olyan rosszul, Janókám.

FREIDL: – Néha olyan kedves vagy. Te kis... Te.

OTI: – Még magamat is megtévesztem. Azt hiszem, pont fordítva van, néha olyan macsós vagyok. Baj?

FREIDL: – Nekem ez is tetszik benned, mert...

OTI: – Csináljuk, hajtsunk!

FREIDL: – A lábad? Hogy van?

OTI: – Amelyik nincs? Az nagyon jól. Látod. Majdnem hat éve a baleset, hogy a vonat levágta. Megszoktam. A legjobb aktív lábszárprotezis, ami a világon elérhető. Mindent megcsinálok vele. Sportolok. Futok. Görkori, roller, canga. Olyan cipőt hordok, amelyet akarok. Észre se lehet venni. Jógázni is fogok.

MOTOSEK: – Otikám, még soká tart?

OTI: – Olyan piszkosak. Többre van a mosópor, mint amennyit érnek ezek a vackok. Nincs egy kefe?

FREIDL: – Tessék.

OTI: – Janókám, remélem, nem kell elmagyarázni, hogy én itt nem pénzt mosok. Lehetőségeket keresek, fedezetet teremtek a kilátástalan anyagi helyzetben élők támogatására.

FREIDL: – Mér, mit gondolsz, én micsinálok? Hogy mennyit kell az ügy érdekében nyelni! A mai létminimumébedért is, többek között. Krumplileves, rakott kel, alma. Az is pénzbe van.

OTI: – A létmaxebéd.

MOTOSEK: – Mindjárt rovancs!

Helikopterzúgás.

OTI: – Meghívtam Hansot.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Szia! Makamtól isch jöfök.

Középre lezuhan dr. Hans Schuschmann kosara. Sokkal nagyobb, mint az előző volt, erős vasláncra rögzítették, amelyre egy hatalmas lakat csukódik.

MOTOSEK: – Job tvoju maty!

Fönről dr. Schuschmann úr rángatja a láncot, hogy minél hangosabban csörögjön. A köteleken már egy csomó húszszeres, ötvenzeres, százezres bankjegy szárad.

OTI: – Apu? Ilyen szavak!

MOTOSEK: – Legalább még jobban tartanak tőlem.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Ki gépen száll fölépe, annack térkép, hol lehet mék gyár prifatiszál, erőmű, cukkerföld, felfáschárholni piac, finni gépschorok pitschába India, Chile, hászhosz jön kifáschárlásch, tet pele tulajtoni lapok, szerszödésch jelképesch összegér!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Ősz egér?! Te rohadék krampusz. Szakadna beléd a láncod.

Dr. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Nem kell egér, szötschke, komontorsche kutya. Munka neket nélkülük lesztek. Nem tolgoszók. Kisch ország? Pruhahaha. Mék mindik túl nektek naty! Ötösch fogat kell, pápolnai nekem! Nem Főrösmarty, pujtoschó, pizsok petyár. Nem kell. Faschút? Nem bompázni schínek, tyárüzem. Hanem mind kischerfezni állomásch, rakhár. Jobb mint bompázásch. Részem kell! Aranyrút összegszászalék, pound sterling, tollár, euro, yüan. Asztat tetyet koschár bele. Nekem Marshall-segély, te mek fizetni jófátétel. Nekem bank. Neked hitel.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Kiszanaljuk ötet. Herr Schuschmann! Nagyon örülünk a látogatásának! Ön a legkedvesebb barátunk. Aranyvirágunk, gyémántunk, smaragdunk ott fönn a magasban, ahonnan minden olyan szép.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Aranyfirák nekem excellence te isch natyon. Mek rupintom, trága tulipnoárom, poklárkám, orkonám, tejjel, mésszel folyó ot lent tubicám talaj.

MOTOSEK: – Perakok neki ety cétula, hány köfétel szászalék.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Aztán egy másikat, hogy minek az annyi szászalékát.

MOTOSEK *egy fecnit dob a kosárba és megrángatja a láncot*: – Jancsikám, húzhatod! (A kosár fölemelkedik.) Játssza az agyát.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Tetpele koschár mekjöt üresch! Az ótvaros kuruc pofádat a rák rohassza le. Te szemét gecí! Baszd az anyádat. Rohadt állat. Azt.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A pestis rakja beléd a bibircsókos, redvász faszát, te rohadt labanc! Köpj véreset, okádd a tüdődet magadra, folyjon ki a szemed, te mocsok állat.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Étesch úr, trága excellence, akkor mék maratok, fárok részem, hetfen mintenpöl szászalék, rútarany, tollár, tyémánt. Ami fan. Mintenpöl.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Te vagy ott fent a napunk. Tüzes szekéren szállsz fölöttünk, szárnyas paripák röpítenek. Még bárányfelhő se takarja el gyönyörű orcádat, édes testvérem, öcsém és bátyám, drága mindenségem.

A helikopter végig fönt köröz. A zúgása erősebben-gyöngébben folyóvást hallatsz.

Kint felharsan a Rákóczi induló szignálja.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Nem elég a mai lakoma költsége.

Freidl kiejti a kezéből a vajlingot, szétgurul az apró.

FREIDL: – Lakoma?

ŐEXCELLENCIÁJA: – És még a labancot is?

Megafonhang kintről: Ostrom lesz ma délben. Kicsik és nagyok! Öregek és fiatalok! Hölgyek és urak! A gulyáságyúk töltve. A parkban süll az ökör. Jöjjenek, siessenek. Egyenek! A szökőkutakból a kurucok piros vére ömlik. A legjobb kadarka! Őexcellenciája szülőfalujának, a Bács-Kiskun megyei Demizson nagyközség bortermelőinek ajándéka. Kurucok vére. Igyanak! Mindenki ingyen ehet, ingyen ihat! Várja önöket a létmaximum-lakoma. Aki magyar, ide tart! *(Szignál.)* Ingyen étel, ingyen ital korlátlanul ma délben. Őexcellenciája szeretettel várja önöket. A gyermekeknek üdítő. Kicsik és nagyok! Öregek és fiatalok! Hölgyek és urak! Tányérakkal, kanalukkal induljanak kegyetlen rohamra. Ingyen multság a népkertben, a sétálóutcákban, a közparkokban. Süll az ökör! Az ökörben egy birka. A birkában egy bárány. A bárányban egy fácán. A fácánban egy jérce. Létmaximumebéd! Aki magyar, velünk tart. *(A szignál gyakran hallatsz.)*

OTI: – Kicsúszott a kezedből az irányítás, Janókám? Segítek össze... *(Fölpartmentvisolja egy személtlapátra a pénzt és visszaönti a vajlingba.)* Nem is volt benne soha.

FREIDL: – Az események sodra, Oti. *(Iszik egy kortyocskát.)* Most ezt is moshatjuk újra. Mert mindig mást kell csinálni, mint amit szeretnék.

OTI: – Torta is lesz.

FREIDL: – Nem!

OTI: – Én organizáltam.

FREIDL: – A létmini...

Egyik rendőr és a fényes öltönyös maffiózó robog be. A maffiózónál még mindig ott a csokor, leteszi valahová. Nagy zsákokat cipelnek a rendőrrel

közösen, a rendőr egyenruhája pénzfestékes, a zsákból csöpög a vér. Leteszik Motosek elé.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Cefre.

MOTOSEK: - Motoros fókát!

ŐEXCELLENCIÁJA: - A többi aranyrúd, Motosek?

EGYIK RENDŐR: - Jelentem, a pénz nem festékes.

MAFFIÓZÓ: - Azt sikerült kivédenünk.

MOTOSEK: - Átöltözni.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Az aranyrúd?

MOTOSEK: - A négymilliárd, excellenciád. Mind a négymilliárd?

MAFFIÓZÓ: - Pontosan.

ŐEXCELLENCIÁJA: - Az aranyrúd is kell.

MOTOSEK: - És folyik a véres szar. Tiszta munkát várunk! Őexcellenciája is elégedetlen magukkal.

MAFFIÓZÓ: - Problémák voltak.

MOTOSEK: - Vannak is. Feketemosó, aztán a pipere. Start! Otikám, így szabad beszélni?

OTI: - Így kell.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: - Mekjött nétymilliárt. Tutom. Te schötéppen pfujkáló reszkesch! Hijápa éji fellek naty neked szárnya rád. Mintent tutok. It fan nekem lámpanaty. (*Reflektorozik.*) Ésch fűlmikrofon. Ésch aranyrút! Mék kell. Hetfen szászalék! Mintenpöl hetfen szászalék.

OTI: - Belőlem csak húsz. A köldökömtől combközépig.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: - Nem tschapni pe! Ne lopj matyar. Látom mintenschég! It fagyok.

Freidl Janó a motoros fókával törli a vért. Egyik rendőr és a maffiózó mossa a milliárdokat. Dolgozik a pénzmósoda...

FREIDL: - A létminimumebédet szerettem volna megbeszélni, foglalkozni akartam vele, főleg! Helyette most fókázhatok. A tortát le kell állítani. Krumplileves, rakott kel, alma, Sacher-torta. A létmini.

OTI: - Mi bajod? Lesz egy olyan létminimum-svédasztal, ahol mindenki a kedve szerint kóstolhat létminimumot. De rakott kelre nem tudom neked idehozni Kontz Jenő Alajos urat, Demizson nagyközség legmenőbb milliárdosát. Vagy Abrincsak nagyvállalkozót. Meg a többit. Hát ki fog segíteni a mélyszegényeken? A többi mélyszegény? Különben is angol mintára lesz. Bértorta.

FREIDL: – Nem esszük meg? Akkor minek?

OTI: – Kontraszt! Hogy olyan iszonyú a sorsuk a szegényeknek. A kaviáros palacsintádat fogyaszsd el a létminimum-svédasztal mellett. Ez sokkal súlyosabb üzenet, mint amit te akartál mondani, Janó. Kommunikáció! Lesz például ehető ostyaképes bécsi diótorta. Az ostyaképen Őexcellenciája, amikor fogadja a szegények küldöttségét. Orosz krémtorta, éhező gyerekek az ostyaképen. Kiálló bordákkal! Harapás közben ez megindítja a gazdagokat. És adományoznak. Rákóczi tőröst is béreltem. (*Szignál.*) Kossuth kiflit. A létminimumebéd különlegessége. Üveg mögött. Aki meg akarja enni, tripla áron megveheti. A többlet a szegényalapba megy. Olyan rendezvényt a kelkáposztáddal, Janókám, nem lehet összehozni, amelyikkel megszólíthatjuk Demizson testvérvárosát, a Charente megyei Cognac városát Franciaországban.

FREIDL: – Ők is jönnek?

OTI: – Nem. De kínálnak tíz karton konyakot.

FREIDL: – Itt van?

OTI: – Csak menjünk el érte.

FREIDL: – Voltunk?

OTI: – De kiírhatjuk őket, hogy támogatók. Az angol minta jött lábra. Mondtam már. Az ananász.

FREIDL: – Kaptunk? Kitől?

OTI: – Mintát kaptunk. Az angolok béreltek ananászt a lakomáikhoz a tizenhetedik században, olyan drága volt. Egy darab öt-hatezer font. Csak a királyi asztalon fogyott el. Mindenki más bérelte csupán. Ahogy mi a tortát.

Szignál, megafonhang kintről: Délben ostrom. A gulyáságyúk töltve. Kicsik és nagyok! Öregek és fiatalok! Hölgyek és urak! Egyenek és igranak! Őexcellenciája vendégei a mai lakomára. Demizson nagyközség termelői mindenkit várnak étellel és itallal. Demizson ősmagyar falu, amelyet a napóleoni háborúk után nálunk maradt francia katonák alapítottak, Őexcellenciája ősapja, Bourgogne strázsamester és hős bajtársai, akik a burgonyát, a küvé dinkát, a kadarkát a Homokhátságon meghonosították. Éljen soká Őexcellenciája, akit örökké szeretni fogunk. (*Üdvrivalgás hallatszik. A színen lévők is csápolnak, éljeneznek.*) Liberté, Égalité, Fraternité! Demizson! Demizson! Demizson! (*Távolodik a megafonos autó, halkul a hangja, de folyamatosan hallani.*)

ŐEXCELLENCIÁJA: – Eredetileg j-vel írtuk szeretett szülőfalunk nevét, kint, az országúti fatáblán is, Demijon. De Rákosi alatt átváltották. Mindent elvettek, amiből a nyugat szelleme áradt. Visszazárták a szellemet a demizsonba, Motosek.

MOTOSEK: – Borzalmas, excellenciád. El tudom képzelni. És nem fért bele a kurucok vére. A szellem töltötte ki a helyét.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A dülőkben a napfény, a talpat melengető, lágy homok, a takaros földcskék, virágzó gyümölcsösök, borhamisítás közben daloló, szorgos menyecskéink gyöngyös koszorúban, bársonypruszlikban. Még piros krepp-papírból is tudtak kurucok vérét hókuszálni ezer hektószám. A Charente megyei delegáció itt van, Motosek? Cognac polgármestere? Az angoulême-i tűzoltózenekar? Őket imádjuk!

MOTOSEK: – Excellenciád, pszt, bocsánat. A delegáció szót ne használja már. Team, csapat, ez megy ma helyette.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Igazad van, Motosek. Cognac küldötte. Mennyivel is szebb.

MOTOSEK: – Támogatói a lakomának, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Pompás, pompás! Majd fogadjuk őket!

MOTOSEK: – Ha még lesz rá idő. Gyorsulnak az események, megbocsát, excellenciád. Janó, Janó! Hogy álltok?

FREIDL *odarohan*: – Már szinte kész, Motosek úr.

MOTOSEK: – Szinte. (*Benyúl Freidl zsebébe és kivesz egy köteg, még véres százezrest.*) Tízmillió, csak így. Pedig mondtam, hogy mindjárt rovancs, Janókám. Látszólag a közelébe se jártál a feketemosónak.

FREIDL: – A szegények érdekében. Bocsánat.

MOTOSEK: – Mosd tisztára és tedd a többihez.

FREIDL: – Jó.

MOTOSEK: – Még betyárbecsület sincs benned, te бүdös paraszt! Hát befogadtunk, bazmeg, az elitbe.

FREIDL: – Mégis kívül vagyok.

MOTOSEK: – Csodálsz?

A helikopter zúgása fölerősödik.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja*: – Ellopta pénzemet? Lefejét! Lefejét!

OTI: – Hát halmozott vagy, Janó?

Janó meghúzza a flaskát.

Rendőrautó szirénája hallatszik, fényjelzése pásztázza a színpadot.

EGYIK RENDŐR *még mindig pénzfestékesen, ráteszi a kezét Freidl vállára:* – Különösen nagy értékre elkövetett lopás, sikkasztás, hűtlen kezelés...

MOTOSEK *legyint:* – Hagyd!

EGYIK RENDŐR: – De hát lopott, uram.

MOTOSEK: – Futni hagyjuk.

OTI: – Olyan ciki vagy, hogy el se visznek.

FREIDL *elmossa a tízmilliót:* – Akik a mobilvécéket lopták el, azok bezzeg nem fognak lebukni. *(A másik zsebéből kivész egy marék tízforintos érmét.)* De ezt nem vette észre!

5. JELENET

Gyönyörű, tiszta, női hangon, hangszeres kíséret nélkül, felhangzik a Marseillaise:

Allons, enfants de la Patrie,
Le jour de gloire est arrivé!
Contre nous, de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats!
Ils viennent jusque dans nos bras
Égorger nos fils, nos compagnes!

Aux armes, citoyens!
Formez vos bataillons
Marchons, marchons!
Qu'un sang impur
Abreuve nos sillons! ...

ŐEXCELLENCIÁJA: – Itt vannak a francia követek, Motosek? Eléjük akarnak járulni? Ne várassuk őket.

MOTOSEK: – Demizsonból jönnek hamarosan, excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Érkezik szülőfalunk.

Szignál, megafonhang kintről: A lakoma elmarad. Takarodjatok haza! Nem fogtok Őexcellenciája kontójára potyán zabálni. Se a demizsoni őstermelők javait pusztítani ingyen. Fogjátok fülön a kölykeiteket és cibáljátok őket is haza! Amit eddig vedeltetek és zabáltatok, azt az

útkereszteződésekben felállított kilépőkapuknál kell kifizetnetek. Fizetés nélkül senki se távozzatok. *(Sznignál.)* Nem lesz tivornya. Takarodjatok a közterületekről! Vigyétek a kölykeiteket is! A kilépőkapuk előtt készítsétek elő a pénztárcátokat és a megfelelő címleteket! Bankkártyát nem fogadunk el. *(Sznignál.)* Elmarad a lakoma...

FREIDL: – Mégis lesz létminimumebéd! Hurrá! *(Megint iszik.)*

OTI: – Mi van kint? *(Kirollerezik.)* Hamar!

Dörömbölnék az ajtókon, beverik az ablakokat, a falakat is majdnem áttöri a dühöngő népség.

ŐEXCELLENCIÁJA: – A többi aranyrúd, Motosek? Megjött? Itt van már? Motosek! Mindent a pánccélerembe! Mi is!

Az egyik falrészt, éppen azt, amelyiken az Őexcellenciájáról festett, hatalmas, aranykeretes portré függ, annyira benyomják, hogy már látszanak a dühöngők, benyúlnak a kezek.

ŐEXCELLENCIÁJA rémülten hátrálva a trónszékbe huppan: – Motosek!

MOTOSEK: – Excellenciád.

ŐEXCELLENCIÁJA: – Segíts!

MOTOSEK: – Jövök.

Futás közben Motosek kinyit egy tapétaajtót. Kezében magasra emelt disznóölő késsel beront Molnár őrmester és Őexcellenciája felé rohan.

MOLNÁR ŐRMESTER: – A nép nevében!

ŐEXCELLENCIÁJA: – Én csak... *(Erőtéljes mozdulattal belekapaszkodik a trónszékbe.)*

Molnár őrmester le akarja szűrni Őexcellenciáját, de mire odaér, a trónus ráomlik Őexcellenciájára, aki meghal alatta. Molnár ott áll fölemelt késsel a halott fölött.

MOTOSEK: – Rumlis nap. Molnár, tálalva! Megafon!

MOLNÁR ŐRMESTER: – Értettem. *(Elteszi a kést, a holttestet kihúzza a trónszék romjai alól, eligazgatja, tiszteleg, kirohan.)* Megafon! Megafon!

Sznignál, megafonhang kintről: Ingyen étel, ingyen ital mindenkinek. Dél van, gyertek! Kezdődik a lakoma. Egyetek, igyatok! Jelentéktelen szervezési hiba zavarta meg az imént a kanálcörgés boldogságát. Helyreállt a rend! *(Sznignál.)* Közeleg az óra csata-riadóra! Mindenkit várnak a lacikonyhák, a csaposok, a pultosok. Nem kell fizetni. Akitől korábban erőszakkal elvették a pénzét, kárpótoljuk. *(Üdvrivalgás, éljenzés.)* Öregek és fiatalok, gyerekek és felnőttek! Gyertek és egyetek, gyertek és igyatok!

Kintről éljenzés. Bőfögve, rőfögve: Azt mondta az öreg Kiss, ne csak együnk, igyunk is! Koccintsunk, sógor! Igyá velem! Az Aranyesó című mulató melódiáját hozza a szél. A hagymás szaftyát Erős Pistával! Fokhagyma? Ééétvááágy! Egészség! Tunkojjá, tesó! Igyunk, hogy pirosodjunk! Van még buci? Mákos kalács? Csusza! Csusza! Derelye! Szőrös a lány eleje. Igyá, anyukám!...

Egy repedezett malteros láda érkezik a színre, tele aranyrudakkal. Az arannyal megrakott ládát láthatatlan erő tolja előre.

MOTOSEK: – A pénzügyek. A vér. Egyszerre minden.

II. Ramszesz érkezik, teljes fáraói díszben. Molnár őrmester kíséri. Motosek elébük siet.

MOTOSEK: – Excellenciád, dübörgök! Isten hozta Excellenciádat. Már nagyon vártuk. Molnár őrmestert sikerült börtönéből kiszabadítanunk, ami...

II. RAMSZESZ: – Molnár ezredes.

MOTOSEK: – Molnár ezredes úr nélkül...

II. RAMSZESZ: – ...sehol se.

MOTOSEK *előveszi a Hivatalos Közlönyt:* – Bizony. A Hivatalos Közlöny ma reggeli száma szeretettel köszönti, mindannyiunk nevében, II. Ramszesz őexcellenciáját. (Üdvivalgás, éljenzés.)

FREIDL *a flaskájával integet:* – Éljen őexcellenciája, II. Ramszesz! Éljen! Éljen!

MOTOSEK: – A személyi hírek között büszkén olvassuk Molnár ezredes úr főtiszti kinevezését. Gratulálok.

II. RAMSZESZ: – Az államkassza, uraim! Azonnal rendbe tenni!

Szignál, megafonhang kintről: Mindenki II. Ramszesz őexcellenciája vendége. Jó étvágyat a lakomához! Fogyjon a pörkölt, folyjon a bor, habzik a sör, előre! II. Ramszesz őexcellenciája mindenkit szívesen lát a nagy lakomán. (Éljenzés, üdvivalgás.)

A fényes öltönyös maffiózó leakasztja a falról és kidobja Őexcellenciája portréját.

FÉNYES ÖLTÖNYÖS MAFFIÓZÓ: – Kukába! Goodbye! (A helyére akasztja II. Ramszesz képét.)

EGYIK RENDŐR *vigyázzmenetben:* – Ezredes úr, jelentkezem! Falusiak kérnek bebocsátást.

DR. HANS SCHUSCHMANN *hangja és kötélletrán kalimpáló, rövid nadrágos, bakancsos, turistazoknis lába:* – Zúrszahar! Nagy zúrszahar!

Mintik csak it fan zürszahar! Mekint topálásch mintenszét, tscherép-üveg, kapudól, kőrepül, pohármadár! Metyek helikopter fizza. Benne fárok részem. Hetfen szászalék. Mintenschég hetfen szászaléka. Zürszahar! Zürszahar! *(Visszamászik. Helikopterzúgás.)*

II. RAMSZESZ: - Ez meg ki?

MOTOSEK: - Már a nagyapja is itt volt, excellenciás uram. Csak ő még léghajóval.

EGYIK RENDŐR: - Ezredes úr, jelentem, ezek a falusiak nem tágítanak.

MOLNÁR EZREDES: - Jöjjenek!

Sportcipős, gumicsizmás, fényes mackónadrágos, bekecse, kucsmás pacákok, pocakos spinék lépnek be, egyik rendőr bombacsipogóval ellenőrzi őket. A falusiak marmonkannákat, méretes, csiricsaré dobozokat cipelnek. Nagy táblát emelnek magasra:

DEMIJON

+)CB7(C)

Óvatosan átlépkednek sorban a hullán és megállnak II. Ramszesz előtt.

MOLNÁR EZREDES: - Egy perc.

II. RAMSZESZ: - Maguk a demizsoni termelők?

FŐPACÁK: - Mi volnánk, excellenciás uram, ajándékot hoznánk, ha meg nem sértenének vele. Korán reggel indultunk...

POCAKOS SPINÉ: - ...hogyan ideérjünk délre...

FŐPACÁK: - ...ha elfogadja. Úgy is mint falunk nagy szülöttének legközelebbi harcostársa, a legjobb barátja.

II. RAMSZESZ: - Rakják csak oda!

FŐPACÁK: - Régi dicsőségünk visszaszereztük, excellenciás uram. Falunk nevét újra kiírhatjuk j-vel.

POCAKOS SPINÉ: - És rovásírással is. Szabadok vagyunk!

FŐPACÁK: - Excellenciás uram, hogy Kairó Demizson testvérváro-sa, régi álmunk nekünk. Excellenciád, ha...

MOLNÁR EZREDES: - Oda tegyék a cuccost!

ALPACÁK *megemeli a marmonkannát:* - Bor is van.

FREIDL: - Jó kis demizsoni pörcöt hoztatok, Kálmánkám?

ALPACÁK: - Külön neked csomagoltam, Janókám.

FREIDL: - Erre igyunk. *(Megkínálja alpacákot is a flaskából.)*

A demizsoniak a dobozokkal és a marmonkannákkal körülrakják Öexcellenciája hulláját úgy, hogy ne látszódjék belőle semmi.

FŐPACÁK: – Hát, megvolnánk. Ha Kairó...

II. RAMSZESZ: – Motosek úr, mossák ki ezt a rakomány aranyat!
A falusiak a táblájukkal beállnak az egyik sarokba. Időnként Demizsont és Kairót emlegetik.

II. RAMSZESZ: – Működjön a gazdaság, uraim! Az a legfontosabb.

FREIDL: – Az aprót moshatom, excellenciás uram?

II. RAMSZESZ: – És ez kicsoda?

MOLNÁR EZREDES: – Ez golyóálló.

Oti sisakban, Segway-en érkezik. A karján jelez a multi-sportóra.

OTI: – Úgy semmi olyan nem történt. A bértortát megzabálták. Még szerencse.

MOLNÁR EZREDES: – Az üvegszilánkokkal együtt.

II. RAMSZESZ *a csokrot, amelyet az előző jelenetben a maffiózó tett le, átnyújtja Otinak. Átkarolja Freidl Janó vállát:* – Keljetek egybe! És indulás Kairóba!

FALUSIAK: – Halljátok, Kairó...

II. RAMSZESZ: – Szállodáim vannak a Közel-Keleten. Nászutatokra a II. Ramszesz szállodalánc vip vendégei vagytok, ha nem veszitek tolakodásnak.

FREIDL: – Excellenciás uram! Köszönjük.

OTI: – A fogfehérítőt lemondom.

FREIDL: – Mégis szeretsz!

OTI: – Hans a násznagyunk.

Szignál, megafonhang: Itt vannak a lakodalmások! (Kintről: Éljen az ifjú pár! Éljen...)

Oti fejére fátylat, Freidl nyakába csokornyakkendőt kötnek.

MOTOSEK: – Ablakhoz! Mutassuk meg az ifjú párt!

Oti és Freidl az ablakban integet, csókokat dobál...

II. RAMSZESZ: – Akkor mulassunk! Zene!

Órült buli indul a Ricsárdgír zenekar koalaszámára. Fönt, a kötélhágcsón Hans két, nagy bakancsos lába ropja.

Járjuk járjuk a koala táncot

Zsöszipló Koala

Esszük esszük az eukaliptuszt

Zsöszipló Koala

Mi nem tartozunk mi nem tartozunk
nem tartozunk sehová
Zsösziplő Koalá
Zsösziplő Koaláááá
Járjuk járjuk a koala táncot
Zsösziplő Koala
Esszük esszük az eukaliptuszt
Zsösziplő Koala

II. Ramszesz int. Mindenki megmerevedik, néma csend.

II. RAMSZESZ: – Pardon. *(A guillotine-hoz megy, felhúzza a bárdot.)*
Így. Sok boldogságot mindenkinek! *(Int, folytatódik a nóta, a buli. Karján a koalával egyet fordul és továbbadja.)*

Megeszünk mi mindent ami jó lehet
Megeszünk mi mindent ami jó lehet
Megeszünk mi mindent ami jó lehet
Megeszünk mi mindent ami jó
Mi nem tartozunk mi nem tartozunk
nem tartozunk sehová
Zsösziplő Koalá
Zsösziplő Koalááááá

Vége

E se tánc?

Varga Melinda
VIRÁGVASÁRNAP

kék hasal a kolozsvári dombokra,
virágok tintáját az Isten oldja fel így,
ebből lett az ég, a felhő, a harmat,
arcot csiklandozó szél.

hűvös, zárkózott az év legrövidebb napja,
akár a sebzett lelkűek, arra vár, valaki közelébe
férközzön, kenje be a nehezen gyógyuló varratokat
drága olajjal, akár a szenvedő Jézus lábát Mária.

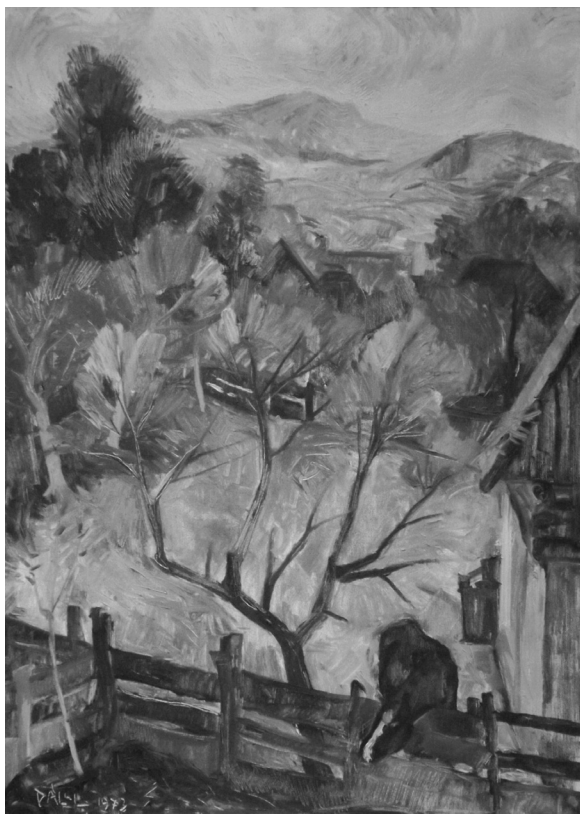
az Emberfia nem forralt bosszút gyilkosai ellen,
nem csüggedt el, pedig elárulták harminc ezüstpénzért,
sem amikor megtagadták háromszor egy éjszaka alatt,
a jóság ellensége a szürke félelem,
éjszakák cirádája alatt hányszor hasonulunk meg,
esendő a hús, az alázat nyelve tanulható.

MADÁRNYELV

ölelésed fészket rakott ma,
figyelem a két apró madár
szorgos igyekezetét, ahogy építik,
csinosítják az eresz alatt,
a derű madárfiókáit etetik benne,
ha nagyra nőnek,
elrepülnek reggelente hozzád,
csőrükbe kapják,
párnád mellé fektetik testem,
(amit elképzelnünk, úgy tűnik, valóság)
rázzon fel a magányból,

űzze messzire a kételyt és letargiát,
a pillanateső, ahogy rácsepeg a bőrre,
borzongj bele, legyen libabőrös a hátad,
képzeld azt, az én ujjaim zongoráznak gerinceden.

hallod, a vadpacsirtákat
a völgy felől?
madárnyelven verselnek
a szerelemről.

Szeptember

Czegő Zoltán
VIRÁG A GÁTON*

Nem haladékot kértem hanem életet
A magunk ura lenni véletek
Nem az érdekelt másnak mennyi méretett
Hámot gyeplőt és nem férceket
ragadni egyszeri magammal
akkor is ha más vigasztalhatatlan

Haladékot kérnem naponta - megaláz
Vízparton nem halhat éhen a halász
Megtéríteni meghálálni az életet -
akkor sem ha csak máig létezek
és ez az órám is a Csendbe menendő
ahol már nincs tegnap és nincs jövőendő
El- és leszámolnom nincs kinek s kívül
A vízen innen mind maga dönti el
az ember a látott világ fejedelme
lehet-e szolga a szív és az elme
Sose haladékot a haláltól magától
mely egy percben úgyis levét a gátról

Nem arra való a két karom a lábam
hogy a bénító vigyorogjon magában
nem arra az arcom a szívem s fejem
és ez az egész ringy-rongy történelem

Haladékot nem kérek soha
Élhetetlen voltam de sosem ostoba
Nem menedéket kértem én csak bölcsőt
otthont és hazát
Védeni mint mások
az élet igazát

* Szeretettel köszöntjük a nyolcvanéves Czegő Zoltánt. (A szerk.)

Fekete Vince
CÉLOZD MEG A HOLDAT!

Hiába élünk, Jóemberek,
hiába élünk mindeddig szerető
környezetben, csodálatos
vidéken, ahol csörgedeznek a hegyi patakok, tiszta
az ájer, hegyek vannak meg borvizek,
ha életünk ugyanúgy pergett, mint a szürke millióké,
akik egyik napot teszik a másik után
és ínségben, boldogtalanságban töltik el a rájuk szabott időt,
mert csak a pusztá megélhetés az,
amire koncentrálnak,
hónapról hónapra számolgatják a fizeteskéjükét,
hogymint
átérjenek egyik tizedikétől a másik tizedikéig a megkuporgatott
garasocskákkal, Jóemberek,
hiába
élünk...

Ám a Szerencse egy olyan ember,
(nő vagy férfi)
képében is eljöhöz hozzánk,
teszem azt – én, vagy teszem azt – más,
akiről nem is gondoltuk volna addig,
s akinek a hatására egyszeriben megváltozik az életünk,
aki jóságos és nagylelkű, aki szeretettel bánik velünk, aki megtanít
az élet bölcseségére, hogy miért is élünk tulajdonképpen,
hogymint miképpen éljünk tulajdonképpen, hogy minél
jobban menjen tulajdonképpen...
Sorunk, és minél
jobban érezzük magunkat tulajdonképpen...

Igen, csak hogy nem lehet csak úgy, ukmukfukk belebotlani
a Szerencsébe, hanem elébe kell menni annak,

oda kell járulni elé... annak...

Hogyan is? Miképp is? Mi módon? Először is fegyelmezettek kell legyünk, aki fegyelmezett, az megragadja a kínálkozó alkalmakat, a fegyelem határt szab a negatív gondolatoknak, serkenti a pozitív tetteket, mert boldog és szerencsés csak az lehet, aki egyaránt ad és kap, aki egyaránt vet és arat, és aki nem halogat, ezért hát ne halogassunk mi se semmit: hallgassunk meg egy személyiségfejlesztő kazettát még ma, tűzzük ki a céljainkat még ma, kezdjük el a fogyókúrát még ma, hagyjuk abba az italozást még ma stb. Még ma... És ha betartjuk a szabályokat, ha legyőzzük a nehézkedési erőt, ha beindítjuk a motorokat tízezerrel, ha bebizonyítjuk magunknak, hogy vége a tétlen várakozásnak, a tehetetlen reménykedésnek, akkor tudjuk, hogy a hit és cselekvés vette át a hatalmat... Még ma.

És akkor mondhatjuk, igen, hogy új nap virradt ránk, új nap, új hold, új időszámítás, új kezdet, új élet. És boldogok leszünk és szerencsések, és ha az első napon boldogok leszünk, akkor már csak annyit kell tennünk, hogy másnap is ugyanígy tegyünk, majd harmad- és negyednap is, aztán a következő héten, a következő hónapban, igen, majd a következő évben, aztán a következő években. Igen. Igen. Ennyire egyszerű az egész. És amire befejeztük új életünk első esztendejét, már nem tart fogva a múltunk, múltbéli szokások, balsikerek nem tartanak többé bilincseikben. És ahogy a biblia is mondja, ezentúl aztán már együtt szárnyalhatunk a sasokkal.

UTAZÓ TANÍTÓ

Ha kiábrándultál mindabból, ami itt van,
már nem mond semmit neked a magányos fenyő,
a gyöngykagyló, a bércek, a hegyek,
a borvizek, a kietlen Nemere nevű
szél, a Szent Anna-tó, a Bálványos,
a Steaua-Sportklub jégkorong-rangadó,

az áthallásos írások, színművek, a csak a sorok
között olvasható könyvek,

fordíts hátat ennek
az értékválságos világnak, a létbizonytalanságnak,
és mindenféle csalódásodat, jövőről táplált illúziódat
magad mögé söpörve, a sehová tartozás bizonytalanságát,
kietlen erdélyi szélként szaggató magányosságát
váltsd fel valami jobbra, valami „igazira”,

és máris kiválasztottnak képzeled magad,
akinek az a hivatása, küldetése, hogy meggyökereztesse
ezen a kietlen, szilvapálinkás, magányos fenyős és ujjnyi
vastag disznószalonnás vidéken az igazit;

és innen már, erről a magaslatról csakis megvetéssel
kell és lehet széttekintened ezen a cudar vidéken önnön
tudatlanságukban tévelygőkre, a milliós számot is
megütő alacsony tömegekre, akik buta módon a téves
szellemi utat választják kényelemből, megújulni
nem akarásból, a változás szelének meg nem érzéséből és
fel nem fogásából...

És ne legyen többé esti ilyen, és ne legyen vasárnap déli olyan,
és nincs többé sem ez, sem az,
az ilyesmi neked már csupán üres bővli,
kiürült semmi, szentelt víz, festett kép, pezsgős vacsora,
fordíts hátat tehát,
söpörj magad mögé mindent, légy magasabb rendű,
légy kiválasztott ezen a szilvapálinkás,
ujjnyi disznószalonnás, magányos fenyős,
gyöngykagylós, kietlen vidéken...
s akkor...

HONLEÁNY

Az adókért és a fizetésekért a felmelegedésért
és a lehülésért a hóért fagyért napsütésért a
nemzete sorsáért és a globalizálódó társadalomért
a szegényekért és az öregekért a választások jó
kimeneteléért a háborúk ellen a békéért a katonákért
és a katonanőkért az elnökökért és a vezetőkért
hogy ne legyen annyi gyilkosság annyi ártatlan
emberélet ne vesszen hiába ingóért és ingatlanért
játsszótérért és útburkolatért kanálisfedőért és
kamatlábért s hogy vissza tudja majd igényelni
az áfát a határon áthozott tévéért meg gázbojlerért

Sír az ünnepeken a szavaláskor csorognak
a könnyei ha a templomról és iskoláról hall
valakit verset mondani a megmaradásról
az eredj ha tucc-ról mert ő nem menne el
semmiképpen nem hagyná itt semmiképpen
nem fordítana hátat semmiképpen mert ő a kéz
amely a bölcsőt ringatja ő a kéz amely a
koporsót majdan a szent humuszba leereszti
ő a kéz amely a bölcső és a koporsó között ápol
betakar és kitörül és ha mikrofon közelébe kerül
rögtön rábagozza a nemes szerszámra a tisztesség
és a becsületesség lobogóját és logóját mert ő
erkölcsös és tartásos zsenge napjai eltöltésére
nem lapozgat titokban pornólapokat megveti ha
jelenlétében nem illendően *Olyanról* beszélnek
hogy miképp játszhatnának négykezeszt a dámán
vagy hasonló nyeletlenségek respektábilis valaki
nem fillent soha nem tódít soha semmi prókatori
csűrés-csavarás s ha mégis mert ő is ember neki is
vér buzog az ereiben ő is lát ő is hall ha mégis
megtörténik hogy a Kísértő kígyófeje megbabonázza
és szakít a Bűn fájáról (hollári hopszasza hó! ereszd

el a hajamat! ihajnaré hopp hopp hopp!) amire Auróra
a firmamentumot rózsásra illuminálja meggyónja
többször is és leimádkozza eltévelyedését igazi
tisztogatást végez lelkecskéjében pallérozott
személy módján hogy semmi bűn ne terhelje azt...

Szomjúság

Cseke Péter

PÁSKÁNDI A RÉGI ÉS AZ ÚJ
KÁNTOR-LÁNGBAN¹

1. Még frissen él bennem Kántor Lajos öröme, ami akkor töltötte volt el, amikor a *Száz év kaland* reá eső részét befejezte, s új munkába kezdhetett. Ennek hatására Domokos Géza 1971-es öröme is élmény-élességgel villant fel emlékezetemben. Magam előtt láttam az újdonsült Kriterion-igazgató derűs tekintetét, amint a Romániai magyar irodalom 1945–1970 kéziratát lapozgatja a bukaresti sajtóházban. Az ötvenes évek elején Kolozsvárról „felköltöztetett” *Falvak Népe* ugyanott „székel”, így gyakorta felhívtak szerkesztőségi értekezletekre. Ilyenkor, ha tehettem, mindig átnéztem Domokoshoz is, aki a *Vitorla-ének* megjelenése után érdeklődéssel figyelte pályakezdésemet. Egyik látogatásom alkalmával a kiadói tanács tagjai vették körül. A megbeszélés tárgya a hamarosan elhíresült Kántor-Láng kézirata volt. Domokos Géza előrejelzéseiből azt vettem ki: tisztában van azzal, hogy „a fiatal kritikusok” (Kántor 34, Láng 33 éves volt akkor) műközpontú irodalomszemlélete az érintettek egy részében ellenérzéseket, netán heves reakciókat válthat ki. Ez kiderül egyébként a *Domokos Géza kockázatai* című Kántor-kötetből (2014) is. A szerző emlékezete szerint a kolozsvári Continental (a hajdani New York) szállodában került szóba először, 1970 nyarán, az MTA felkérésére készülő irodalomtörténeti összefoglalójuk. „Sejthettük, hogy az újabb kori magyar irodalom egészét felölelni hivatott kézikönyv megjelenése elhúzódik (végül 1982-ben látott napvilágot a »határon kívüli« részek áttekintése!), munkánkat tehát szívesen ajánljuk fel a Kriterionnak. Nem volt szükségem különösebb meggyőző munkára, Domokos Géza [...] egyből igent mondott – és az 1971-es kiadást követő második évben vállalta a javított új kiadást, öregebb és fiatalabb dogmatikusok, konzervatívok ádáz kritikai (és politikai!) támadásai ellenére.”²

1 Elhangzott 2018. május 17-én a Szatmárnémetiben tartott Páskándi-megemlékezésen.

2 Kántor Lajos: *Domokos Géza kockázatai (és a végösszeg)*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014. 52.

Az irodalompolitikus Domokos Géza tehát az első perctől kezdve ráérezett arra, hogy itthon van leginkább funkciója a paradigmaváltó értékrend-teremtésnek. Sőt, szándékai szerint ezzel a román irodalmi köztudatot is befolyásolni szerette volna. Ami a második kulturális forradalom (1974) után már nem járt/járhatott sikerrel. Florica Perian fordítása azóta sem látott napvilágot.³ Az idő mégis az irodalompolitikai kockázatokat vállaló intézményteremtőt igazolta: a '68-as nyitást követően – átmenetileg – lélegzethez jutó erdélyi magyar irodalom esztétikai érvényű értékteremtésének kanonizációját megkülönböztetett olvasói figyelem követte.

Persze, Domokos Géza bátran felkarolhatta a munkát a kiadói terveket jóváhagyó hatóságok előtt, hiszen a kézirat Dávid Gyulának, a kolozsvári kiadói műhely vezetőjének megfontolt, higgadt érvelésével érkezett Bukarestbe – 1971. február 10-i keltezéssel.⁴ Az irodalomtörténész egyrészt a korábbi kezdeményezések (Marosi Péter, Sóni Pál) folytatásának szükségességére, másrészt az irodalom korabeli tudatállapotának a megváltozására hívta fel a figyelmet. Kifejtette: a '70-es évek szintjén az irodalmi művek elemzésében nélkülözhetetlenek az új módszerek; a szerzőpáros pedig a modern műelemzési kísérletek hasznosításával arra törekszik, hogy „az irodalmi jelenségek lényegét megragadóbban vizsgálja”; ugyanakkor mindketten árnyalt elemzésekben „tárják fel azt a bonyolult struktúrát, amely a vers, novella, regény vagy drámai mű egészében, annak minden vonatkozására kihatva realizálódik”. Dávid Gyula persze azzal is tisztában volt, hogy a korszak szintézisének a megteremtése akkoriban számtalan akadályba ütközött: irodalmunk félműltjának a lezáratlansága, az előtanulmányok, az irodalomtörténeti dokumentum-közlések, a bibliográfiák stb. hiánya... Így nem kérte számon azt, amit távlat és előmunkálatok hiányában nem valósíthattak meg. *Szemlélet és mérték* egysége szempontjából tartotta figyelemreméltónak a vállalkozást. Azt, hogy az irodalmi sematizmus és a leszűkítetten értelmezett realizmus-konceptió produk-

3 K. L. – L. G. [Kántor Lajos – Láng Gusztáv]: Madárjósok? Társ-kaland. In Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Száz év kaland*. Erdély magyar irodalmáról (1918–2017). Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2018, 32–39.

4 [Dávid Gyula]: *Összesítő vélemény Kántor Lajos – Láng Gusztáv Romániai magyar irodalom 1945–1970 című kéziratáról*. EMKE – Szabédi Emlékház. A Kriterion kolozsvári szerkesztőségének irattára. Elemzéseinkhez a 34. és 35. dobozban található szerkesztőségi levelezéseket használtuk fel.

tumait „jótékony árnyékban” hagyva igyekeznek kiemelni az értéktelentő mozzanatokot.⁵

A kötet még abban az évben napvilágot látott, és a kolofon szerint Dávid Gyula volt a szerkesztője. Ahogy a Bookartnál megjelentek is. Kántor Lajos határozott (testamentum-értékű) kérésére.

2. Dávid Gyula 1971 elején azt is megjósolta: „A könyv bizonyára eseménye lesz hazai irodalmi életünknek.”

Az volt. Kettős értelemben is.

Aki nem olvasta, illetve nem olvashatta a maga idejében azokat az elismerő vagy elmarasztaló szövegeket – Kántor Lajos mintegy százat tartott számon⁶ –, az a *Száz év kaland* szerzőinek visszatekintéseiből is fogalmat alkothat erről. Mindketten tudták, hogy az irodalmi életben jelentős fordulatot hozó könyvet adtak ki a kezükből, ezért nem érdekelte különösebben őket „sem a dicséret, sem a gáncs”.⁷ Pedig ez utóbbiból is bőven kijutott nekik. A (politikai értelemben) „irredentának” minősített könyv címében szereplő 1945-ös évszámot a második kiadásban 1944-re kellett cserélni, s bizonyos kompromisszumok nyomjeleivel is találkozhat, aki a két kiadást egybeveti. Ennek ellenére s ezzel együtt a Román Akadémia díjával tüntették ki a kötetet.

Ez is hozzátartozik a *Kántor–Láng* háttértörténetéhez.

Kántor Lajossal a kilencvenes évek elejétől napi rendszerességgel találkozhattam a *Korunk* szerkesztőségében; a *Kiskatedrával* (1994), a *Kivándorló irodalommal* (1998), a *Dsida Jenő költészetével* (2000) időről időre hazatérő tanárommal, Láng Gusztávval többnyire a Muzsnay Árpád által, Szatmárnémetiben szervezett Ady-, Móricz-, Dsida-, Páskándi- és Szilágyi Domokos-konferenciákon. Ahová ő akkor már Szombathelyről tért vissza. Szülőföldjére. Fel sem kellett tennem a mindegyre nyelvem hegyére tolaikodó kérdést – mikorra készül el az újabb *Kántor–Láng?* –, baráti közelségből tudhattam: az újra- és továbbgondolás kényszere őket is foglalkoztatja. Időközben megjelent Pomogáts Béla erdélyi irodalomtörténete⁸ – Kántor Lajos ír róla a

5 I. m. 134–137.

6 Lásd: K. L.: Láng-dosszié – társszerzőségben. In *Száz év kaland*. 25–31.

7 L. G.: Vallomás és meditáció. In *Száz év kaland*. 20–24.; K. L.: *Láng-dosszié – társszerzőségben*. In *Száz év kaland*.

8 Pomogáts Béla: *Magyar irodalom Erdélyben I–VI*. Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2005–2010.

kötetben⁹ –, ami egyrészt megkönnyítette, másrészt meg is nehezítette munkájukat. „Hatalmas anyagot – eredeti és vonatkozó irodalmat – tekintett át Pomogáts, ami csak úgy volt lehetséges, hogy évtizedeken át idefigyelt az Erdélyben születő könyvekre, folyóiratokra – így azt is tudja, hogy kire-mire érdemes hivatkozni.” Miután szóvá teszi a vitatható részmegállapításokat és a szerkezetben mutatkozó aránytalanságokat, Kántor kiemeli a munka különleges jelentőségét: „Valószínűleg még évtizedekig nélkülözhetetlen kézikönyv lesz. Azt is mondhatnám, kiegészítője a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon régebben megjelent (négy) kötetének.”¹⁰

Ebből is kitetszik, hogy a szerzők felszabadultak annak kényszere alól, hogy a szabatos irodalomtörténet-írás módszertani követelményehez igazodjanak, ugyanakkor szabadságot nyertek ahhoz, hogy a maguk vágta (1970-es) csapáson haladva – a külső és a belső cenzúrától véglegesen megszabadulva – éljenek az önkorrekció lehetőségeivel, illetve azzal az előnyükkel, hogy helyközelibb/belsősebb „karakterológiai színezetű” ismeretekkel rendelkeznek a hetvenes évektől kibontakozó életpályákról és a már lezárult életművek alkotóiról. Abból az alapvetőnek tekinthető felismerésből kiindulva, hogy a nyolcvanas évek közepétől „kitágultak (visszamenőleg is) az erdélyi irodalom határai, másképp lehet és kell ma szólni a magyar irodalom regionális és egyetemes jellemzőiről, így az erdélyiségről is, a művekről-életművekről, az irodalmi intézmények közti átjárásokról”.¹¹

Páskándi esetében sem zárul le sokoldalú alkotói munkásságának elemzése a költő 1974-es áttelepülésével. Amit az 1971-es és 1973-as *Kántor-Lángban* olvashatunk róla hét könyvoldalon – ahol az erdélyi magyar drámának szentelt fejezetben pedig *Az eb olykor emeli lábát* főszerephez jut¹² –, az tágabb akusztikát kap a *Száz év kaland* életmű-összefüggéseket láttató Páskándi-fejezetében, de olyanformán, hogy a legkésőbbi (2003-as) Láng-szöveg került a harmincegy lapot számláló fejezet élére, a költői indulás történelmi-társadalmi körülményeinek felidézésével. Ezzel csak azt szeretném jelezni, hogy a 2018-as

9 Kántor Lajos: Pomogáts Béla erdélyi irodalomtörténete. In *Száz év kaland*. 76–82.

10 Uo.

11 Kántor Lajos: Előljáróban. In *Száz év kaland*. 5–6.

12 Uó.: *Domokos Géza kockázatai (és a végösszeg)*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014. 52.

kiadvány előnyére vált a történelmi távlat kivárása. A szerzők ekkor már úgy gondolták ugyanis, hogy az egykori kritikák, tanulmányok vagy éppen az alkalmi, „helyszínelő” jegyzetek a rámutatás másfajta előnyeivel ajándékozhatják meg a mai és jövőbeli olvasókat.¹³

Ha összehasonlítjuk az 1971-es és 1973-as *Kántor–Lángban* olvasottakat, egyedül a Réthy Andor¹⁴ által összeállított könyvészet Páskándi-részében fedezhetünk eltérést. Aligha véletlen, hogy az 1973-as bibliográfiát a Szatmárnémetiben született Zirkuli Péter közleményének említése teszi gazdagabbá. A *Korunkban* megjelent *Vendégség* kolozsvári bemutatójáról írt reflexióinak ezt a címet adta: *Világirodalmi rangú dráma*. „Ha az ilyenfajta drámának az ősképét keresnénk, Németh Lászlóra mutathatnánk legmegnyugtatóbb biztonsággal. [...] Páskándi is fölfedezi, hogy az igazán drámái: az maga a gondolkodás. [...] Dávid Ferenc így nem elvont eszmévé tisztított. [...] Isten vendége. Vagyis a gondolaté.”

Az 1971-es és az 1973-as *Kántor–Láng* nyilvánvalóan tágabb összefüggésben helyezi el a *Vendégséget*, közép-európai viszonylatban jellemzi Páskándi drámaírói munkásságának erdélyi korszakát. A *Száz év kaland* – egyebek mellett – már arra is választ keres: az abszurd műfaját megújító Páskándi-darabok feljutottak-e a világszínház dobogóira? Ha igen, miért nem?

3. Dávid Gyula 1970. július 10-én küldte Bukarestbe Páskándi *Az eb olykor emeli lábát* című kötetének kéziratát. Kísérő levelében hangsúlyozta: „a kötet beilleszkedik a kiadó addigi drámai gyűjteményes kötetének sorába (Földes Mária, Deák Tamás), s így terjedelmileg nem sokkal marad alatta a már megjelenteknek. Tartalmában izgalmas, sajátos kötet lesz.” Hogy miben lesz sajátos, azt Páskándival íratatja meg „reklámfülnek”, elvégre ő az, aki „a legközvetlenebbül tud erről a dramaturgiáról nyilatkozni”.

A szöveg így hangzik:

13 Uo.

14 Visszatekintésében Láng Gusztáv felidézi, hogy a bírálóok közül a legfőnyesebbnek azt tartotta, amelyik könyvük legmaradandóbb fejezetének Réthy Andor bibliográfiáját tekintette. „Akkor ezt egy kicsit sértőnek éreztem; ma már igazat is adok neki. Hiszen a bibliográfia tényeket közölt – kizárólag tényeket –, és a tények maradandósága vitathatatlan. Epp csak nincs jelentőségük és jelentőségük. Csak akkor, ha értelmezzük őket, mint már mondtam, az értelmezések csakugyan mulandók.” (*Madárjósok? Társ-kaland*. I. m. 37.)

„Az a fajta színház, amelyet én szeretnék, nem abszurd, sokkal inkább abszurdoid. Az abszurd jelenség, a képtelenség, az ész-ellenesség, a véletlenek uralma ott van a világban, a múltban, a jelenben, sőt a jövőendő történelmében is, mint fájó, eszünket bontó lehetőség. Ezt a jelenséget szeretném a legpontosabban körülírni, mert szerintem a pontosság esztétikai kategória. Én nem igenlem az abszurdot, nem is kerget kilátástalanságba, de tudomásul veszem azt is, hogy egyetlen fegyverem van ellene; a precizitás: az értelem indulata.

Darabjaim néha párbeszédés novellák, olykor valóságos színdarabok, megint máskor lírai játékok, vagy éppen paródia-mókák; ami mégis közös bennük: magatartásom, filozófiám, stílusom természete. Nem színpadi szerző, elsősorban író vagyok, aki azért ír néha drámát, mert hallgat az anyag sugallatára, s hagyja, hogy anyaga is alakítsa őt. Nem könyvdrámáknak szántam ezeket a darabokat, de azt is tudom: addig minden csak könyvdráma, amíg meg nem leli színházát, színészeit, rendezőjét. Annyiban mégis könyvdrámákat írtam, hogy jó olvasmánynak szerettem volna tudni ezt a néha mulatságos, olykor szorongató betűvilágot.

Türelmet kérek az olvasótól: a gondolkodás szeretetét; higgyen nekem e 356 oldalnyi úton.”¹⁵

Egybevettem a Páskándi-gépiratot a kötet fülszövegével: változtatás nélkül látott napvilágot. A hetvenes évek elején még erre is volt/lehetett példa.

A költő és novellaíró Páskándi teljesítménye mellett a *Kántor-Láng* két helyen is foglalkozik a drámaíróéval. A körvonalazódó életművet 1970-es szinten bemutató fejezetben a szerzők jelzik, hogy „a műfaj nyugati képviselőitől eltérően nemcsak tragikus színekkel, hanem ironikus fölényel, humánium-mozgósító szenvedéllyel” mutatja föl a mai ember társadalmi helyzetét.¹⁶ A drámaelemző fejezetből megtudjuk, hogy Páskándinál az időfelettség és arcnélküliség ötvöződik „konkrét időbeliséggel és típusalkotással, az abszurdnak egy új, kelet-európai válfaját igazolva, melynek Mrožek mellett minden bizonnyal Páskándi Géza is egyik jelentős képviselője.”¹⁷

15 Dávid Gyula levele a Kriterion Könyvkiadó bukaresti szerkesztőségének, 1970. júl. 10. A Kriterion kolozsvári szerkesztőségének irattára.

16 Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Romániai magyar irodalom 1945–1970*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. 114–121.

17 I. m. 207–210.

A *Száz év kalandból* szerez tudomást a mai olvasó arról, hogy Láng Gusztáv *Az eb olykor emeli lábát* megjelenését követően terjedelmes esszéiben foglalkozott az *Utunkban* Páskándi drámai műfajaival. *A képlet ismeretlenje: az ember* címen olvasható az új *Kántor-Lángban*.

Láng Gusztáv sorra veszi Páskándi színházának darabjait, és két tipológiai megjegyzést tesz:

a) Páskándi „nem abszolút igazságokat fogalmaz az emberi létről, hanem a lét lehetőségeinek a modelljeit állítja fel; szituációi, mégoly képletszerű voltukban is, konkrét meghatározottságokat villantanak elének, s igazságai érvényéért igen helyesen a maga megvonta koordináták között vállalja a művészi felelősséget.”

b) A *Vendégség* azért is lehetett remeklése szerzőjének, mert az üldözőinek kiszolgáltatót Dávid Ferenc drámájában „a gondolkodó valamilyen formában mindig össze van kötve az emberekkel, minden emberrel; létének értelme, hogy *nekik*, vagy éppen *helyettük* gondolkodik [...], aki olyan emberekre pazarolja gondolatait, akik azokat újra meg újra elárulják?”¹⁸

4. Amikor Páskándi átköltözött Kolozsvárról Budapestre (1974-ben), a távozása kapcsán érzett veszteség közepette sokan arra gondoltunk, hogy most talán megnyílnak előtte az európai színpadok. Amiként azt tehetsége és java írói teljesítménye indokolta. Kántor Lajos 1998-ban nem kis csalódottsággal írta le, hogy a lengyel Mrożek és Różewicz versenytársának tartott Páskándi színpada nem tudott európai érdeket szerezni. „Ma sem hiszem, hogy túlzott volt ez az erdélyi remény, nem hiszem, hogy Páskándinak ne lett volna ott a helye Varsó és Prága vagy éppen Párizs színházaiban. No meg a modern világgönyvtár sorozataiban.” A gondolatsor ekképpen folytatódik: „Nem tudom, bepótolható-e a mulasztás, számíthatunk-e Páskándi Géza fölfedezésére legalább a kelet-közép-európai térségben. A magyar irodalomban persze nem kell őt fölfedezni, jóllehet a divatokon mindig újra győzni kell. Az életmű mindenestre jóval nagyobb figyelmet érdemel, mint amilyen napjaink irodalmi közvéleményében körülvészi. Én magam érzem a nyomasztó tartozást. (Amelyet csupán színez, hogy éppen az említett történelmi drámáinak első közreadója lehettem, viszonylag ifjú *Korunk-*

18 L. G.: A képlet ismeretlenje: az ember. In *Száz év kaland*. 385–390.

szerkesztő koromban.) A legutóbb Szatmárhegyen fogadtam meg, hogy újra bemegyek Páskándi Géza utcájába. Abba, amelyiken nem a traktor az egyedüli használható közlekedési eszköz.”

Kántor Lajos 1998-as töprengésére tíz év múlva érkezett válasz. Épp a *Korunk* hasábjain. Aminek közvetlen előzménye Bertha Csillának a Szatmárnémetiben tartott előadása Páskándi Géza drámáinak angol nyelvű recepciójáról.

Amikor Bertha Csilla a londoni egyetemen, majd 2006 őszén a New York állambeli Brockport egyetemen Páskándi-darabokat is tanított egy közép-európai drámakurzus keretében, lehangoltan tapasztalhatta, hogy milyen kicsi a nyugati olvasók-nézők affinitása az olyan súlyos gondolati drámákhoz, mint a *Vendégség* vagy a *Caligula helytartója* (Székely János). Hogy *Az ember tragédiájáról* ne is beszéljünk. Recepció-történeti visszatekintésében Bertha Csilla méltán említi Brogyányi Jenő felvidéki származású amerikai műfordítót és színházi szakembert, aki jó néhány magyar drámát publikált amerikai folyóiratokban és kötetekben saját angol fordításában, s be is mutatott a feleségével, a rendező Pamela Billiggel közösen alapított New York-i kicsiny, nem kommersz színház, a Threshold Theatre Company (Küszöb Szintársulat) előadásában. Aki „különös előszeretettel fordított és 1983-tól kezdve sokat szerepeltetett a társulat repertoárjában Páskándi Géza-darabokat, közülük egy csokornyit kötetbe is rendezett *Moment of Sincerity* (Az őszinteség pillanata) címmel, amelyet aztán a kolozsvári Polis Kiadó jelentetett meg 1999-ben. Szócikket is írt Páskándiról az alig néhány magyar drámáirót tartalmazó *The Cambridge Guide to the Theatre* (1988) című nemzetközi színházi lexikonba.”¹⁹

„Ha a Páskándi-darabok, mondjuk, Londonban vagy Párizsban jelentek volna meg mint angol vagy francia irodalmi művek, szerzőjüket a világ egyik vezető színműírójaként tartanák számon mindenütt” – idézi Brogyányit a *Korunkban* Bertha Csilla. Persze, mindketten tudják, hogy ha a szerző Londonban vagy Párizsban élt volna, akkor nyilván nem ilyen drámákat ír, hiszen ezek: „bár egyetemes nyelven szólnak, kimutathatóan a szülőföld meggyötört talajából eredtek.” A Páskándi-abszurdoidok tehát szervesen ötvözik a nyugat-európai abszurd sok jellegzetességét egy sajátosan kelet-közép-európai, keserűen komikus,

19 Bertha Csilla: „New York számára teljesen új hang”. In *Korunk*, 2008. 8. 81–85.

groteszk, konkrét társadalmi nyomorúságot felmutató, olykor realizmusból kiinduló drámaformával, s ezzel magát az abszurd műfaját is megújítják. A beckett-i létérzés, a mindent meghatározó és átható irracionális, a metafizikai dimenzió megismerhetetlensége, az ebből adódó egzisztenciális elbizonytalanodás, az ismeretlen erővel szembeni emberi tehetetlenség nem tűnik el, nem oldódik fel bennük, hanem kiegészül az emberi, társadalmi akarat, a konkrét helyhez, társadalmi formációhoz kapcsolható, a totalitáriánus diktatúra abszolút hatalmát és szándékos kiszámíthatatlanságát tükröző börtönlét groteszk képével. A nyelv, a logika fegyverét használva teremti meg Páskándi az egzisztencialista léthelyzetet és a társadalmi mechanizmust egyszerre magába sűrítő alaphelyzeteket, amelyeket úgy tud továbbduzzasztani, ahogyan a beckett-i dramaturgia is egy-egy alapszituációból szélesíti ki az emberlét képleteit.”²⁰

A Páskándi-fordítások sorát Bertha Csilla folytatta, férjével, Donald E. Morse-szal. *Elhallgattatott hangok: erdélyi magyar drámák* című – Páskándi, Sütő András, Székely János, Lászlóffy Csaba és Szőcs Géza egy-egy darabját tartalmazó – drámaaválogatásukat (Silenced Voices: Hungarian Plays from Transylvania) az igényes írországi Carysfort Kiadó jelentette meg, a könyvbemutatót pedig a nagy hírű dublini Színházi Fesztivál idejére, 2008 októberére időzítették, és az Ír Nemzeti Színházban, az Abbey Theatre-ben tartották. Bertha Csilla úgy tudja, hogy sok angol és amerikai könyvtár megrendelte. „Évekkel később, amikor beléptünk az egyik legjobb dublini könyvesboltba – írja március 27-i elektronikus levelében –, nagy örömmel láttuk, hogy Sinkovits Imre és Kubik Anna néznek ránk a fedelével a néző felé fordítva álló könyvborítóról. Barátoknak, ismerősöknek, színházi rendezőknek adtunk a kötetből, érdekesnek tartották...”

Ebből a levélből tudom, hogy Bertha Csilla férje tanulmányíróként is foglalkozott Páskándi színházával. Dublinban megjelent írásának ezt a szimbolikus címet adta: *Beckett Erdélybe jön.*²¹ A modern drámát szemlélő kanadai folyóiratban pedig az abszurdoidok filozófiai létszem-

20 Uo.

21 Donald E. Morse: Samuel Beckett Comes to Transylvania: The 'Absurdoid Plays of Géza Páskándi (Beckett Erdélybe jön: P. G. abszurdoid darabjai). In *Literary and Cultural Relations: Ireland, Hungary, and Central and Eastern Europe* (Irodalmi és kulturális kapcsolatok: Írország, Magyarország és Közép- és Kelet-Európa, szerk. Kurdi Mária). Dublin, 2009, Carysfort Kiadó.

léletéről értekezett.²² A sort kettejük 2015-ös prágai előadása folytatja, a *Godot Magyarországra jön*²³ – Páskándi filozófiai vígjátékára utalva (*Godot-ra újra várnak*).²⁴ Páskándi nagy Beckett-tisztelő volt – emlékeztet Bertha Csilla. A *Godot*-t továbbbíró, variáló – halála évében megjelent (1995) művében „a korábbiaknál is nyilvánvalóbban szervesíti a beckett-i absztraháló egyetemességet a közép-európai, sőt felismerhetően magyar sorskérdések dramatizálásával, Beckett-parafrázisokban és saját/sajátos logikai játékokban, történelmi és filozófiai vagy álfilozófiai elmélkedésekben tobzódó végtelen vibrálással, nyelvi pirotechnikával”.²⁵

Elhallgattatott hangok – ezzel a címmel került könyvkereskedelmi forgalomba Nyugaton az erdélyi magyar dráma antológiája. Színházi szószékekre (is) vár, hogy ezek a különleges hangok hallhatóak legyenek és halhatatlanok maradjanak.

Átalvető

-
- 22 Donald E. Morse: An Affinity for Philosophy: The Absurdoid Theatre of Géza Páskándi (Filozófiai affinitás: Páskándi Géza abszurdoid színháza). In *Modern Drama*, 2010. 1.
- 23 Bertha Csilla – Donald E. Morse: Godot Comes to Hungary via Translation and Acculturation (Godot Magyarországra jön fordítás és akkulturáció útján). In *Litteraria Pragensia*, 2015. dec.
- 24 Páskándi Géza: *Godot-ra újra várnak*. Filozófiai vígjáték, Bp. 1995.
- 25 Bertha Csilla: i. m.

A SAJÁT ÉLETÜNKBŐL KEZDÜNK DOLGOZNI

– Deák Katalin beszélgetése Lung László Zsolt színésszel –

Hét évadon át volt a Csíki Játékszín társulatának tagja, majd az Aradi Kamaraszínháznál játszott. Jelenleg a kézdivásárhelyi Vigadó Művelődési Ház igazgatója, valamint az ott működő Városi Színház színésze. Emellett az Open Stage paródiatársulat tagja, producere.

Egy előadás dramaturgiaként dolgozhattam Kézdivásárhelyen, akkor ismertem meg Zsoltot. Ritkán találkozom olyan színésszel és olyan emberrel, aki ennyire bátran fel meri vállalni magát – akár színpadon, akár beszélgetés közben. „A színpad ledobja magáról a felesleget” – mondja Zsolt. Mintha ezzel arra is utalna, hogy minél több felesleggel pakoljuk tele magunkat, annál kevésbé látszik, akik valójában vagyunk. A mondatokat tehát igyekeztem megszabadítani a feleslegtől, hogy feltűnhessen az, ami a szavak mögött rejtőzik.

– Kovásznán születél. Mi a legmeghatározóbb emléked az ott töltött éveidből?

– A legerősebb érzés, amit fel tudok idézni, hogy folyamatosan tartottam valamitől. Félttem, hogy felelni fogok románból vagy magyarból, de nem azért, mert nem voltam felkészült, hanem mert valami miatt sokszor gyomorgörcsrel indultam iskolába. Otthon is szigorúság volt, és ez egy idő után felgyűlt. Ezt a frusztrációt pedig az egyetemre is vittem magammal.

Először sikertelenül felvételiztem Vásárhelyre; és ha visszagondolok arra, hogy milyen lehettem akkor, én sem vettem volna fel magam az egyetemre. A kezemet például mindig zsebre vágтам. Később aztán egyik tanárom kérésére zsebre tett kézzel kellett végigénekelnem egy népdalt, hogy valahogy elfelejtsem ezeket a görcsöket.

Próba közben ötpercenként néztem a tanárookra, hogy jól csinálom-e, és ők örültek meg ettől. Mindenben bizonytalan voltam. Ha volt a kezemben egy pohár, azon gondolkodtam, vajon letehetem-e; és ha igen, hogy kell jól letenni (*ott a kezében egy pohár; eljátssza, hogy nem meri letenni az asztalra*). Időbe telt, amíg megtanultam próbálni – bátran beledobni magam.

Emlékszem, az egyik vizsgán nem hallották, mit mondtam. Annyira halkan beszéltem, hogy még abban a kis térben sem lehetett megérteni. Csak elmotyogtam a szavakat. Mondtam is, nem is.

- *Mikor sikerült végre elengedned ezeket a görcsöket?*

- Amikor megéreztem, hogy biztonságban vagyok. El kellett hinnem, hogy ha mondok valamit, figyelnek rám. Azelőtt folyton azt gondoltam: 'nem szólalok meg, mert úgyis csak hülyeséget mondok'. El kellett jutnom addig, hogy 'most én is meg merek szólalni'.

Azt hiszem, szükségem volt arra a közösségre az egyetemen, és túlzás nélkül jelenthetem ki, hogy jó tanárokkal talákoztam. Ferenczy István bácsi volt a vezetőtanárom. Harmadévtől viszont a betegsége miatt egyre ritkábban tudott órákat tartani. Gáspárik Attilától tanultuk a színész mesterséget és az improvizációt. Voltak olyan próbák, amikor egyszerűen azt éreztem: 'ez nem nekem való; azért kínlódnak velem ennyit, mert tehetségtelen vagyok'. Később aztán megértettem, hogy ezek a kiértékelők miért voltak hasznosak. Gáspárik segített feloldani a szorongásaimat, és rávezetett arra, hogy elkezdjek bízni magamban. Felismerte például, hogy van humorom.

- *Ma már nehezen lehet rólad elképzelni, hogy valamikor nem tudtál erről.*

- Nem igazán figyeltem arra, hogy vicces vagyok-e, nem ez volt a lényeg. Nem gondoltam rá, hogy egyáltalán az lehetek. Emlékszem, egy tanév végi vizsgán improvizálnom kellett, a tanárok meg elkezdtek nevetni, és én ettől elszálltam: 'jaj, volt egy poénom!' Nem számított, hogy másnak huszonöt volt. Vakáció után már úgy tudtam visszamenni az egyetemre, hogy a kovászmai hétköznapiakat végre otthon hagytam, elkezdtem csak a feladataimra koncentrálni, azokba fektettem az energiámat.

- *Az egyetem után felvettek a Csíki Játékszínházhoz. Érezted akkor a 'tanári tekintet' hiányát, vagy azt, hogy a kőszínházi rendszerben kevésbé figyelnek a színész szakmai fejlődésére?*

- Nem mondhatom, hogy nem figyeltek rám. Az *Egy csók és más semmiben* rögtön főszerepet kaptam, és *A dzsungel* könyvében sem hanyagoltak. Mindkettő nagyszerű előadás volt. De igen, a pedagógiai

vonaltalán eltűnt az életemből. Persze lehet, hogy egy idő után el is kell tűnnie.

Azt viszont most is szeretem, ha a labda a rendezőnél van – valószínű, hogy ezt a tanárcentrikus iskola táplálta belém. Legelőször arra törekszem, hogy minél pontosabban megértsem, a rendező hogy akarja felépíteni az előadást. Abban a pillanatban az, hogy én mit képzelek a szövegről, másodlagos. Szeretem tehát átadni magam neki: vigyen magával!

Feszült leszek viszont, ha megérezem, hogy nem tudjuk, merre tartunk. Sokáig türelmes vagyok, de ha azt látom, hogy kamuzás folyik, hogy úgy teszünk, mintha minden rendben lenne, közben meg nagyon nincs, azt nem tudom elfogadni. Jó rendező hiányában attól félek, hogy a színészi megoldások közül a kényelmesebb verziót fogom választani: azt, amiről tudom, hogy biztosan működik.

Csíkban az elején jól éreztem magam, de elég hamar megrekedtem. Túl korán volt azt érezni, hogy nincs tét, nincs tartalom, csak formahajhászás, és hogy én ahhoz a színházhoz már semmit nem tudok hozzáadni.

– *Nem kaptál rá lehetőséget?*

– Nem kerültem olyan helyzetbe, hogy szakmailag előrébb léphettem volna, és valószínű, ez az én hibám volt. Nem vádolom az akkori vezetőséget, mert lehet, hogy az első két-három évben nem tudtam magamból megmutatni olyat, ami után azt mondhatták volna: 'na, ez igen, ez rendben van'. 2002-ben főszereppel kezdtem, és annyi – az *Egy csók és más semmivel* indítottam, és azzal be is fejeztem. Nem tudom, kívülről milyen lehettem, csak arra emlékszem, hogy amikor az egyetemről kijöttem, bármilyen szerepet kaptam, felszedtem a színpadot. Azt hittem, a játékot mindennel tele kell pakolni. Aztán rájöttem, hogy a színpad ledobja magáról a felesleget. Csakhogy akkor még tapasztalatlan voltam ahhoz, hogy ezt megérezem.

Kisebb szerepeket továbbra is kaptam, de valami miatt már nem bíztak bennem. Egy idő után csak epizódszerepecskéim voltak: az előadás elején vagy a végén villantam fel. Lehet, hogy ez jogos döntés volt, nekem viszont ebből ki kellett lépni. (Mondjuk, egy kivételt azért megemlítek: a *Szerelem* című előadást, amit Barta Lajos drámájából Keresztes Attila rendezett. Ebben a katonatisztet alakítottam. Nem

nagy szerep, de szakmailag hatalmas élmény volt. Fantasztikus utazás volt – az első próbától az utolsó előadásig.)

Egyik nyáron úgy alakult, hogy a színházban kitették a következő évad összes előadásának szereposztását, és láttam, hogy igazi feladatokat megint nem fogok kapni – ez jelentette az utolsó lökést. Teljesen világossá vált, hogy 'én itt ennél fennebb nem fogok lépni; ha itt maradok, ez leszek végig'. Arra gondoltam akkor, hogy ezeket a szerepeket bárkinek adhatnák. Ezekhez nem én kellek, így engem felesleges fizetni. Szóval, értettem a jelekből, és úgy jöttem el, hogy én ezzel a szakmával többé nem foglalkozom. Befejeztem.

- Mihez kezd az a színész, aki úgy dönt, hogy már nem akar színházzal foglalkozni?

- Miután eljöttem a Csíki Játékszíntől, fél évig egyáltalán nem voltam színházban. Színházon kívüli projektekkel foglalkoztam: rádióreklámok gyártása (Mix Fm), Open Stage, Menthol and White stb. Levegőt kellett vennem. Át kellett gondolnom, hogy mit kell másképp csinálnom, hol tévedtem, és hogyan tovább. Persze, tudtam, hogy szeretem a színházat. Azért választottam ezt a szakmát, mert szeretem a jó munkákat, az igazi találkozásokat, de akkor sem voltam és most sem vagyok biztos abban, hogy vissza tudnék csatlakozni egy társulathoz. Azokkal a feltételekkel, amelyekkel pályakezdőként dolgoztam, azt hiszem, nem.

- Milyen feltételekre gondolsz?

- Folyamatosan azt éreztem, hogy a rám kiosztott feladatokon belül mindent elnagyolunk. Mintha csak átfutottunk volna ezeken – semmire nem volt idő; vagyis arra igen, hogy összetákoljuk a formát, de sok esetben a lényeg mellett elmentünk. Ennek hosszú távon nem láttam értelmét.

- Ez a hangulat több társulatnál érezhető, az emberek valamiért mégsem lépnek ki a struktúrából. Nem féltél a szabadúszástól?

- Nem, mert a színházban már nem volt tétje a munkámnak; és ez az érzés annyira erős volt bennem, hogy nem érdekelt, mi történik. Arra gondoltam, hogy ennek a fejezetnek véget kell vetni, és hogy jön egy következő. A jövőre nem görcsöltem rá túlságosan.

Mélypontok, persze, voltak. Szabadúszónak lenni nem könnyű. A havi fix, amit korábban kaptam, egyszer csak nem volt, de ez a stressz engem összeszedett. Abban az időszakban például megtanultam kezelni a kudarcot. Korábban eléggé indulatos voltam, de egy idő után ezt az energiát arra használtam, hogy bizonyos helyzeteken továbblenyúgjak. Elkezdtem jobban figyelni és nyitni más területek felé.

Az Open Stage akkor már eléggé felfutott, és Kozma Attilával továbbra is keményen dolgoztunk rajta. Abból meg tudtunk élni. Azt is hallottuk másoktól, hogy „könnyű volt nektek otthagyni a színházat, mert ott volt nektek az Open Stage”. Persze, de amíg más kocsmáztok, mi dolgoztunk. Próbák után nem haza, hanem a rádióba mentem, és ha ott befejeztem a munkámat, a lemezzel foglalkoztam.

- *Egy interjúban Kozma hozzád hasonlóan írja le az egyetemista önmagát: „vidéki, frusztrált, kövér srác Marosvásárhelyen – egyedül”. („Nekem is van küldetésem a világban”, interjú Kozma Attilával, 2011, uh.ro). Mindketten kovásznaiak vagytok – ott született a kettőtök barátságga?*

- Kovásznán mindketten diákszínházszósok voltunk, de akkor a színpadon valahogy nem találkoztunk, vagyis elég ritkán. Az egyetemen is két évvel felettem járt, tehát ott sem beszélgettünk sokat. Ha mégis összefutottunk, az körülbelül így nézett ki: 'Szerussz! / Szerussz! / Hányas vonattal mész haza? / A fél kilencessel. Jössz-e? / Igen'.

S akkor felültünk a vonatra, és ugyanazokkal a borkánokkal, amikkel elindultunk Vásárhelyről, Kovásznán leszálltunk. Az egyetemen neki is megvolt az osztálya és a mindennapos munkája, nekem is. Először a *Stílusgyakorlatok*ban dolgoztunk együtt; és azt, amit abban az előadásban megtaláltunk, továbbvittük az Open Stage-be.

- *A Stílusgyakorlatok a Csiki Játékszín felkérésére született?*

- Nem. Hárman – Kozma, Giacomello (Roberto) és én – jeleztük az igazgatónak, hogy szeretnénk dolgozni a *Stílusgyakorlatok*on. 2003 elején éppen úgy alakult, hogy a színháznál olyan előadást próbáltak, amiben egyikünk sem volt benne, és gondoltuk, 'csináljunk mi is valamit'. Az igazgató meg azt mondta, hogy rendben, fogjunk neki.

- *És miért éppen a Stílusgyakorlatok?*

- Másodéves voltam, amikor láttam Bán János, Dörner György és Gáspár Sándor *Stílusgyakorlatok*-előadását. Akkor ismertem meg a szöveget, és tetszett, hogy egy teljesen banális sztoriból mennyi mindent ki lehet hozni. Még az egyetemen két osztálytársammal bemutattunk belőle egy jelenetet, aminek nagy sikere lett.

Aztán, amikor a csíki társulathoz kerültem, egyik este Giacóval beszélgettünk, és emlékszem, ahogy kimondtam a '*Stílusgyakorlatok*' szót, rögtön eufóriába esett, hogy ő is már sok éve gondolkodik rajta. Szóval, akkor este nagyon örültünk, hogy így egymásra találtunk. 'Na, de ki legyen a harmadik?' Kozma szerencsére éppen akkor jött vissza Vásárhelyről, és bár nem volt könnyű meggyőzni őt, végül mégis csatlakozott hozzánk.

- *És hárman létrehoztátok az előadást – rendező nélkül.*

- Igen. Azok a próbák igazán jó hangulatúak voltak, annak ellenére, hogy az elején elég sokat „tapogatóztunk”. Meg-megakadtunk, de amikor elkaptunk valamit, vitt a lendület. Az egésznek egyáltalán nem volt munkaíze. Hagytunk időt arra, hogy megszülessen egy-egy részlet. Ott értettem meg, hogy az ihletnek nem lehet munkarendet szabni. Igazán meg akkor szabadultunk fel, amikor rájöttünk, hogy el kell felejtenünk a Dörnerék-féle előadást, és teljesen mást kell kitalálnunk. Abból kellett kiindulni, hogy Giacomello, Kozma és Lung László Zsolt ebből az alaptörténetből ír néhány jelenetet, és azokat eljátssza. Sok ötletünk volt, de bizonytalanok is voltunk. Nem tudtuk, hogy az a fajta humor, ami a próbákon megszületett, működni fog-e a nézők számára.

Ehhez hasonló előadás azelőtt nem volt Csíkban, ezért fogalmunk sem volt, hogy mennyire lesznek vevők rá. Aztán végül sikere lett. A meghirdetett előadásokra hetekkel előtte már nem lehetett jegyet kapni. Ahogy kitéttük a plakátot, vagy elhangzott a rádióban a *Stílusgyakorlatok* következő dátuma, két nap alatt elfogytak a jegyek. Néha még ma is leszólítanak Csíkban, és megkérdezik, hogy mikor újítjuk fel. Évekig teltházzal ment, heti kétszer. Több mint száz előadásunk volt belőle. Azt hiszem, színészileg jól tesz, hogy végigmész egy ilyenem.

Különleges élmény volt az is, amikor elvittük Pestre, a Komédiumba. Ugyanabba a térbe, ahol azelőtt négy évvel láttam a *Stílusgyakorlatokat*. Ott játszhattam, ahol korábban el voltam ájulva, hogy milyen jó

előadást látok. Ha másodévesként valaki azt mondta volna nekem, hogy néhány év múlva én ott játszhatom ezt, körberöhögöm.

Mi hárman a *Stílusgyakorlatok* ideje alatt lettünk barátok. Utána mutattuk be a *Nézőművészeti Főiskolát*, ami már a Csiki Játékszín saját produkciója volt, és amit Harsányi Zsolt rendezett. Azt is szerette a közönség, de nem tudtunk annyit játszani belőle, mint a *Stílusgyakorlatokból*, mert a színház levette a műsorról – szerintem túl korán. A *Stílusgyakorlatok* ilyen szempontból szerencsésebb volt, mert azt az Ami Clubban játszottuk, egy idő után Open Stage-produkcióként.

- *Mit szólt ehhez a színház?*

- Úgy éreztük, hogy a színház nem igazán akarta már ezt az előadást, ezért szabadidőnkben, amikor éppen nem volt dolgunk a színházban, a *Stílusgyakorlatokat* játszottunk az Amiban. Szederjesi Ferenc – aki jelenleg is a Szakszervezetek Művelődési Házának az igazgatója: ennek az alagsorában volt az Ami – sokat segített nekünk abban, hogy az előadás még hosszú időn át élhessen. Nehezen tudtunk volna megválni a produkciótól, hiszen ezt mi hárman hoztuk össze, mi írtuk meg, mi találtuk ki – mi rendeztük. Ráadásul imádta a közönség.

- *Azt mondd, hogy az ebben az előadásban tapasztaltakat vittétek tovább az Open Stage-be. Színészként mit jelent számodra az Open Stage, miben különbözik a színházi munkáidtól?*

- Az Open Stage előadásait sokszor nem színházi térben játsszuk, ezért a legnagyobb különbség talán az, hogy az Open Stage közönsége általában nem azért jön el az adott rendezvényre, hogy ott minket jól megnézzen. Sokszor játszottunk vendéglőben vagy konferenciateremben. Ezeken a helyeken színpad sincs. Megtörtént már az is, hogy a csapóajtó előtt léptünk fel, vagy a konyhában öltöztünk át – ott álltunk a szakácsnő mellett. Vagy az ünnepeltnek mi voltunk a kedvencei, és akkor a leves előtt megérkezett az Open Stage. Sokszor voltunk mi a meglepetés. De ezeken nem szabad fennakadni. Aki nem tudja kezelni az ilyen helyzeteket, annak nem való ez a műfaj.

Nem gondolom, hogy az Open Stage-ben mi valami brutálisan szakmaiatlant követnénk el. Hány színész jár esküvőkre, szilveszteri bulikra, különböző rendezvényekre haknizni? Legtöbbször elővesznek egy operett-jelenetet, és a színházból kihozott alapra ráénekelnek. Vagy

felolvassák a szöveget. Az Open Stage-ben mi írjuk a szöveget, mi is adjuk elő, és azt gondolom, hogy színészből dolgozunk. Fontos számunkra, hogy a humor meg az, amit és ahogy megfogalmazunk, minőségi legyen.

Meg kellett tanulnunk, hogy az Open Stage humora nem tud bárhol megszületni. Például egy óriási térben, ahol minden cseng, nem működik. Egyszer egy bálteremnek a legeslegvégén játszottunk. Olyanok voltunk, mint két tökmag. Olyan fellépésünk is volt, ahol úgy jöttünk le a színpadról, hogy a nézők nem vették észre. Elkezdtük, és éreztük, hogy senkit, de az ég egy adta világon senkit nem érdekel, amit mondunk. Az is egy óriási teremben volt. Ment az első jelenet, és a végén hangosan megkérdeztem Giacótól: „ne hagyjuk abba?” Ő meg azt mondta: „de”. És lejöttünk a színpadról úgy, hogy senkinek nem tűnt fel. Ez régen volt, nagyon az elején, most már ilyen feltételek mellett nem fogadunk el felkérést.

Szóval, széles skálát jártunk be ezzel a projekttel. Évekig volt, hogy a koncerteken több ezren énekelték a dalainkat, de sajnos ennek az ellenkezője is megtörtént. Utóbbiból szerencsére kevesebb volt. Mindennel együtt én szeretem ezt a műfajt, mert éles helyzetekbe hoz engem és azt, amit éppen a világról, a humorról gondolok. Szerintem ez egy színésznek komoly próbatétel.

- Az Open Stage mellett - szabadúszóként - voltál már az Aradi Kamaraszínháznál, és folyamatosan játszol a kézdivásárhelyi Városi Színház előadásáiban. 2016-ban az aradi Gyerekességek című előadásért a bákói Nemzetközi Monodráma Fesztiválon elnyerted a Legjobb férfi alakítás díját. Szóval, mégsem szakítottál a színházzal.

- Miután Csikból eljöttem, az első munkám Aradon volt. Tapasztó Ernő hívott, és megrendezte a *Gyerekességeket*. Azt az előadás nagyon szerettem/szeretem játszani annak ellenére, hogy a rendező víziója először nehezen találkozott az én ízlésemmel. Folyamatosan azt kérdeztem, hogy „ezt most miért kell? Ezt minek?” Szóval, minden porcikám ellenkezett.

Aztán amikor mélyebben belementünk Raymond Cousse, a szerző világába, és reggeltől estig vele foglalkoztunk, elkezdtem megérteni az instrukciókat és látni azt, amihez Ernő már az elejétől ragaszkodott. Ha valamibe ennyire belemész, egy idő után akarva-akaratlanul átala-

kulsz. Ott már nem a te izlésedről van szó, hanem arról, hogy ami megszületik, az önmagában érvényes tud-e lenni a színpadon.

Közben Kézdin elindult a színház, és itt is számítottak rám. Szóval, munka munkát követett. A Városi Színházban eddig majdnem minden előadásban játszottam. Ha nem váltottam volna, ezekből az élményekből kimaradok.

- *Öt éve vagy a kézdivásárhelyi Vigadó Művelődési Ház igazgatója – Csíkszeredából ingázol Kézdire. Mi ösztönzött arra, hogy kipróbáld ezt?*

- Az Open Stage-nél folyamatosan kellett szervezni, e-mailezni, tárgyalni, egyáltalán kitalálni a koncepciót. Ott már egyre inkább elkezdtem az iránt érdeklődni, hogyan működik a menedzsment. Arra is kíváncsi voltam, hogy ez hogy valósítható meg a közsférában. És akkor jött a lehetőség, Kézdivásárhely meghirdette a művelődési ház irodavezetői állását, én meg írtam egy projektet, amivel bekerültem ebbe a munkakörbe. Nagy lelkesedéssel indultam, aztán az első két-három hónapban eléggé megijedtem.

- *Mitől?*

- Hogy nemcsak rendezvényszervezésről van szó. Egy egész csapatot és egy olyan rendszert kellett felépíteni, amiben tiszták a munkakörök, amiben mindenki tudja, mi a feladata, és azt hatékonyan el is tudja végezni. Különböző generációjú kollégáim lettek, akiknek valamilyen szinten a főnöke lettem. Én meg nem szeretem játszani a főnökösdit. Ez a funkció számomra inkább felelősség, mint státusz.

A törvények pedig folyamatosan változnak, napirenden kell lenni velük. Most már könnyebb, mert megtanultam ezeket a procedúrákat, de az elején mindennek utána kellett nézni. Olyan jogi kifejezéseket hallottam, amikről fogalmam sem volt, mit jelentenek. Rengeteg időt töltöttem azzal, hogy átlássam a jogrendszert és a közzététményen belüli törvényeket. Az első évem arról szólt, hogy meg kellett értenem, hová jöttem és mit vállaltam. Az elején azt éreztem, hogy ez nekem nem fog menni, de aztán egyik reggel úgy keltem fel: 'na, álljunk meg, ez nem így működik. Nem futamodunk meg. Ebbe most akkor belevágunk ezerrel!' És hála a jó istennek, azt gondolom, hogy azóta elég jól belejöttem.

- *Melyek az elmúlt öt év legnagyobb sikerei a Vigadónál?*

- Először is az, hogy bevezettük az évadrendszert: ősztől nyár végéig folyamatosan vannak programjaink. Ez évadonként minimum kétszáz eseményt jelent, ami azért is fontos, mert korábban sokszor hallottam, hogy 'áprilistól itt már hiába, ide akkor már nem jön senki'. Én meg nem hittem el, hogy Kézdivásárhelyen nyár elején nem lehet kulturális eseményt szervezni.

Az elmúlt évek pedig bebizonyították, hogy tavasszal nem kell becsukni a kapukat. Igaz, hogy öt évvel ezelőtt volt olyan könyvbemutató, ahol ketten voltunk: a fotós és én. Vagy volt olyan filmvetítésünk, ahol egyetlen személy ült a nézőtéren, ő viszont végignézte. Most pedig már az egyik könyvbemutatót a nagyteremben kell tartanunk, akkora rá az érdeklődés. És ez, azt hiszem, a folyamatosságnak köszönhető. Úgy érzem, mára jó viszony alakult ki a nézők és az intézmény között.

A kézdivásárhelyiek elkezdték komolyan venni a Vigadó évadrendszert, illetve a Városi Színházét. Most azt érzem, jó úton vagyunk, de még sok munka van hátra.

- *Kudarccal adódott?*

- Volt az is. Elindítottam különböző sorozatokat: Vigadó Akadémia, Vigadó Comedy, Vigadó Galéria, Vigadó Hangszín, Vigadó Stúdió – ezeken belül különböző műfajokkal foglalkoztunk: alternatív és komolyzenével, képzőművészettel, különböző tudományágak képviselői tartottak előadásokat. Az elején a Vigadó Comedy keretén belül havonta volt esemény, de ez egy idő után kifulladt. Hiába érkeztek nagy nevek, csak félházat tudtunk összehozni. Be kellett látnom, hogy a közönség elfáradt, és ebből vissza kell venni. Meg kell érezni, hogy mi az, amit most éppen nem kell erőltetni; és mi felé kell inkább elmozdulni.

A gyerek- és oktatóprogramjainkra például nagy az érdeklődés. A fiatalok balettet, néptáncot, színjátszást tanulhatnak; képzett szakemberek foglalkoznak velük. Úgy gondolom, fontos megteremteni annak a lehetőségét, hogy azok a diákok, akik a művészetek iránt érdeklődnek, komoly szakemberekkel találkozhassanak, és rendszeresen tanulhassanak tőlük.

- *Hogy lehet összeegyeztetni az intézményvezetést a színészi munkával?*

- Ha benne vagyok egy próbafolyamatban, korábban jövök be az irodába, és általában próbák után még dolgozom. Az elején éreztem, hogy 'hú, le vagyok maradva', vagy 'ott gond van, gyorsan fel kell hívni valakit', de most már egészen jól be tudom osztani az időmet. Az élet erre is kidolgozta a forgatókönyvet. Ha valahol elakadok, vagy döntés előtt állok, szerencsére van, akit felhívni, akitől tanácsot tudok kérni, akinek ilyen helyzetekben fontos a véleménye.

Évadonként általában két-három szerepet vállalok, és ez így belefér. Nem is szeretnék többet egyelőre. Inkább kevesebb előadásban vegyek részt, de azokban becsülettel.

- *Mi a legfontosabb számodra egy előadás létrehozásakor? Kívülről például az látszik, hogy szeretsz dolgozni, hogy nem spórolsz az energiáddal.*

- Intenzíven szeretek próbálni, még akkor is, ha néha azt érzem, hogy ezek az energiák üresbe mennek. Viszont van bennem dögség is. Ha elengednek, én is könnyebben engedem el magam. És olyan is van, hogy ezerrel nyomom, de belülről azt érzem, hogy nem vagyok ott, és hogy abban a pillanatban egyszerűen nem tudok találkozni a próbafolyamattal. Figyelek, hallom, mi történik körülöttem, de olyankor az az érzésem, hogy bármit csinálok, nem ér semmit. Persze, ettől még igyekszem úgy próbálni, hogy a többiek munkája ne sérüljön, de belül dühös vagyok magamra. Az a rendező, aki ismer, tudja, hogy ilyenkor nem lehet velem mit kezdeni. Végigmegyünk a próbán, és megteszek mindent, hogy másnapra összeszedjem magam.

Szeretem, ha türelmesek vagyunk egymással, ha nyitottak, kíváncsiak vagyunk egymásra. Ki tudok borulni attól, ha a színpadon az érződik, hogy 'mi civilben igazából nem vagyunk jóban, de nincs más választásunk, ezt most itt le kell nyomni'. Megtapasztaltam ezt is. Minden estének feszülten mentünk neki. Kín volt azt az egészet végigcsinálni.

Nem azt mondom, hogy a színház mindig barátságos, hogy folyton csak játék, mert nem. Néha a színház próbára teszi az idegrendszert, de abban biztos vagyok, hogy nincs szükségem arra, hogy a rendező vagy bárki üvöltözzön próbán. Ha konfliktus van, szeretem megoldani, és nem úgy menni neki egy próbának vagy egy előadásnak, hogy feszültség maradt bennünk. Ha a partneremmel nem tisztáztam le, hogy mi a baj, egyszerűen nem tudok játszani. Ezért is gondolom azt,

hogy tényleg jóban kell lenni, és nem csak annak a látszatát fenntartani. Ha bent harcok folynak köztünk, szerintem ott a színháznak vége.

- *Néhány hónapja volt a bemutatója a „Művészet” című előadásnak, amiben először dolgozhattam veled, Barabás Árpád rendező mellett. Mit jelentett számodra ez a munka?*

- Maga a folyamat jelentett a legtöbbet számomra. Az, ahogyan ez az egész elindult és felépült. Ahogy a próbákon a színész a színésszel, a rendező a színésszel találkozott. Szeretem ezt a fajta érzékenységet és összetett munkát, amit itt megtapasztalhattam. Korábban Novák Eszternél találkoztam ehhez hasonlóval – lásd *3:1 a szerelem javára*, a marosvásárhelyi színházban, 1999-ben. Vagy Rusznyák Gábornál – *Romeo(k) és Júliá(k)*, a marosvásárhelyi egyetem Stúdió Színházában, 2001-ben. Csáki Csillánál éreztem még ezt – *Lüszisztraté*, szintén a színinek a Stúdió Színházában, 2001-ben; illetve a *Don Quijotéjében*, a kézdi Városi Színházban, 2009-ben. Vagy Keresztes Attila próbáin – a már említett *Szerelemben*, a Csíki Játékszínnél, 2006-ban. Illetve Kolcsár József kézdivásárhelyi előadásiban.

Az ilyen igényességgel készült előadásokat egy-egy ékszerhez tudom hasonlítani. A színész felelőssége meg abban áll, hogy a rendező átadja neked, s azt mondja: „ezentúl neked kell rá vigyáznod”. Színészként ez sokkal nagyobb feladat, mint arra koncentrálni, hogy a ragasztott bajszod le ne essen. A próbának talán akkor van értelme, ha egy alaphelyzetből kiindulva a saját életünkből kezdünk dolgozni. Akkor már nem a bajszokról beszélgetünk, hanem arról, hogy számunkra mit jelent például a barátság.

A „Művészet” színészként nekem előrelépés volt, mert helyzetbe hozott. Meg kellett küzdenem azért, hogy olyasmit szedjek ki magamból, ami eltér az eddig használt eszközeimtől, de nem bánom, mert igazából akkor érzem, hogy színész vagyok, amikor dolgoznom kell. Nem az volt a feladat, hogy egy tőlem teljesen idegen figurát felépítsek. A rendező arra volt kíváncsi, hogy én milyen lennék Marc-ként. Ez így szép, de végigvinni elképesztően nehéz. Ennek az előadásnak a próbáin többször elhangzott, hogy ami a színpadon történik, azt önmagunkkal kell megtámasztanunk. Ezt a szereplőt tehát önmagamban kellett megkeresnem – és olyankor érzem, hogy jó egy munka, ha hozzá kell tennem magamat.

A csorda

Szabó Csongor

VÁLASZTÁSOK ÉS PARLAMENTI ELIT A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI SZÉKELYFÖLDÖN

A dolgozat célja, hogy végigkövetve a két világháború közötti székelyföldi¹ parlamenti választásokat, a korabeli választási-politikai rendszeren belüli mozgástereket feltárja. A szöveget három részre bontva, először a választási rendszert, a jogszabályalkotási folyamatot követem, majd a pártstruktúra és a politikai rendszer sajátosságait vizsgálom. Ezt követően a működést akarom megérteni, kitérve a választási kampányok jellegzetességeire, a választási visszaéléseket tipologizálva és az eredményeket összegezve a következő kérdésekre keresek választ: mekkora mozgósító erővel bírhatott az Országos Magyar Párt a régióban; mennyiben működött egységes szavazóbázisként a magyar választóközösség; mekkora lehetett az átszavazási arány, milyen helyi kötődéssel bírtak a legtöbb parlamenti mandátumot ezekben a kerületekben elnyerő személyek, ezen felül pedig Nagy-Románia etnikai szempontból speciálisnak számító régiójának választási sajátosságait igyekszem feltárni.

1. VÁLASZTÁSI RENDSZER

Az 1919 és 1939 közötti Romániában a választási rendszer több változáson esett át. Az első világháború előtti, cenzusos szisztémához képest 1917 júliusától alkotmánymódosítással bevezették a képviselőválasztásokon a 21., a szenátorválasztásokon a 40. életévet betöltött férfi lakosságra érvényes általános, egyenlő és titkos választójogot, majd az 1923-as alkotmány rögzítette a kétházás, általános szavazati jogon alapuló parlamentáris rendszert. A világháborús győzelem révén Románia új területekkel (Besszarábia, Bukovina, Erdély²) gyarapodott,

-
- 1 A dolgozatban a Székelyföld megnevezés a korabeli négy, a Székelyföld többségét, de nem egészét magában foglaló következő négy megyére értendő: Csík, Háromszék, Maros, Udvarhely.
 - 2 Erdély alatt a volt kelet-magyarországi területeket értem (Erdély, Bánság, Máramaros, Körös-vidék).

ezeneken 1918–1919-ben eltérő választási rendelettvényeket fogadtak el: 1918 végén egyet az Ókirályságban és Besszarábiában, 1919 augusztusában pedig külön-külön Bukovinában, valamint a volt magyarországi területeken. Az 1920 márciusában hivatalba lépő Averescu-kormány ugyan módosított a törvényeken, de azokat nem egységesítette, így az ország területén egészen 1926-ig három párhuzamos választási rendszer maradt érvényben.

Erdélyre, ezzel pedig a Székelyföld területére is az 1919. augusztus 24-én a Kormányzótanács által megalkotott választási rendelettvény volt érvényben (az 1920 áprilisi módosítással) 1926-ig.³ A törvény az általános, titkos és egyenlő választójog bevezetése mellett, eltérően Románia többi részétől, a szavazást nem tette kötelezővé, illetve a listás szavazást csak néhány nagyobb városra terjesztette ki, máshol (még az 1918 előtti Magyarországon létező) egyéni körzetes szavazás maradt. A törvény megalkotásakor az akkori (1919 augusztus–szeptemberi) politikai állapotokat vették figyelembe és annak hatályát olyan területekre is kiterjesztették (Békés, Csanád, Ugocsa vármegyei részek), amelyek a későbbi békeszerződések után nem kerültek Románia fennhatósága alá. Szavazati jogot azok a volt magyar állampolgárok szerezhettek, akik a választói névjegyzékek rögzítéséig a román állampolgárságra optáltak. Ezzel a terület magyar lakosságának többsége kimaradt a névjegyzékekből. A törvényt 1920 áprilisában az új, Alexandru Averescu vezette kormány módosította,⁴ mellyel egyrészt a Kormányzótanács kompetenciájába tartozó feladatköröket a kolozsvári székhellyel újonnan létrehozott Regionális Egységesítő Bizottságra és a bukaresti kormányzatra ruházta át, valamint a képviselőházi (568-ról 387-re) és a szenátusi mandátumokat csökkentette. A törvény egyik fontos rendelkezése a választói névjegyzékekről szóló cikkely, amely a listák kiegészítését csak ott tette lehetővé, ahol az 1919. novemberi választás előtt elmaradt. Ezt felhasználva tulajdonképpen a névjegyzékek 1926-ig nem voltak kellőképp kiegészítve, így a magyar nemzeti-szerű lakosság többsége nem élhetett szavazati jogával.

Az 1922–1926 között kormányzó Nemzeti Liberális Párt legfontosabb célkitűzése az ország jogi egységesítése volt. Ebbe a folyamatba

3 *Monitorul Oficial*, 103. sz. 1919. augusztus 26. *Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent*, 52. sz. 1919. szeptember 4.

4 *Supliment la Codul Electoral*. Bukarest, 1920, Ministerul de Interne.

illeszkedett bele az 1923-as alkotmány elfogadása, az 1925. közigazgatási törvény megalkotása, végül pedig az egységes, 1926. március 27-én elfogadott választási törvény.⁵

Erdélyben az egyéni körzeteket megyei listás szavazás váltotta fel. A törvény legfontosabb újítása a képviselőválasztásokra bevezetett választási prémium volt, ezzel pedig az arányos parlamenti képviselet lehetetlenné vált. A parlamenti küszöböt átlépő pártokat többségi (országosan 40% fölötti szavazatot szerző) és kisebbségi csoportokra osztotta. Utóbbi csoportok az abszolút (50%+1) szavazattöbbséggel megnyert választókerületek (megyék) mandátumait arányosan kapták meg. Ezen mandátumok kiosztása után a győztes párt megkapta a fennmaradt parlamenti mandátumok felét. Abban az esetben, ha a kisebbségi csoportok egyetlen választókerületben sem szereztek abszolút többséget, a többségi csoportnak prémiumként a 387 mandátum felét (193) osztották ki, a többit pedig arányosan osztották szét az összes, a választási küszöböt (2%) átlépett párt (beleértve a többségit is) között, azonban ebben a körben az abszolút többséggel megnyert mandátumok szavazatait kivonták az elosztásból, míg a többségi csoport a teljes szavazatszámmal vett abban részt. A prémium egy erős többségi rendszert eredményezett, amely döntően a lebonyolító kormánypártot (amely általában meg is nyerte a választást) favorizálta, annak ellenére, hogy kihangsúlyozta a számbeli kisebbségek képviseletét.⁶ A prémium-rendszer nem sajátos romániai alkotás, azt a Mussolini által, Olaszországban, 1922-ben bevezetett választási rendszerből emelték át.⁷

A szenátusi mandátumokat több szintre bontva osztották ki. Az általános szenátorválasztásokra korcenzust (40. betöltött életév) vezettek be, a mandátum száma megyénként, a népességszámmal arányosan változott. A választási prémium itt már nem volt érvényes, a törvény választókerületenként az összes megyei mandátumot a relatív többséget szerzett csoportnak osztotta ki, ezzel is a győztes pártot favorizálva. Továbbá a megyei, városi és községi tanácsstagok megyénként egy-egy

5 *Monitorul Oficial (M.O.)*, 1926. március 27. 71. sz.

6 Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Tudományos Intézet, 171.

7 Dogan, Mattei: *Dansul electoral în România interbelică*. In *Revista de Cercetări Sociale*, 1995/4. sz. 11.

szenátort választottak, a szakkamarák (kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági és munka) országosan 4 kerületre osztva egyet-egyét, valamint a négy egyetem is szintén egyet-egyét⁸. A választottak mellett jog szerinti tagjai is voltak a felsőháznak.⁹

Az 1926. márciusi választási törvény által kialakított rendszer más szempontból is sajátos helyzetet teremtett. Egyrészt az ország népességéhez viszonyítva a törvényhozói szervek túldimenzionáltak lettek. A lijpharti modell alapján¹⁰ a korabeli 17–18 milliós lakosságra számítva 250–260 képviselő lett volna ideális a 387-tel szemben, amely egy 58 millió lakosságú ország arányos képviseleti szervének felelt meg.¹¹ Feltehetően nem tudatosan az „ideális” mandátumú parlamentet a későbbi korporatív választási törvény valósította meg.

A korabeli kormányok nem a választások után létrejött parlamenti többség szerint alakultak, hanem a király előbb kinevezte a kabinetet, feloszlatta a parlamentet, a kormánypárt kiírta a választásokat, gyakran választási manipulációkkal teremtve meg a parlamenti többséget. A választási prémium, illetve a kormánykinevezési gyakorlat szándéka egy stabil parlamenti többséggel bíró erős végrehajtói hatalom biztosítása volt, így a törvényhozói hatalom kontrollja a kormány felett gyakorlatilag nem létezett, a kabinet sorsa a „kulisszák mögötti” politizálástól függött, ebben pedig a királynak és a befolyásosabb politikusoknak (pl. Ion I. C. Brătianu a 20-as években) volt kulcsszerepe. Ezt a rendszer nevezte Mattei Dogan „mímelt demokráciának”.¹² Ennek ellenére a korszakban egy kormány csak két alkalommal tudta teljes, négyéves mandátumát kitölteni (1922–1926 és 1933–1937 között a Nemzeti Liberális Párt), 1919 és 1937 között 10 választást rendeztek, az elsőt kivéve mindig a kormánypárt győzött, azonban 1937-ben a Liberális Párt a választási prémiumhoz szükséges szavazati

8 A szakmai testületi választási kerületek: Jászvásár, Bukarest, Kolozsvár, Galac. A négy egyetem: Bukarest, Csernovic, Jászvásár, Kolozsvár.

9 A trónörökös 18 éves korától, az ortodox pátriárka, a metropoliták, az ortodox és görög katolikus püspökök, az elismert felekezetek vezetői, akik 200 000-nél több hívet képviselnek, a Román Akadémia elnöke, bizonyos hivatali időt eltöltött volt miniszterek, miniszterelnökök, képviselők és így tovább. *Monitorul Oficial* 1926. március 27. 71. sz.

10 Eszerint a parlamenti alsóház ideális mérete a teljes lakosság köbgyöke.

11 Herța, Adrian: Sistemul electoral românesc (1926–1937). Anomalii structurale. In Müller, Florin (szerk.): *Elite parlamentare și dinamică electorală în România 1919–1937*. Bukarest, 2009, Editura Universității din București, 15.

12 Dogan: i. m., 13.

arányt nem érte el és ez a többpártrendszeren alapuló parlamentarizmus végét is eredményezte.

Az 1938. február 10-i rendszerváltoztatás következtében II. Károly király (1930–1940) korporatív alapú királyi diktatúrát vezetett be, a politikai pártokat betiltotta, 1939. május 9-én pedig új, a rendszernek megfelelő választási törvényt fogadtatott el.¹³ A végrehajtói és törvényhozói hatalom a régi alkotmányhoz képest nem kollektíven (a király és a kormány; király és a parlament) gyakorolták, hanem az uralkodó a kormány és a formális parlament által. A korábbi rendszerhez képest a szavazati jogosultságot kiterjesztették a nőkre is, azonban magasabb (30. betöltött év) korcenzust vezettek be, választójog feltételévé vált az írni-olvasni tudás, valamint a mezőgazdasági, kereskedelmi vagy ipari és értelmiségi foglalkozás. Választhatók az említett foglalkozási kategóriák szerint csak az egyetlen legális politikai szervezet, a Nemzeti Újjászületés Frontja tagjai lehettek. A képviselőház létszáma 258 főre csökkent, míg a szenátus tagjainak felét, 88-at az uralkodó nevezett ki, a másik felét pedig választották. Választóközrtek a képviselőház esetén a tartományok és a főváros voltak, a szenátorválasztásokon országos körzetet hoztak létre. A megyei listás szavazást felváltotta a tartományonkénti név szerinti, egyéni körzetes rendszer.¹⁴

A közigazgatási átalakítással a megyéket nagyobb földrajzi kiterjedésű tartományokba osztották be. Ennek következtében a székelyföldi megyék súlya tovább csökkent, Háromszék megyét a Bukarestet is magában foglaló, döntően romániai megyékből álló Bucegi Tartományhoz csatolták, míg a másik három megye az erdélyi, Gyulafehérvár központtal megalakított Maros Tartományhoz került.

1.1. Politikai pártok

A korabeli román politikát 1937-ig többpártrendszer¹⁵ jellemezte. Míg a 20-as években a pártrendszer viszonylag stabilnak számított, a 30-as évekre jóval tagoltabbá vált. Az egyre töredezettebbé váló

13 *Monitorul Oficial*, 1939. május 9. 106. sz.

14 *Monitorul Oficial*, 1939. május 9. 106. sz.

15 Dogan a korabeli romániai pártok hat típusát különböztette meg: 1. kormányképes pártok; 2. disszidens pártok, amelyek a nagy pártokból váltak ki; 3. etnikai pártok (magyar, német, zsidó); 4. személyi pártok, melyek egy befolyásosabb politikus köré szerveződtek (például Nicolae Iorga vagy Octavian Goga); 5. Szélsőjobboldali pártok; 6. Baloldali pártok. Dogan: i. m., 4–5.

pártrendszer ellenére Dogan szerint a hatalomra került csoportokat tekintve a korabeli román politika inkább kétpártrendszerként működött: a kormányon 1920–1927 között a Liberális Párt és a Néppárt, 1928–1937 között a Nemzeti Parasztpárt és a liberálisok váltották egymást.¹⁶

Az 1919. novemberi választásokon magyar etnikai párt nem vett részt. Ugyanebben az évben az *Új Világ* című napilap körül, amely először Nagyszebenben, majd Kolozsvárt jelent meg, kialakult egy szűk politikai kör, amely az aktivitást sürgette, e mellé csatlakozott egy kisebb székelyföldi csoport, és együtt állítottak jelölteket a választásokra.¹⁷ Politikai szervezetet azonban csak a választások után Bukarestben, a parlamenti munka kezdetekor hoztak létre Egyesült Székely Nemzeti és Magyar Demokrata Párt néven. A szervezet azonban csak pár hónapig létezett és gyakorlatilag az 1920 márciusáig (a Parlamenti Blokk kormányának bukásáig) tartó parlamenti ülészak magyar képviselőinek és szenátorainak klubja volt. Az 1920 júniusi választásokra e párt két részre szakadt, a székelyföldi csoport tagjai a kormányzó Néppárt listáján szereztek mandátumot, a másik csoport pedig Független Demokrata Párt név alatt önállóan, de sikertelenül indult a választásokon.¹⁸

1921-ben a székelyföldi politikai helyzetről két, a Magyar Királyi Külügyminisztérium számára írott jelentés számolt be. A Bocskai Szövetség jelentéstevője Szabó Gábor parlamenti képviselővel folytatott beszélgetését részletezte. Akkor már Fáy Józsefet Japánba követnek delegálták (Udvarhely megyei mandátumát Nicolae Titulescu pénzügyminiszter töltötte be), míg Morvay Endre Háromszék megye alprefektusa lett.¹⁹ A jelentés készítője az Udvarhely megyei parlamenti képviselőket népszerűtlennek tartotta. Egy másik, 1921 májusában készült jelentésben Endes Miklós a székelyföldi állapotokat megyékre bontva ismertette. A Brassó, Csík és Háromszék megyei állapotokat biztatónak vélte, ahol a Kolozsvárhoz (vagyis a Magyar Szövetséghez)

16 Dogan: i. m., 5.

17 *Új Világ*, 1919. szeptember 23., 25. és október 2. sz.

18 *Monitorul Oficial*, 1920. június 26. 67. sz.

19 *Speciális jelentés Udvarhely vármegyéről s a nagy román politika főszereplőiről*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) K 64. A Külügyminisztérium Politikai Osztálya rezervált iratai. 3. csomó - 27. tétel - 1921-41-466. 48. f.

lojális elit kezdte meg a magyarság szervezését Szele Béla (Brassó), Szentkereszthy Béla, Török Andor (Háromszék), valamint Pál Gábor (Csík) vezetésével.²⁰ Ezzel szemben az Udvarhely megyei állapotokat a „legaggályosabbnak” nevezte, mivel szerinte ott volt a legnagyobb a „román politikai irányzathoz való csatlakozás”²¹. A jelentés szerint Maros-Torda pedig az etnikai viszonyok miatt is „más bánásmódban részesül”, ahol a magyarok részéről két irány alakult ki: egy románbarát (Bernády György vezetésével) és egy „magyarbarát” (Bedőék).²²

1922-re alakult meg a Magyar Néppárt és a Magyar Nemzeti Párt egyesüléséből a teljes romániai magyarság érdekvédelmi szervezete-ként fellépő Magyar Szövetség. A székelyföldi megyékben a Magyar Nemzeti Párt alapított megyei szervezeteket a választások előtt. A Magyar Szövetség utódjaként 1922. december 28-án jött létre az Országos Magyar Párt, amely az 1926–1937 közötti választásokon a magyarság legitim politikai érdekvédelmi szervezeteként próbált integrálódni a román politikai rendszerbe.²³

Szintén a magyarság nevében szerveződött az 1931-ben megalakult Magyar Gazdasági Szövetség, amely 1933-ban alakult át Magyar Kisgazdapárttá. Előbb mint gazdasági szervezet akart tevékenykedni, azonban már az 1932. júliusi választásokon a székelyföldi választókerületekben befutó helyeken szerepeltek a kormányzó Nemzeti Parasztpárt listáin. Ez a szervezet a 30-as években a legnagyobb kihívást jelentette az OMP székelyföldi magyar pozícióira, de azt igazán megtörnie nem sikerült.

A mindenkori román kormánypártok közül a legbefolyásosabb a Nemzeti Liberális Párt volt, amely két alkalommal töltött ki teljes kormányzati ciklust (1922–1926; 1933–1937). Ez a korabeli Romániában kivételnek számított. A később megalakult Nemzeti Parasztpárthoz hasonló támogatottsággal nem bírt, de a legbefolyásosabb volt a királyi udvarban, többször is kormányra kerülhetett. Az alkotmány szövegé-

20 *Jelentés az erdélyi magyarság jelenlegi politikai, egyházi, iskolai, közművelődési, társadalmi, gazdasági helyzetéről.* 1921. május 13. MNL OL K 63-3. cs.-27.t.-1921. 79–86. f.

21 A már csatlakozott Fáy József, Daniel Lajos, Szabó Gábor, Ébert András mellett ide sorolta Ugron Zoltánt és Ugron Ákost. Uo. 88. f.

22 Uo. 90–96. f.

23 György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938).* Csíkszereda, 2017, Pro-Print.

ben is szereplő egységes román nemzetállam megteremtése volt az egyik fő programpontjuk, gazdasági kérdésekben protekcionista politikát folytattak. Bázisuk főképp Ó-Románia területén volt, nagyipari és bankárkörökben élvezte a legmagasabb támogatottságot, de országos szinten a közigazgatási apparátusra is erős befolyást gyakorolt.²⁴

A 20-as években kormányképes erő volt az Alexandru Averescu vezette Néppárt. Azonban ők tulajdonképpen a liberálisok „váltópártjaként” működtek, két ízben kerültek kormányra, politikájuk pedig nem sokkal tért el a „Brătianu-doktrínától”. A 20-as években a párt erdélyi politikusok megnyerésével (Vasile Goldiș, Octavian Goga) szélesítette bázisát. A Magyar Párt 1923-ban a csucsai paktummal velük kötött politikai megegyezést, az 1926. májusi parlamenti választásokon közös listát állítottak.²⁵ Miután 1927-ben távoztak a kormányból, kispárttá váltak.

A volt kelet-magyarországi területeken még a dualizmus alatt a románság érdekvédelmi szervezeteként megalakult Román Nemzeti Párt volt a legbefolyásosabb. Az 1919. novemberi választások után a koalíciós kormány tagjai lettek, azonban a bukaresti liberális elit nyomására a király pár hónap után más kormányt nevezett ki. A regáti Parasztpárttal való pártegyesítés után létrejött a korszakban legnagyobb támogatással bíró Nemzeti Parasztpárt. Az általuk rendezett választásokat a korszakban a legtisztábbnak tartották. A gazdasági válság romániai begyűrűzésével népszerűségük megcsappant, emellett személyi ellentétek miatt kisebb csoportok („disszidensek”) is kiszakadtak, ezek általában szintén a parasztpárt megnevezést használták (Lupu-féle Parasztpárt, Radikális Parasztpárt, Demokrata Parasztpárt), de az 1935-ben Alexandru Vaida-Voevod vezetésével megalakult Román Front például nacionalista politikát folytatott.²⁶

A többi politikai párt nem számított kormányképes erőnek. Az 1937 decemberi választások után (9%-os választási eredménnyel) a király által rövid ideig kormányra hívott (az Octavian Goga Nemzeti Agrár-

24 Scurtu, Ioan (szerk.): *Istoria Românilor. Vol. VIII. România întregită (1918–1940)*. Bukarest, 2003, Editura Enciclopedică, 223–225.

25 A csucsai paktumról: Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, 1941, Stúdium. 47–49.; Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print, 114–128.

26 Scurtu, Ioan (szerk.): *Enciclopedia partidelor politice*. Bukarest, 2003, Meronia.

pártja és Alexandru C. Cuza Nemzeti Keresztény Védelmi Ligája egyesülése után létrejött) Nemzeti Keresztény Párt szélsőjobboldali, antiszemita programot hirdetett, Goga személye miatt bizonyos fokú népszerűsége a Maros megyei románság körében volt. A 30-as évekre megerősödött a Vasgárda, 1937-ben Mindent a Hazáért fedőszerv alatt a Székelyföldön is jelöltek állított, Maros megyében pedig számottevőbb támogatottságot is szerzett. A baloldali szervezetek közül a Szociáldemokrata Párt csekély befolyást tudott szerezni a régióban, a kommunisták fedőszerveként működő Munkás-Paraszt Blokk (vagy más néven Falusi és Városi Dolgozók Blokkja) Maros megyében tudta valamelyest megvetni a lábát. Feltehetően a székelyföldi megyék foglalkozási szerkezetéből kifolyólag néhány agrárprogramot hirdető román párt (mint a Constantin Argetoianu vezette Agrárunió, később Agrárpárt) Csík és Háromszék megyében 1933-ban tudott jelentősebb szavazatszámot összegyűjteni.

A királyi diktatúra alatt a politikai pártokat betiltották, az egyetlen legális szervezet az 1938. december 16-án, a „nemzeti szolidaritást” erősíteni hivatott Nemzeti Újjászületés Frontja volt.²⁷ A Fronton belül, majd a választások után a parlamentben a magyarság szervezeteként működött a Romániai Magyar Népközösség.²⁸

2. VÁLASZTÁSI KAMPÁNY, VISSZAÉLÉSEK

A választási kampányok szokványos menetrend szerint zajlottak. A jelöltlisták összeállítása után a politikai szervezetek a pártprogrammal együtt a jelöltek kampánykörutakon, kampánygyűléseken mutatták be. Igyekeztek a választókerület (megye) minél több településén, de legalább a megyeközpontban megjelenni. A székelyföldi települések közül Marosvásárhely mérete miatt is a politikusok nagyobb „felvonulási terepe” volt kampányidőszakban, a megyei listán szereplő jelöltek mellett olykor a pártvezérek is megjelentek.²⁹ Az Országos Magyar

27 Müller, Florin: *Metamorfoze ale politicului românesc 1938–1944*. Kolozsvár, 2015, Argonaut, 216–226., 236–275.

28 Bárdi: i. m., 433–437.; Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit stratégiai (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print, 219–237.; Már István: *A Romániai Magyar Népközösség. A romániai magyarság a királyi diktatúra időszakában (1938–1940)*. Kézirat, 2000. Jakabffy Elemér Alapítvány Kéziratgyűjtemény, K 778.

29 Az 1933-as választások ideje alatt többek közt Gheorghe Brătianu, Octavian Goga is leutazott. Marosvásárhely a politikusok középpontja lett. *Maros*, 1933. július 7.

Párt megyei tagozatai ünnepélyes, „népgyűléshangulatú” jelölógyűléseket tartottak. Az itt megejtett jelöléseket a kolozsvári központnak (Intézőbizottság) küldték el jóváhagyásképpen, amely több esetben felülírta a jelöltlistát.³⁰ A korszakban a jelöltlista élén (gyakorlatilag befutó helyen) ritkábban volt változás, oda a helyi politika meghatározó személyiségei kerültek, mint Szentkereszthy Béla Háromszéken és Pál Gábor Csík megyében, kiegészítve az OMP néhány meghatározó politikusával (a szenátori listán Gyárfás Elemér Csíkban, Sándor József Háromszéken, Balogh Artúr Udvarhelyen, az udvarhelyi képviselőlistát a pártelnök Bethlen György vezette, a 20-as években Maros megyében Bernády György volt a listavezető).

Fontos tömegbefolyásolási, mozgósító és a választóközönséget meggyőzni hivatott platform volt a sajtó. Csík, Háromszék és Udvarhely megyékben az etnikai arányok miatt is a magyar nyelvű sajtó volt túlsúlyban (*Csiki Lapok*, *Csiki Néplap* Csík megyében, *Székely Nép* Háromszéken, *Székely Közélet* Udvarhelyen; Maros megyei lap volt a *Székely Napló*, *Székelyföld*, *Maros*, de a magasabb számú román lakosság miatt itt elterjedtebb volt a román sajtó), ezek döntő többsége pedig az Országos Magyar Pártot támogatta. Néha magyar nyelvű kormánytámogató lapok (pl. *Háromszéki Lapok*) is megjelentek.³¹ A legfontosabb, magát a Magyar Párttal szemben pozicionáló magyar nyelvű lap Székelyudvarhelyen jelent meg, amelyet a város egyik legellentmondásosabb figurája, Réthy Imre vezetett. 1928-ban a Magyar Néppárt, 1931-ben a Magyar Demokrata Párt, majd a Magyar Gazdasági Szövetség/Kisgazdapárt udvarhelyi tagozatait szervezte.³² Az OMP-közel *Székely Közélet* és a *Hargita* a kampányidőszakon kívül is folyamatosan támadták egymást. Előbbi renegát, áruló csoportosulásnak

30 Az 1927-es választásokra a csiki OMP képviselőlistájára László Dezső, Willer József és Meskó Miklóst, a szenátusi listákra Gyárfás Elemért és Görög Joachimot jelölték. Az OMP központja Meskót Bartha Ignáccal váltotta fel. Csíkvármegye magyarságának jelölése a július 7-i képviselő és július 10–12-iki szenátorválasztásra. *Csiki Lapok*, 1927. július 7.

31 Nagy Éva: A Háromszék megyében lezajlott választások tanulságai (1919–1939). In Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Elitek Háromszéken a 19–20. században. A politikai, gazdasági, egyházi és kulturális szereplők. Tanulmányok*. Csíkszereda, 2015, Háromszék Vármegye – Pro-Print, 257.

32 Gidó Csaba: Udvarhely megye közigazgatás-története impériumváltástól impériumváltásig (1918–1940). In Kolumbán Zsuzsánna – Róth András Lajos (szerk.): *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok XIV.* Székelyudvarhely. 2015, 251–256.

tekintette a másikat, míg Réthyék megkérdőjelezték az OMP kizárólagos szerepét a magyarságon belül, önző, saját „bankár-, uzsorás-, nagybirtokos érdekeiket” követő „bankigazgatóknak”, élőködőknek írták le őket.³³

A magyar többségű megyékben a többégi (román) pártok magyar nyelvű plakátokat is készítettek. Míg az OMP nemzetkisebbségi érdekvédelmi szervezetként a magyar etnikum nevében fogalmazta meg programját (gyulafehérvári határozatok alkalmazása; kisebbségi jogok alkotmányjogi garantálása; kisebbségi oktatás biztosítása, annak állami támogatása), a többségi román pártok főleg jóléti, profiljuknak megfelelő, általánosabb ígéretekkel próbálták a szavazókat megnyerni. Az 1932. júliusi parlamenti választások kampányáról a *Brassói Lapok* szerkesztője „riportkörúton” járva számolt be némileg ironikus hangnemben: „*elegáns sportkocsik szaladgálják be a lerongyolódott székeley falvakat és a hirdetési táblákon, kerítéseken, oszlopokon, falakon már virulnak a választói harc színes virágai: a plakátok, melyek szerint a Székelyföldön bizonyos esetekben azonnal megindul a tej és méz folydogálása.*”³⁴ A demagóg üzenetek sem hiányoztak, például a kamatellenes liga (hivatalos nevén Demokrata Parasztpárt) teljes kamat- és adósságelengedést ígért és csupán 20-30 lejes díj ellenében már párttagként lehetett harcolni az „ügyért”. Csíkszeredában „plakát-Bábel” uralkodott, amelyet „*természetesen a kormánypárt vezet. A villanypóznák, útszéli fák, kerítések és házak oldalai mind tele vannak a kormány és a vele szövetséget Gazdasági Egyesület magyar nyelvű plakátjaival. Még a fák ágairól is ízetlen kormánypárti kortesversek lógnak.*”³⁵

33 „A renegátok azt hirdetik a falvakon, hogy a Magyar Párt kétfelé szakadt s ők is magyarpártiak. Ez hazugság, amit csak azért találtak ki, hogy a maguk fajárulását ezzel takargassák és indokolják. (...). Ha ebből a szervezetéből egy-két hitvány áruló kiválik: az csak nekik baj, mert ezzel örök szegényfoltot hoznak nevükre! Ne higgyetek nekik!” *Székely Közélet*, 1932. július 15. 1.; „Már pedig a magyar párt elnevezésű politikai alakulat a jelen viszonyokat nem értő, s a múlt eszközeivel dolgozó mágnások, bankárok, ügyvédek, papok és nagybirtokosok csoportját mutatja az élen, kiknek eddigi működése is ezen osztályok ízlését, gondolatát és érdekeinek védelmét tükröztette vissza.” *Magyarság és magyar párt. Hargita*, 1928. október 11. 1.

34 Kis riport a választási front udvarhelymegyei szakaszáról. *Brassói Lapok*, 1932. július 9. 3.

35 A kampánnyal a vendéglősök kevésbé voltak elégedettek, mivel a „tokányoztatás és itatás” akkor elmaradt. *Brassói Lapok*, 1932. július 9. 3.

A választási kampány alatt és a szavazás napján a kormány gyakran beavatkozott a választás lefolyásába. A megyék élén álló prefektusokat nem szakmai, hanem politikai alapon nevezték ki. Minden kormányváltás után az előző kabinet által kinevezett prefektusokat saját embereikre cserélték, ha szükségesnek tartották, akkor a közigazgatási elit közül a fontosabb pozícióban levőket is, valamint gyakran feloszlatták a választott vagy időközi megyei és helyi tanácsokat, és lojálisabb tagokkal újat alakítottak. A választói névjegyzékek összeállításánál, választói igazolványok kiállításánál a polgármestereknek, jegyzőknek kulcsszerepük volt, állásvesztéstől tartva időnként a kormánypárt érdekeinek megfelelően nem végezték el kellőképp az összeállítást. Az ellenzéki pártok kampányrendezvényeit prefektusi engedélyhez köthették, azokat rendvédelmi erőkkkel megfigyeltették, ellenzéki jelölteket, párttagokat, korteseket letartóztattak, miközben a kormánypárti propagandát nem akadályozták.³⁶ A megyei választási bizottságokat bírók vezették, ők hitelesítették a választói igazolványokat, fogadták el a jelöléseket, összesítették a szavazatokat stb. Annak ellenére, hogy az alkotmány kimondta a magisztrátusok elmozdíthatatlanságának elvét, a választások idejére többször megváltoztatták a megyei igazságszolgáltatási kar összetételét, a nem megbízható bírókat ideiglenesen elhelyezték, lojális emberekkel váltva fel őket.³⁷ Udvarhely megyében az 1927-es és 1931-es választások alatt a bírókat bírójelöltekre cserélték, akik Vespasian Pella kormánypárti szenátorjelölt fia bizottságához voltak vizsgára beosztva.³⁸

A kívánt választási eredményt több manipulációs technika bevetésével próbálták elérni. Az 1919–1926 közötti időszakban az egyéni kerületi választási rendszerben leggyakoribb formája az ellenzéki jelölések visszautasítása volt. Ennek legkiemelkedőbb példája az 1922 márciusi Nemzeti Liberális Párt által szervezett választás, amikor a négy székellyöldi megye választókerületének többségében a Magyar Szövetség jelöléseit nem fogadták el, emellett a választói névjegyzékek hiányossága miatt a választójogosultak többsége eleve nem szavazha-

36 Radu, Sorin: *Electoralul din România în anii democrației parlamentare (1919–1937)*. Iași, 2004, Institutul European, 231–256.

37 Radu: i. m., 256–262.

38 Willer József kamarai beszéde az udvarhelyi választások tárgyában. *Magyar Kisebbség*, 1927. 6. sz. 586. „Választottunk”. *Magyar Kisebbség*, 1931. 12. sz. 436.

tott.³⁹ Az 1923. és 1925. évi csíki pótszenátorválasztásokkor a mandátumot „urnalopással”, a Magyar Párt kampányának ellehetetlenítésével és a közigazgatási vezetők segítségével biztosították.⁴⁰ Az egységesített törvény bevezetése után a jelölés-visszautasítás ritka volt (és inkább a kommunista fedőszervet érintette), a választási prémium pedig relatív többséggel is lehetővé tette a parlamenti többség megszerzését.

A lebonyolításban kulcsszerepük volt a rendvédelmi szervezeteknek (rendőrség, csendőrség), melyeket a rend biztosítása mellett befolyásolási céllal is bevetettek a választások alatt. Kampányidőszakban az ellenzéki rendezvények megakadályozását vezényelték le, letartóztatással, tömegoszlattal. A jelöltek, kortesek mozgásszabadságát korlátozták, adott esetben teljes falvakat zártak le. A szavazás napján a feltételezett ellenzéki szavazók választói igazolványát elvették, ezekkel kormánypárti aktivisták leszavazhattak, illetve a szavazóközpontban lassították a helységbe jutást, ami a választói részvétel csökkenését eredményezte.⁴¹ Az 1927-es választások alatt Csík megye 56 községében nem engedték a Magyar Párt kampányrendezvényeit megtartani, Csíkszeredában pedig a megjelent tömeg nagy részét feloszlatták. A szavazóhelyiségben a prefektus jelenlétében az ellenzéki biztosokat fenyegették, a vidéki szavazóközrzetekben több helyen (Csíkszentmárton, Gyergyóditró, Gyergyóalfalu) letartóztatták vagy eltávolították őket.⁴² Háromszéken egyetlen szavazóközrzetben sem volt magyar párti bizalmi, Udvarhely megyében a legtöbb helyen a szavazatszámlláláskor a legtöbb magyar biztost eltávolították.⁴³

Az esetek többségében a hatóságok, ha békésebb módon nem sikerült, a választók demobilizációját erőszakos módszerekkel is elősegítették. Állandó eszköz volt az ismert ellenzéki személyek (jelöltek, párttagok, bizalmi férfiak) szabadságának korlátozása (letartóztatások, tetteleges-

39 A képviselőválasztásokon Csík megyében a román többségű gyergyótölgyesi választókerület kivételével csak a kormánypárti jelöltek vettek részt, Udvarhely megyében ellenjelölt nélkül csak a PNL jelöltjei kaptak mandátumot, Háromszéken a kézdivásárhelyi kerületben megismételt szavazáson hozták be jelöltjüket. Maros megyében 3 magyar jelölt indulhatott. Marosvásárhelyen a hiányos választói névjegyzékek, a szászrégeni kerületben a román többség miatt esélytelenek voltak. A szenátorválasztásokon csak Udvarhelyen fogadták el a Magyar Szövetség programjával fellépő jelöltet. *Monitorul Oficial*, 1922/279. 280., 283. sz.

40 Jakabffy Elemér: A csíki választás. In *Magyar Kisebbség*, 1925/4. sz. 325–326.

41 Radu: i. m., 287.

42 A mandátumok igazolásához (1.). *Magyar Kisebbség*, 1927/16 sz. 560.

43 A mandátumok igazolásához (3.). *Magyar Kisebbség*, 1927/18. sz. 661–668.

ség). Az erőszakos cselekmények egyik legkirívóbb esete a Pál Gábor csíkszeredai háza elleni 1927-es támadás volt. Éjszaka 1 órakor Mauser-fegyverekkel sorozatlövéseket adtak le, miközben Pál Gábor és Willer József magyar párti jelöltek bent tartózkodtak. A tettesek nem kerültek elő, Pál a csendőrökre gyanakodott.⁴⁴ Tragikus kimenetelű incidens történt az 1937. decemberi választásokkor a Maros megyei Nyárádmagyaróson, amikor a csendőrség – miután a kordonokkal megállított magyar szavazók nyugtalankodni kezdtek – a tömegbe lőtt, halálos balesetet okozva.⁴⁵ Az állami alkalmazottak (rendőrök, csendőrök, közigazgatási apparátus) eleget téve a kormányutasításnak (kért szavazatomennyiség biztosítása), tartva az állásvesztéstől, kormányutasításra befolyásolták a választásokat. Ritkábban, de a választók is követtek el erőszakos cselekményeket. 1928-ban, az oltszemi szavazóközterben (Háromszék) alkoholos befolyás alatt álló szavazók az ott tartózkodó csendőröket, szavazóbiztosokat verték meg.⁴⁶

A többszintű választási csalások miatt a választási eredmények a korabeli romániai társadalom politikai preferenciáit ritkán tükrözik, inkább „választási táncnak”⁴⁷ tűnnek. Az 1926. májusi választáson a Magyar Párt jelöltjei a kormánypárt listáján szerepeltek, ezért a magyar nemzetiségű szavazókat nem akadályozták, ezzel szemben a Nemzeti Liberális Párt (1927, 1933, 1937) és a szakértői kormányként fellépő Nemzeti Unió (1931) alatt erősebben beavatkoztak a lebonyolításba. Az összes választás közül a nemzeti parasztpárti kormány által két alkalommal megrendezett 1928 decemberit és 1932 júliusit már a korszakban is a legszabadabbnak tartották.

3. VÁLASZTÁSI EREDMÉNYEK

A választási eredményeket három részre bontva kísérlem meg elemezni. Ez a rendezőelv kronologikussága mellett inkább a választási rendszer változásai miatt kézenfekvőbb.

44 A mandátumok igazolásához (1.). *Magyar Kisebbség*, 16. sz. 1926, 561. *Csiki Lapok*, 1927. július 10. Pál Gábor: *Emlékeimből*. Csíkszereda, 1961. (Kézirat). 45.

45 Mikó: i. m., 195.; Radu: i. m., 303. Mikó a könyvében 2 halálesetet említ, Radu a Belügyminisztériumnak készített jelentésre hivatkozva 1 halálesetről és 14 súlyos sérülésről beszél.

46 Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Kolozsvár, 2008, Argonaut, 41–50.

47 Dogan: i. m., 5.

3.1. 1919–1926

1926-ig a választást lebonyolítók monopolhelyzetben voltak a Székelyföldön. 1919-ben a Kormányzótanács szervezte meg Erdélyben a világháború utáni első választást, ekkor az Erdélyi Román Nemzeti Párt és a rendszerbe integrálódni akaró magyar jelöltek szereztek itt mandátumot. Ugyanekkor az itteni magyarság túlnyomó többsége a választói névjegyzékekbe fel sem iratkozott, gond nélkül be lehetett hozni a jelölteket. Párt vagy szervezet nem állt a háttérükben, összesen 12 parlamenti helyet szereztek (8 képviselő, 4 szenátor)⁴⁸ kizárólag olyan kerületekben, ahol ellenjelölt nem indult. A Parlamenti Blokk kormányának bukása (1920. március 17.) után a csoport székelyföldi része átlépett az új kormányt alakító Néppártba és ellenjelölt nélküli kerületekben szereztek parlamenti mandátumot.⁴⁹

1922-ben a Nemzeti Liberális Párt, amellet, hogy a hiányos választói névjegyzékeket nem igazította ki⁵⁰, néhány helyen ellenjelöltet sem engedett indulni, ahol mégis, mint a kézdivásárhelyi kerületben, megismételt szavazáson behozta a saját jelöltjét. Udvarhely és Csík megyékben a magyar jelöltek indulását teljesen megakadályozták, választást csak a román többségű gyergyótölgyesi kerületben tartottak, és kizárólag saját vagy a támogatásukat bíró jelöltek jutottak be.⁵¹ Háromszék megyében a sepsiszentgyörgyi és nagyajtai kerületekben a

48 Székelyföldi választókerületekből jutottak be: Képviselőház: Ürmösi Maurer Béla (Gyergyószentmiklós), Fekete András (Kézdivásárhely), Morvay Endre (Kovácsna), Fáy József (Udvarhely), Szabó Gábor (Udvarhely), Pető Mózes (Udvarhely); Szenátus: Truppel Győző (Parajd), báró Daniel Lajos (Székelyudvarhely), Herepei Iván (Kézdivásárhely). *Monitorul Oficial: Desbaterile Adunării Deputaților*. 1919. november 23. *Monitorul Oficial: Desbaterile Adunării Deputaților*. 1919. november 26. *Monitorul Oficial: Desbaterile Senatului României*. 1919. november 27.

49 A Néppárt listáján mandátumot szereztek: Képviselőház: Szabó Gábor, Fáy József, Pető Mózes (Udvarhely), Fekete András (Kézdivásárhely); Szenátus: Morvay Endre (Háromszék), Daniel Lajos (Székelyudvarhely). *Monitorul Oficial*, 1920. június 17., *Monitorul Oficial: Desbaterile Adunării Deputaților* 1920. június 26. *Monitorul Oficial: Desbaterile Senatului României* 1920. június 26.

50 Például Marosvásárhelyen összesen 2393 szavazójogosult szerepelt a listákon. A székelyföldi megyékben döntő többségben a magyar lakosság maradt ki a listákról.

51 Udvarhely megyében: Székelyudvarhelyről Constantin Tănăsescu, a homoródi kerületből Andrei Poza mint PNL-jelöltek, a székelykeresztúri körzetből Kiss Géza függetlenként, de liberális támogatással. *Monitorul Oficial*, 279. sz. 1922. március 14. Csík megyében a csíkszeredai kerületből Ștefan Bogdan bukaresti egyetemi tanár, a gyergyószentmiklósi kerületből Ernyei Árpád, rövid ideig Csík megyei prefektus ellenjelölt nélkül nyerték el a mandátumot. A gyergyótölgyesi kerületben 200 szavazattal szerzett többit a PNL jelöltje. *Monitorul Oficial*, 1922. március 12.

liberális és nemzeti párti jelöltek vettek részt a választáson, a kézdivásárhelyi kerületben megismételt szavazás után a Magyar Szövetség jelöltjével szemben a liberális győzött.⁵² Maros megyében a nagyernyei és nyárádszeredai kerületek kivételével mindenhol a liberálisok nyertek.⁵³ Az öt szenátori mandátum közül (Csíkszereda, Marosvásárhely, Szászrégen, Kézdivásárhely, Székelyudvarhely) kettő kivételével mindegyiket a kormánypárt nyerte meg.⁵⁴ A kormánypárt székelyföldi mandátumainak száma 1926-ig tovább nőtt, Jósika Samu halála után (1923) két pótválasztást is rendeztek Csík megyében. Mindkét alkalommal a Liberális Párt saját jelöltjét hozta be (Szőcs Géza 1923-ban, Iuliu Florea 1925-ben).

3.2. 1926–1937

Az egységesített választási törvény következtében a székelyföldi választókerületek a közepes vagy kis kategóriákba tartoztak. A képviselőházi mandátumok közül Maros megyére 6, Udvarhelyre 4, Csík és Háromszékre 3–3 jutott, a szenátusba a 2 marosi mandátum mellett a magyar többségű székely megyék 1–1-et választottak.⁵⁵ A férfiakra érvényes általános választójog bevezetésével a négy megye összlakosságának negyede jutott szavazati joghoz a képviselőválasztásokon.⁵⁶ Az alábbi táblázatban az 1930. évi népszámlálás adatait⁵⁷ felhasználva összesítettem a választójogosultakat, összevetve az 1931. parlamenti

52 *Monitorul Oficial*, 1922. március 14. 280. sz. *Monitorul Oficial*, 1922 március 21. 286. sz.

53 Nyárádszeredán a Magyar Szövetség jelöltjeként Bernády György nyert, a marosvásárhelyi kerületben Tóthfalusi József, a szászrégeniben Szimonisz László voltak magyar jelöltek.

54 Háromszéken a liberális jelöltet Balázs Ernő győzte le, aki függetlenként indult, de a Magyar Szövetség támogatása nélkül. Székelyudvarhelyen Pál István MSZ-jelölt tudott győzni. A Maros és Csík megyei mandátumokat a PNL vitte.

55 Minimális abszolút többséggel (50%+1) Csík, Háromszék és Udvarhely megyékben 2, Maros megyében 3 mandátumot lehetett megszerezni. A teljes mandátumok megszerzéséhez a 3 mandátumú Csík és Háromszék megyékben 83–84%, a négy mandátumú Udvarhely megyében 87–88%, Maros megyében 91–92%-ot kellett megszerezni.

56 A képviselőházi választásokon a 21., az általános szenátorválasztásokon a 40. életévet betöltött férfiak szavazhattak. Ez körülből a képviselőválasztásokon szavazati joggal rendelkezők felének felelt meg. A tanácsstagok általi szenátorválasztásokon a választott községi, városi és megyei tanácsstagoknak volt szavazati joguk. Utóbbi kategória jogosultjainak száma változó volt, mivel a helyhatósági választások után alakult tanácsokat gyakran ideiglenes bizottságokra cserélték.

57 *Recensământul general al populației României din decembrie 1930. Vol. 3. Neam, limbă maternă, religie*. Bukarest, 1938, Institutul Central de Statistică.

választások használta választói névjegyzékek adataival. A két adat közötti eltérés egyik oka a választások idejére kiadott belügyminiszteri rendelet, amely az 1929–1930-as névjegyzékekkel rendezte meg a szavazást.⁵⁸

Megye	Népszámlálás (fő)	Névjegyzék (fő)	Összlakosság (fő)	%	Magyarok aránya (%)	Románok aránya (%)	Németek aránya (%)	Zsidók aránya (%)
Csík	38 168	38 608	145 806	26,47	82,7	14,4	0,3	1,6
Háromszék	37 361	36 034	136 122	26,47	80,4	16,0	0,6	0,5
Maros	75 055	72 033	289 546	24,87	42,6	45,8	3,9	0,1
Udvarhely	34 827	33 675	130 282	25,84	91,6	4,9	0,4	1,0

1. táblázat. Választójogosultak (képviselőház) és nemzetiségi arány⁵⁹

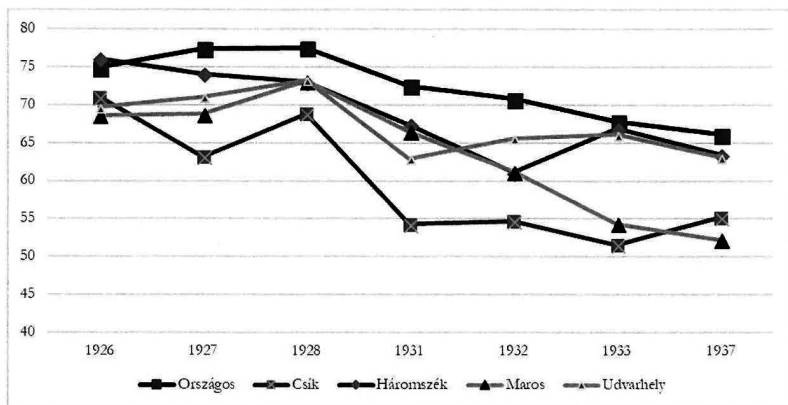
Összehasonlítva a székelyföldi és az országos választási részvételt, az látható, hogy egy kivétellel (Háromszék, 1926) a négy megye lakossága kisebb arányban szavazott le. A választási részvételi adatokat a többszöri kormányzati beavatkozás miatt azonban fenntartásokkal kell kezelni. Az alacsonyabb választási kedv mellett a kormánypárt a közigazgatási, valamint a rendvédelmi szervek felhasználásával többször demobilizálta a választóközönséget (a választói névjegyzékek kiigazításának elmaradása, választói igazolványok elkobzása, szavazás akadályoztatása).

Az országos választási részvétel 66% és 77,5% között mozgott, a legmagasabb 1928-ban, a legalacsonyabb 1937-ben volt.⁶⁰ Ehhez képest Háromszéken 1926-ban 76%, Csíkban szintén 1926-ban 71%, Maros és Udvarhely megyékben 1928-ban 73% volt a legmagasabb részvétel. Az országos trendhez hasonlóan, a 30-as években ezekben a megyékben is alacsonyabb volt a szavazók száma, Csíkban 51–55% köztí sávban, Háromszéken és Udvarhelyen 61–66% közt változott, Maros megyében pedig nagyobb mértékű (10%) volt a csökkenés.

58 Fritz László: A Iorga-kormány 1931. évi parlamenti választása. In *Magyar Kisebbség*, 1931. május 16. 10. sz. 511.

59 Recensământul: i. m. In *Monitorul Oficial*, 1931. június 10. 131. sz.

60 Radu: i. m., 94.

1. ábra. Választási részvétel a képviselőválasztásokon (1926–1937)⁶¹

Az 1926-os választásokon a Néppárt-OMP közötti választási szövetség révén (az OMP jelöltjei a Néppárt listáin szerepeltek) borítékolható volt a győztes kiléte. A négy megye magyar etnikai szavazóbázisát mozgósítva, a három magyar többségű megyében az összes mandátumot a közös lista szerezte meg. A vegyes lakosságú Maros megyében a románság körében a Román Nemzeti Párt volt a népszerűbb, valamint az országos átlagukon felüli szavazatot szerzett a Munkás-Paraszt Blokk. Az OMP a négy megye 16 képviselői mandátumából 9-et, a 9 szenátori mandátumából 7-et szerzett meg. Ez a teljes korszakban a legjobb eredménye volt.⁶²

Az Averescu-kormányzat egy évig maradt hatalmon, az azt követő tíz évre pedig hat választás jutott. A választási eredményeket tekintve a négy megyében, amellett, hogy az Országos Magyar Pártnak biztos mandátumot hozó kerületeknek számítottak, más-más tendenciák figyelhetők meg. Míg Csík és Háromszék megyékben az OMP a választások többségében képes volt az abszolút többséget vagy 50% körüli eredményt elérni, Maros viszonylag stabil, 18–30% közötti eredményt tudott hozni. A fennmaradó öt mandátumon a többi párt

61 Uo.: *Monitorul Oficial*, 1926. június 4. 122. sz.; *Monitorul Oficial*, 1927. július 14. 153. sz.; *Monitorul Oficial*, 1928. december 19. 283. sz.; 1931. június 10. 131. sz.; *Monitorul Oficial*, 1932. július 26. 173. sz.; *Monitorul Oficial*, 1933. december 29. 300. sz.; *Monitorul Oficial*, 1937. december 30. 301. sz.

62 *Monitorul Oficial*, 1926/23. sz. 124.

osztozott. Udvarhely megyében, ahol a magyarság aránya a 90%-ot is meghaladta, a nagyobb hatósági beavatkozás miatt is az egymást követő választások eredményei között nagyobb eltérések voltak.

E 11 év választását hármás: kormánypárti-OMP-más párt viszonyrendszerben mutatja be az alábbi táblázat. A 20-as években Maros megyén kívül a szavazatok 90%-án a kormánypárt és az OMP osztozott. A 30-as években jelentősen megnőtt a más pártokra történő átszavazás, ami a pártrendszer töredezettsége mellett a nagyobb pártokból való választói kiábrándulással magyarázható.⁶³ A kormánypárton és a Magyar Párton kívül ezekben a megyékben néhány agrárprogrammal fellépő csoport (Agrárunió/Agropárt; Nemzeti Agropárt) mellett a kommunisták fedőszerve (Munkás-Paraszt Blokk 1931-ben), majd a 30-as évek közepétől a Vasgárda (Maros megyében) szerzett nagyobb (5% fölötti) támogatást. Az 1928-as választáshoz hasonlóan a Nemzeti Parasztpárt által lebonyolított 1932. júliusi szavazáskor az OMP a három magyar többségű megyében a szavazatok abszolút többségét húsz százalékos szavazatcsökkenéssel szerezte meg, mandátumokban azonban az eredmény azonos volt. Az is látható, hogy a Liberális Párt által bevetett gépezet hatékonysága kevésbé működött.

Év	Csík			Háromszék			Maros			Udvarhely		
	KP ⁶⁴	OMP	MP	KP	OMP	MP	KP	OMP	MP	KP	OMP	MP
1926	97,79	-	1,23	91,67	-	7,14	60,27	-	23,62	92,94	-	6,14
1927	29,8	59,22	8,26	75,8	14,3	7,40	40,57	18,52	38,88	79,55	12,37	7,02
1928	11,7	78,57	8,42	17,67	76,14	3,66	58,80	26,23	13,50	21,15	70,85	4,31
1931	31,17	46,80	19,57	23,83	50	21,42	30,11	26,83	40,02	58,30	18,88	20,96
1932	18,32	53,10	26,14	13,43	50,37	34,15	38,80	30,75	26,99	29,73	51,53	16,13
1933	32,82	40,56	25,06	26,88	43,58	28,43	35,65	24,49	37,98	66,22	21,10	11,61
1937	21,30	53,07	24,79	18,51	55,48	25,12	25,61	26,49	47,00	43,64	34,97	20,49

2. táblázat. Választási eredmények
kormánypárt-OMP-más párt viszonyrendszerében (%)⁶⁵

63 Scurtu, Ioan (szerk.): *Istoria...* i. m., 338–362.

64 Kormánypártok. 1926: Néppárt. 1927: Nemzeti Liberális Párt. 1928: Nemzeti Parasztpárt. 1931: Nemzeti Unió. 1932: Nemzeti Parasztpárt. 1933: Nemzeti Liberális Párt. 1937: Nemzeti Liberális Párt.

65 *Monitorul Oficial*, 1926. június 4. 122. sz.; *Monitorul Oficial*, 1927. július 14. 153. sz.; *Monitorul Oficial*, 1928. december 19. 283. sz.; *Monitorul Oficial*, 1931. június 10. 131. sz.; *Monitorul Oficial*, 1932. július 26. 173. sz.; *Monitorul Oficial*, 1933. december 29. 300. sz.; *Monitorul Oficial*, 1937. december 30. 301. sz.

A székelyföldi lakosság politikai opcióinak felrajzolásához módszer-tani szempontból a két „szabad” választás, az 1928-as és 1932-es képviseléválasztási eredményekből lehet kiindulni, a választások sajtó-visszhangja is elenyésző visszaélésekről számolt be.

Év	Csík		Háromszék		Maros		Udvarhely	
	1928 (%)	1932 (%)	1928 (%)	1932 (%)	1928 (%)	1932 (%)	1928 (%)	1932 (%)
OMP	78,57	53,1	76,14	50,37	26,23	30,75	70,85	53,10
Nemzeti Paraszpárt	11,7	18,32	17,67	13,43	58,80	38,80	21,15	29,73
Nemzeti Liberális Párt	0,38	4,97	1,17	4,38	0,85	3,98	0,82	1,73
Parasztpárt	1,22	5,54	-	3,2	-	-	-	2,76
Néppárt	3,22	9,46	2,49	1,65	3,03	-	0,75	0,62
Munkás-Paraszt Blokk	3,6	-	-	1,76	9,62	-	2,74	-
Zsidó Párt	-	1,58	-	-	-	3,18	-	-
Konzervatív Párt	-	2,91	-	-	-	1,46	-	-
PNL-Gh.Br.	-	1,68	-	6,95	-	3,13	-	1,68
Nemzeti Agrár Párt	-	-	-	2,52	-	10,78	-	1,78
Nemzeti Unió	-	-	-	3,10	-	4,46	-	-
Szociáldemokrata Párt	-	-	-	2,86	-	-	-	-
Független szocialisták	-	-	-	7,15	-	-	-	-
Nemzeti Keresztény Védelem Ligája	-	-	-	0,58	-	-	-	-
Demokrata Parasztpárt	-	-	-	-	-	-	-	6,11
Választási részvétel	68,83	54,68	72,98	61,11	73,14	61,18	73,27	65,62

3. táblázat. *Képviseléválasztási eredmények (1928, 1932)*⁶⁶

66 *Monitorul Oficial*, 1928. december 19. 283. sz.; *Monitorul Oficial*, 1932. július 26. 173. sz.

Az 1928-as választási manipulációk nélküli szavazáson az OMP a három magyar többségű megyében Udvarhely kivételével a szavazatok háromnegyedét szerezte meg. 1932-re Maros megyén kívül a Magyar Párt szavazótábora jelentősen csökkent, ennek ellenére mandátumok tekintetében ugyanazt az eredményt tudta hozni, Csík, Háromszék és Udvarhely megyékben két, Maros megyében egy képviselői helyet szerezve. A Nemzeti Parasztpárt Csík és Udvarhely megyékben növelte befolyását, a vele közös listán szereplő Magyar Gazdasági Szövetség ebben a két megyében volt a legszervezettebb (Réthy által Székelyudvarhelyen, Makkay Domokos révén Gyergyószentmiklóson), Háromszéken kevésbé szereztek befolyást. A választási részvétel csökkenése magyarázható a magyar szavazóbázis növekvő érdektelenségével, a parlamentáris rendszer jellegével, valamint az addig tapasztalt gyakori választási erőszakkal. Míg 1928-ban Csík és Háromszék megyékben az OMP szavazati aránya majdnem pontosan ugyanannyi, mint a népszámlálások szerinti magyar etnikai arány, addig 1932-ben 10%-nyi részvételi csökkenés mellett 20%-kal apadt a szavazatok révén mérhető támogatottság.

A harmincas évek politikai töredezettsége következtében a megyében benyújtott listák száma jelentős növekedésnek indult. Udvarhely megyében a választási demagógiával élő Demokrata Parasztpártra (közismertebb nevén a Kamatellenes Liga), Háromszéken egy független szocialista csoport, valamint a „disszidens” liberálisokra, Csíkban a Néppártra szavaztak többen. Ábrahám József (az OMP egyik Csík megyei exponense) a Magyar Pártra leadott szavazatok apadását annak a román pártokkal szembeni kevésbé intenzíven folytatott „választási propagandájával”, a választási visszaélések miatti „emlékekkel” magyarázta.⁶⁷ A Néppártra leadott szokatlanul magas Csík megyei szavazatok szerint a konverziós törvény (a mezőgazdasági adósságokat részben elengedő jogszabály) iránti hála magyarázhatja.⁶⁸

67 „Hogy a képviselői választások a magyar pártra miért nem kielégítőek, annak oka részben a propaganda teljes hiánya a román pártok lenyűgöző tülekedésével szemben, továbbá az annyiszor ismétlődő választások súlyos kellemetlenségeire való visszaemlékezések, amelyek sok választót megfontolásra késztetnek, hogy szavazási kötelezettségüknek kívánatos-e eleget tenni”. Ábrahám József: Választási tanulságok. In *Csiki Néplap*, 1932. július 27. sz. 1.

68 A konverziós törvény Constantin Argetoianu nevéhez fűződik, aki ekkor a Néppárttal vett részt közösen a választásokon. Scurtu: *Istoria...* i. m., 305.

Maros megyében az átszavazás egyik haszonélvezője a Munkás-Paraszt Blokk volt, amely a négy megye közül itt tudhatta maga mögött a legnagyobb bázist, emellett a megyei magyar elit sem lépett fel mindig egységesen, Bernády György az OMP-n belül többször a vezetőséggel szembeni álláspontot képviselt. Udvarhely megyében a másik két magyar többségű megyéhez hasonló helyzet látható, emellett 1928-tól folyamatosan részt vett (többnyire parasztpárti listán) a magát az OMP-vel szembehelyező Réthy-csoport. Az 1931-ben alakult Magyar Gazdasági Szövetség nevében mindhárom megyében voltak jelöltek a Nemzeti Parasztpárt listáin, ez Csík és Udvarhely megyékben növelte a Parasztpárt szavazótáborát, Háromszéken csökkent. A kormánypárt országosan éppen csak átlépte a választási prémiumhoz szükséges arányt (40,30%). A magyar többségű megyékből a Nemzeti Parasztpárra leadott szavazatok aránya az országos 0,45%-át jelentette, tulajdonképpen ezek nélkül a prémiumot sem szerezhették volna meg.

A székelyföldi választásokkal kapcsolatban az egyik kulcskérdés a magyar lakosság átszavazási aránya. A választási csalások, valamint megbízható források hiányában pontos választ erre (még) nem lehet adni. Az 1928-as választások alapján a magyarok átszavazási aránya Csík és Háromszék megyében alacsony volt, Udvarhely megyében valamivel magasabb (becsülve 15-20%, a kormánypártra, mely magyar jelölteket is indított), Maros megyében feltehetően az alapból alacsony magyar részvétel mellett a kommunistákra szavazhattak át. 1932-ben az OMP mellett éppen átlépte az abszolút többséghez szükséges küszöböt, a magyar jelöltekkel is fellépő kormánypárt mellett megnőtt az ellenzéki csoportok megyei támogatottsága is. A tartósan csökkenő magyar választási részvétel mellett ezt befolyásolhatta a világgazdasági válság romániai begyűrűzése, ennek a Nemzeti Parasztpárt népszerűségvesztése mellett egyik következménye az agrárpogrammal fellépő pártok megjelenése volt, amelyek a Székelyföldön az országos átlagukat meghaladó szavazatot szereztek.⁶⁹

Az általános szenátorválasztásokra érvényes rendelkezés miatt, miszerint a relatív többséget szerzett csoport kapta az összes megyei

69 1933-ban Csík, Háromszék megyékben ezen pártok (pl. Agrárunió, Radikális Parasztpárt, Parasztpárt) 15%-ot szereztek. Udvarhelyen az újra kormányra került PNL újra „túlnyerte magát”, Maros megyében a románság körében a Goga vezette szélsőjobboldali Nemzeti Agrárpárt tört előre.

mandátumot, a kormányzati beavatkozás kevésbé működött. Csík megyében mindig az OMP szerezte a mandátumot, Háromszéken egyszer, Udvarhelyen kétszer (lásd Pella-eset) tudta a kormány saját jelöltjét behozni. Maros megyében az összes alkalommal a kormánypárti jelölt jött ki győztesnek. A tanácsstagok kollégiumában ez két okból is másképp működött. Itt eleve a választójogosultak száma alacsony volt, őket név szerint is beazonosíthatták, valamint a választott tanácsok feloszlásával a jogosultak körét is kontrollálni lehetett. Ebben a kategóriában csak 1926-ban és 1928-ban nem avatkoztak be. A 30-as években többnyire ideiglenes bizottságok⁷⁰ működtek, emiatt a jogosultak köre is jóval alacsonyabb volt.

Év	Általános				Tanácsstagok			
	Csik	Háromszék	Maros	Udvarhely	Csik	Háromszék	Maros	Udvarhely
1926	OMP	OMP	Néppárt + OMP	OMP	OMP	OMP	NP	OMP
1927	OMP	Liberális Párt (PNL)	PNL	PNL	PNL	PNL	PNL	PNL
1928	OMP	OMP	Nemzeti Parasztpárt (PNȚ)	OMP	OMP	OMP	PNȚ	OMP
1931	OMP	OMP	Nemzeti Unió (UN)	UN	UN	UN	UN	UN
1932	OMP	OMP	PNȚ	OMP	PNȚ	PNȚ	PNȚ	PNȚ
1933	OMP	OMP	PNL	OMP	PNL	PNL	PNL	PNL
1937	OMP	OMP	PNL	OMP	PNL	PNL	PNL	PNL

4. táblázat. Szenátorválasztások (mandátum pártok szerint)⁷¹

70 Az időközi vagy interimár-bizottságok kinevezése döntően a kormánytól, vagy annak képviselőjétől, a prefektustól függött. A választói korpusz ilyen manipulálása ennél a szintnél könnyebb volt.

71 *Monitorul Oficial*, 1926. június 5. 123. sz.; *Monitorul Oficial*, 1926. július 4. 147. sz.; *Monitorul Oficial*, 1927. július 16. 155. sz.; *Monitorul Oficial*, 1928. december 21. 285. sz.; *Monitorul Oficial*, 1931. június 13. 134. sz.; *Monitorul Oficial*, 1932. július 29. 176. sz.; *Monitorul Oficial*, 1933. december 30. 301. sz.; *Monitorul Oficial*, 1934. január 3. 3. sz.; *Monitorul Oficial*, 1938. január 5. 4. sz.

3.3. Az 1939. évi választások

A királyi diktatúra éveiben (1938–1940) egy alkalommal (1939. június 1–2-án) tartottak parlamenti választást. A Háromszéket magában foglaló Bucegi Tartomány 30 (10 mezőgazdasági, 10 ipari és kereskedelmi, 10 szellemi foglalkozású), a Csík, Maros és Udvarhely megyéket is magában foglaló Maros Tartomány 24 (mindhárom kategóriából 8) képviselőt választott.⁷² A Magyar Népközösség, mint magyar érdekvédelmi szervezet az OMP-hez képest az új rendszerben hátrányosabb helyzetben találta magát. Bucegi Tartományban Brassó és Háromszék választói a román lakossághoz képest eleve jelentéktelen kisebbséget alkottak.⁷³ Ebben a tartományban az ipari és kereskedelmi kategóriában Háromszékről Szentkereszthy Béla és Boér Sándor jelöltette magát, a 16 jelölt közül rájuk szavaztak a legkevesebben (3744, illetve 4541). A másik két kategóriában sem magyar, sem az azelőtti években Háromszékhez köthető jelölt nem indult.⁷⁴ Maros Tartományban több magyar jelölt indult. A mezőgazdasági kategóriában Orosz Károly szenterzsébeti (Udvarhely megye) földbirtokos a harmadik legtöbb (61 647) szavazattal jutott be a képviselőházba, ugyanitt jelöltette magát Toldalaghi Mihály Maros megyei birtokos is, de a tizenegyedik hellyel nem szerzett mandátumot. A kereskedelmi és ipari kategóriában a két nem székelyföldi illetőségű, marosújvári Teleki Ádám és a tordai Tompa Lajos szereztek a legtöbb szavazatot. Az értelmiségi csoportból a székelyudvarhelyi Filó Ferenc és a csíkszeredai Kovács Károly ügyvédekot választották meg.⁷⁵

A 88 választható szenátori mandátumot foglalkozási kategóriákra bontva országos egyéni körzetben osztották ki. Szenátornak a mezőgazdasági kategóriában Bánffy Miklóst, a Magyar Népközösség vezetőjét és Gyárfás Elemért, volt Csík megyei szenátort választották, 20., valamint 25. helyen.⁷⁶

72 A választások. In *Magyar Kisebbség*, 1939. június 16. 12. sz. 283.

73 Már: i. m., 23.

74 *Monitorul Oficial*, 1939/128. sz. 3621.

75 Uo. 3626., A választások. In *Magyar Kisebbség*, 1939. június 16. 12. sz. 282–283.

76 Uo.: 282–283.

3.4. A képviselők és szenátorok helyi kötődése

1919–1933⁷⁷ között a négy megyében az általános választásokon (a pótválasztások kivételével⁷⁸) összesen 217 képviselői és szenátori mandátumot (ebből 144 a képviselői és 73 a szenátori) osztottak ki. 99 személy képviselői és 52 szenátori mandátumot szerzett, mindkettőt 12-en, vagyis a 217 mandátumon 138⁷⁹-an osztoztak. A képviselők közül 30 volt magyar, 68 román, 1 német, a szenátorok között 22 magyar és 30 a román nemzetiségű. A 138 mandátumot szerző jelölt közül 47 volt a magyarok, 93 a románok száma. A 144 képviselői mandátumból 55-öt magyar, 88-at román nemzetiségű jelölt szerzett meg.⁸⁰ A szenátorválasztások esetében fordított a helyzet, a három abszolút magyar többségű megyében a mandátumok többségét is magyar etnikumú jelölt szerezte meg, ezzel szemben Maros megyében a 25-ből csak kettőt (amiből csak egyet az OMP, a másik magyar mandátumot kormánypárti listán szereplő jelölt kapta meg).⁸¹

A Székelyföldön mandátumot szerzett képviselők és szenátorok helyi kötődésének vizsgálatára egyelőre forrás-, terjedelem- és időszűke miatt nehéz vállalkozni, ezért csak a többször mandátumot szerzők közül egy párat emelhetek ki.

77 Az 1937. decemberi választások után a parlamentet nem hívták össze, a mandátumokat nem igazolták.

78 Ezeket döntően az egyéni kerületi rendszerben rendezték, a prémiumrendszerben 1934-ben Udvarhely megyében volt pótválasztás, miután a liberálisok listáján utolsóként szereplő Hecser Kálmánt székelyudvarhelyi polgármesteri kinevezése összeférhetetlenné tette képviselői mandátumával.

79 6 alkalommal lett szenátor Gyárfás Elemér a Csík megyei körzetben, Háromszéken szintén 6 mandátumot szerzett Sándor József (ebből egy képviselőit). Hatszor lett képviselő Willer József (háromszor Csík, kétszer Maros, egyszer Udvarhely megyében). Öt képviselői mandátumot a háromszéki választókerületben 1927–1933 között Szenkereszthy Béla szerzett. Négy mandátumot Pál Gábor (három képviselői, egy szenátori Csík megyében), Laár Ferenc (képviseelői, ebből három Udvarhelyen, egy Maros megyében), Ștefan Bogdan a Nemzeti Liberális Párt jelöltjeként (képviseelői, kétszer Csíkban, kétszer Háromszéken). Maros megyében Octavian Gogán kívül (3) csak legtöbb kétszer tudott egy jelölt képviselői mandátumot szerezni (az OMP jelöltjeként Bernády György és Szoboszlay László).

80 Ez döntően a Maros megyei választások miatt alakult így. Csík megyében az összes (28) mandátumból 12–16 a magyar–román arány, Háromszéken 13–15, Maros megyében 9–44 (plusz 1 német), míg Udvarhelyen a magyarok több mandátumot szereztek (21-et szemben 13-mal).

81 Csík és Udvarhely megyékben a 16 mandátumból 11-et, míg Háromszéken 12-t magyar nemzetiségű jelölt szerzett meg.

Teljes helyi kötődésűek (születési hely, lakhely, tevékenység szerint)⁸² László Dezső⁸³, Pál Gábor⁸⁴, Szentkereszthy Béla⁸⁵, Szoboszlai László⁸⁶, Sebesi János⁸⁷. A Maros megyében többszöri mandátumot szerző román nemzetiségűek közül teljes kötődésűnek tekinthető Aurel Baciú mezősegi (Szásznádas, Maros-Torda vármegye) születésű marosvásárhelyi ügyvéd, de többek között Ștefan Rusu marosvásárhelyi, Vasile Duma szászrégeni ortodox esperes, Teodor Muică erdőszentgyörgyi ortodox pap,⁸⁸ Nicolae S. Suciú volt maroszentgyörgyi tanár, Adrian Popescu ügyvéd is.⁸⁹ Az erős helyi kötődésű csoportba sorolható Bernády György, aki ugyan nem Marosvásárhelyen született, de már a dualizmus alatt is ott élt. Szintén teljes vagy erős helyi kötődésűek voltak a háború utáni első két választáson parlamentbe jutott magyar nemzetiségű képviselők és szenátorok többsége.⁹⁰

A legtöbb mandátumot szerzők közül sem Gyárfás Elemér, sem Sándor József, sem Willer József nem a Székelyföldön született. Gyárfás borzási (Kis-Küküllő megye), Sándor bukaresti, Willer kecskeméti születésű volt, tevékenységük sem kötötte őket választókerületükhöz, azonban előbbi kettő családja háromszéki (lécfalvi és pákái) származású volt, a korszakban pedig végig Csík, illetve Háromszék megye választókerületét képviselték.⁹¹ Feltehetőleg a legtöbb Székelyföldön megválasztott képviselő és szenátor nem volt helyi kötődésű,

82 A tipológia alapjául Pál Judit tanulmányát vettem: Pál Judit: Választók, választási részvétel és választói magatartás Székelyföldön a dualizmus korában. Az erdélyi választójog sajátosságai és a választókerületek átalakulása. In *Aetas*, 2016/1. sz. 45–75.

83 Gyimesi születésű (1883), gyergyószentmiklósi ügyvéd.

84 Csíkszereda, csíkszeredai ügyvéd.

85 Árkos (Háromszék megye), földbirtokos.

86 Nyárádszereda, földbirtokos.

87 Székelyudvarhely, ügyvéd.

88 Muică a 3 mandátumból utóbbi kettőt Udvarhely megyében szerezte a Liberális Párt színeiben, miután az erdőszentgyörgyi járást Maros megyétől átszabták.

89 Bosoancă, Traian – Oprea, Ilarie Gh.: *Alegerile parlamentare din județul Mureș. 1919–1939*. Marosvásárhely, 2004, Ardealul, 27–29.

90 Közülük teljes vagy erős kötődésűnek számítható Daniel Lajos vargyasi földbirtokos, Herepei Iván kézdívasárhelyi ügyvéd, Morvay Endre fölbirtokos, volt főszolgabíró, alprefektus, kézdívasárhelyi alpolgármester, Pethő Mózes Udvarhely megyei gazda, Szabó Gábor volt főszolgabíró, alprefektus. Fekete András Hunyad megyei születésű volt, de a háború előtt Kézdívasárhelyen ügyvédkedett. Nem volt helyi kötődésű Fáy József, Maurer Béla, Truppel Győző. *Új Világ*, 1920. március 20.

91 Várady Aladár – Berey Géza (szerk.): *Erdélyi monográfia. I–II*. Szatmárnémeti, 1936, Gloria, 159., 441., 590.

azonban erre pontos választ jelen tanulmány nem adhat. Ebbe a csoportba sorolható a négy képviselői mandátumot nyerő Ștefan Bogdan bukaresti egyetemi tanár, Kiss Géza debreceni származású kolozsvári jogász⁹², valamint a Nemzeti Liberális Párt jelöltjeinek többsége. Az Országos Magyar Párt jelöltjei közül a pártelnök Bethlen György, Abrudbányai Ede és Balogh Artúr (mindhárman kolozsváriak) is „idegenek” voltak.

A királyi diktatúra alatt megrendezett választáson a háromszéki jelöltek nem kaptak elegendő szavazatot a mandátumszerzéshez, Székelyudvarhelyről Filó Ferenc, Csíkszeredából Kovács Károly, Maros megyei illetőségüként pedig további hat román nemzetiségű jelölt⁹³ a képviselőházba, Gyárfás Elemér a szenátusba jutott be.

4. ÖSSZEGLÉS

A két világháború közötti romániai választási rendszer számos „anomáliája” a Székelyföld részeit magában foglaló négy megyét (Csík, Háromszék, Maros, Udvarhely) sem kerülte el. Az 1919–1939 között háromszor átalakított választási rendszer közül az első, egyéni kerületes rendszer a régió döntő hányadát kitevő magyar lakosság passzivitása, vagy részvételének akadályoztatása a lebonyolítók által támogatott jelölteknek kedveztek. A választási prémium időszakának gyakori választási visszaélései következtében a választói preferencia ritkán érvényesülhetett. Mind a négy megye, eredménytől függetlenül, az Országos Magyar Párt biztos „mandátumterületének” számított. A kormánypártot favorizáló rendszer miatt a hatalmon lévő csoport is mindig mandátumhoz jutott. A Magyar Párt egységes fellépésre, összezárásra, „magyar egységre” felszólító kampányának sikeressége a választási visszaélések miatt nehezebben mérhető. Szabad választások esetén fölényes győzelmet is eredményezhetett, amint ezt mutatják az 1928. decemberi parlamenti választások eredményei, azonban a 30-as években ez elmaradt. Más magyar erő, bár szavazatokat biztos vitt el, az OMP régiós, magyarságon belüli monopolhelyzetét nem tudta

92 *Politics and Political Parties in Roumania*, London, 1936, International Reference Library, 410., 471–472.

93 Aurel Baciú, Victor Boroș, Ioan Ciupe, Victor G. Maior, Andrei Simion Rațiu, Ștefan Țoșănel. In Bosoancă–Oprîș: *Alegerile parlamentare din județul Mureș 1919–1939*. Marosvásárhely, 2004, Ardealul, 203.

megtörni. A kormánypárti listákon bejutott magyar képviselők pedig döntően a nekik is kedvező gépezetnek köszönhették mandátumukat. A 30-as években a gazdasági válság és a nagyobb politikai erők erodálódása következtében fellépő kisebb politikai csoportok több szavazatot szereztek (kb. 15-20%). Maros megye területének közigazgatási átalakítása (1925) enyhe román többséget eredményezett, itt pedig a Nemzeti Parasztpárt volt a legnagyobb bázissal bíró politikai erő. Ugyanitt az országos tendenciához hasonlóan a 30-as éveket tekintve észrevehető a jobbrtolódás: az utolsó választásokon a szélső-jobboldali erők már a megyei szavazatok negyedét szerezték meg, miközben itt a Magyar Párt a visszaélések ellenére egy választási eredményekben is stabilnak látszó szavazóbázissal rendelkezett. Végül a királyi diktatúra éve alatt az azelőtti parlamentáris rendszer „mímelt demokratizmusát” felváltva, a romániai politikát a király, a kamarillája és a hozzá lojális személyek határozták meg.

BIBLIOGRÁFIA

1. Források

1.1. Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 64–3. csomó 27. t. *Külügyminisztérium Politikai Osztálya rezervált iratai*.

1.2. Sajtó

Brassói lapok, 1932

Monitorul Oficial, 1919–1939

Csíki Lapok, 1927

Csíki Néplap, 1932

Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent, 1919

Hargita, 1928

Magyar Kisebbség, 1925–1939

Maros, 1933

Székely Közélet, 1932

Új Világ, 1919–1920

1.3. Egyéb források

Suplimentul la Codul Electoral. Modificări aduse ulterior și actualmente în vigoare, decretului-lege electoral No. 3621 din 24 august 1919 (modificat prin decretul-lege electoral No. 1539 din 8 aprilie 1920.) Ministerul de Interne, Bukarest. 1920.

Már István: *A Romániai Magyar Népközösség. A romániai magyarság a királyi diktatúra időszakában (1938–1940)*. Jakabffy Elemér Alapítvány Kéziratgyűjtemény K 778. 2000.

Pál Gábor: *Emlékeimből*. Csíkszereda (Kézirat). 1961.
Politics and Political Parties in Roumania. London, 1936, International Reference Library.
Recensământul, 1938 Vol. 3.: Recensământul general al populației României din decembrie 1930. Neam, limbă maternă, religie. Bukarest, 1938, Institutul Central de Statistică.

2. Szakirodalom

2.1. Könyv, monografikus munka

Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print.
Bosoancă, Traian – Opriș, Ilarie Gh.: *Alegerile parlamentare din județul Mureș 1919–1939*. Marosvásárhely, 2004, Ardealul.
György Béla (2006): *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Csíkszereda, 2017, Pro-Print.
Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, 1941, Stúdium.
Müller, Florin: *Metamorfoze ale politicului românesc 1938–1944*. Kolozsvár, 2015, Argonaut.
Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Tudományos Intézet.
Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Csíkszereda, 2007, Pro-Print.
Radu, Sorin: *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919–1937)*. Iași, 2004, Institutul European.
Scurtu, Ioan (szerk.): *Enciclopedia partidelor politice*. Bukarest, 2003, Meronia.
Scurtu, Ioan (szerk.): *Istoria Românilor. (1918–1940) VIII. România întregită (1918–1940)*. Bukarest, 2003, Editura Enciclopedică.
Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Kolozsvár, 2008, Argonaut.
Várady Aladár – Berey Géza (szerk.): *Erdélyi monográfia*. Szatmárnémeti, 1936, Gloria.

2.2. Tanulmánykötet

Herța, Adrian: *Sistemul electoral românesc (1926–1937). Anomalii structurale*. In Müller, Florin (szerk.): *Elite parlamentare și dinamică electorală în România 1919–1937*. Bukarest, 2009, Editura Universității din București, 13–32.
Nagy Éva: *A Háromszék megyében lezajlott választások tanulságai (1919–1939)*. In Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Élitek Háromszéken a 19–20. században*. Csíkszereda, 2015, Háromszék Vármegye Kiadó – Pro-Print, 203–235.

2.3. Folyóirat

Dogan, Mattei: Dansul electoral în România interbelică. In *Revista de Cercetări Sociale*, 1995/4. szám. 3–23.

Fritz László: A Iorga-kormány 1931. évi parlamenti választása. In *Magyar Kisebbség*, 1931/10. sz. 509–539.

Gidó Csaba: Udvarhely megye közigazgatás-története impériumváltástól impériumváltásig (1918–1940). In Kolombán Zsuzsánna – Róth András Lajos (szerk.): *Areopolisz. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok XIV.* Székelyudvarhely. 225–277.

Jakabffy Elemér: A csiki választás. In *Magyar Kisebbség*, 1925/4. sz. 325–326.

Pál Judit: Választók, választási részvétel és választói magatartás Székelyföldön a dualizmus korában. Az erdélyi választójog sajátosságai és a választókerületek átalakulása. In *Aetas*, 2016/1. sz. 45–75.

Willer József: Willer József kamarai beszéde az udvarhelyi választások tárgyában. In *Magyar Kisebbség*, 1927/6. sz. 586–587.

Apám

Puskás-Kolozsvári Frederic

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A SZÉKELYSÉGGEL ÉS A KABAROKKAL KAPCSOLATBAN

A *Székelyföld története* első kötetében Kordé Zoltán nemrég úgy összegezte a székelységgel kapcsolatos ismereteinket, hogy az írásos források fényében ez egy sztyeppeni eredetű, könnyűlovas népesség, mely a 9. század közepén csatlakozott a magyarsághoz, katonai segédnépekre jellemző szereppel, idegen etnikumokéhoz hasonló kiváltságokkal. Önálló népneve és hagyományanyaga van, egyértelműen megkülönböztetik a magyarságtól, és a Csabától eredeztetett Aba nemzetséggel hozzák kapcsolatba.¹

Mivel meglehetősen kevés információval rendelkezünk a székelység eredetéről és korai történetéről, úgy vélem, hogy az Aba nemzetség és az ezzel összefüggésbe hozott Csaba név tekinthető az egyik legjobb útjelzőnek a kutatás számára. Az Aba (Oba) nemzetség első név szerint ismert tagja Aba Sámuel, aki 1041 és 1044 között királyi rangra emelkedett, korábban pedig nádorispáni tisztséget töltött be (Péter első uralma idején).² Ezt a 11. század második felében már sajtáságosan magyar tisztséget nyilván I. (Szent) István hozhatta létre a frank-bajor mintára kiépített udvarszervezetének egyik fontos elemeként.³ Maga a nádorispán elnevezés szláv eredetre vezethető vissza (*nadъ dvorjъ špan⁴), mely a nadъ (felett), dvorъ (udvar), és špan (ispán) szavakat foglalja magában.⁵

Véleményem szerint a Csaba név ismerhető fel a 9. század eleji „Cabuan” méltóságnévben,⁶ mely törzsnévként van jelen a besenyőknél

1 Kordé Zoltán 2016, 117–120.

2 Szovák Kornél 1994, 474.; Kristó Gyula 1998, 107.

3 Szócs Tibor 2014, 25–31.

4 Kniezsa István 1941, 17.

5 Szócs Tibor 2014, 22.

6 Nagy Károly keresztelte meg a Fische folyóban, ekkor kapta az Ábrahám nevet. Ann. S. Emmerammi Ratisponensis Maiores a. 805 (Szádeczky-Kardoss Samu 1998, 307.): „Cabuanus venit addomno Carolo et Abraham cagonus baptizatus super Fizkaha.” Népe 805 körül települt a Karoling Felső-Pannónia és Avaria tartományok területére, súlyponttal a Bécsi- és Tullni-medencében, ezt nevezték a 9. században „Avaria”-nak. Lásd: Szóke Béla Miklós 2014a, 32.

a 9–10. században (Čoban),⁷ a nyugati türköknél azonban a 7. század folyamán már törzsfői címként és törzsnévként is előfordul „čopan” alakban.⁸ A jeniszei feliratokból egy magas katonai rangot jelölő „čabiš Tun tarqan” ismert⁹ 711 után Suluq „čabiš čor” vezette a türk sereget.¹⁰ Feltehetően ez a méltóságnév rejlik a nagyszentmiklósi kincs 21. számú tálkájának görög betűs feliratában is,¹¹ a Bojla Čaban (ΒΟΥΗΛΑ ΖΟΑΠΙΑΝ) és a Botaul Čaban (ΒΟΥΤΑΟΥΛ ΖΩΑΠΙΑΝ) nevekben,¹² ahol a „zoapan” szó zsupán alakban is feloldható.¹³ Hozzá kell tennem, hogy Kézai szerint a hunok kapitányait spanoknak hívták,¹⁴ ez a több forrásból adatolt spán alak pedig tulajdonképpen a szláv zsupán szó átvétele egy török nyelvű nép (talán a kabarok) által, amiből a magyar nyelvben szabályosan alakult ki az ispán szóalak.¹⁵

Ezek alapján azt a feltételezést is megkockáztatnám, hogy István király nem csak magát a nádorispáni tisztséget, hanem akár annak képviselőjét is átvehette Aba Sámuel személyében. Legalábbis érdekes párhuzamnak látom, hogy mintegy 200 évvel korábban hasonló módon „nyerte vissza” a keresztségben Ábrahám nevet kapott vazallus fejedelem Nagy Károlytól „régii méltóságát, amivel a kagán a hunoknál mindig is rendelkezni szokott”.¹⁶

Ezt a hunoknak, később ung(a)riknak nevezett sztyeppei eredetű, könnyűlovas népességet a 9. század elején a frankok telepítették le határaik védelmére a Kárpát-medence északnyugati térségében. Egész biztos, hogy megérték a magyarság Kárpát-medencében való megjelenését,¹⁷ de az se lehet teljesen véletlen, hogy a nyugati magyar határ a 10. század közepéig egészen az Enns folyóig terjedt (vagyis magába

7 Németh Gyula 1922, 6–7.

8 Lígeti Lajos 1986, 140. Vö: Dobrovits Mihály 2004, 101–102.

9 Lígeti Lajos 1986, 140. Ezek a feliratok jelentik talán az egyik legközelebbi párhuzamát a nagyszentmiklós-szarvasi írásnak. Lásd: Róna-Tas András 2002, 126–127.

10 Dobrovits Mihály 2007, 66.

11 Gschwantler, Kurt 2002, 41–42.

12 Németh Gyula 1932, 74–75.

13 Róna-Tas András 2002, 128–129. A zsupán cím Bíborbanszületett Konstantinnál is szerepel a dalmáciai népek vezetőiként (DAI, 145, cap. 30).

14 SRH I, 267, cap. 12.

15 Róna-Tas András 1998, 945–948. és Róna-Tas András 2002, 126–129.

16 Ann. regni Francorum a. 805 (Szádeczky-Kardoss Samu 1998, 307.): „Et misit caganusunum de optimatibus suis, petens sibi honorem antiquum, quemcaganus apud Hunos habere solebat.”

17 Olajos Teréz 1996, 164–166. Vö: Szabados György 2015, 123–133.

foglalta a teljes általuk lakott területet). Géza fejedelemnek a Német-római Császársággal folytatott tárgyalásai vezettek ahhoz a fegyveres visszavonuláshoz, melynek következtében a század végére a Lajta mentén és az Alpok keleti lábánál szilárdult meg a határ.¹⁸ A Lajta és az Enns folyók közötti területet (nagyjából Pozsony és Steyr között – utóbbiról nyerte a nevét Stájerország) még a 10. század vége előtt ki kellett tehát üríteni, az itteni népesség pedig a Kárpát-medence korábban nagyrészt lakatlan részeire költözhetett át, többségük talán éppen a bihari területekre.

A székelység bihari átköltözése mellett szól többek között Anonymus is, aki szerint a székelyek a Tisza középső szakaszánál, a Kórógy ér mentén álltak a magyar sereg élére,¹⁹ innen indulva a bihari vár elfoglalására. Erre a területszerzésre jóval művének megírása, a 13. század eleje²⁰ előtt kerülhetett sor, ekkorra ugyanis a székelység már régen továbbköltözött, többek között (Székely)udvarhely körül is megjelenve.²¹

Kézai Simon krónikája szerint a székelyek a blakokkal együtt a határvidék hegyei között éltek, és „állítólag” azok betűit használták.²² Ezt a tudósítást általában a székely rovásírással hozzák kapcsolatba, pedig valószínűbb, hogy a görög írásjeleket kell értenünk ez alatt, hiszen a görög írásbeliség a 10. század második felétől, Stephanos Gyula idejétől egyértelműen jelen volt Erdély déli részén.²³

Azt, hogy hol lehetett ez a határvidék, onnan tudjuk meg, hogy II. Endre 1222-ben kiadott oklevele „Terra Blachorum”-nak nevezi az Olt és a Déli Kárpátok közötti területet (Fogarás vidékén), az 1224-es adománylevele pedig megengedi az erdélyi szászoknak, hogy használják a blakok és a besenyők erdejét („silvam Blacorum et

18 Révész László 2014, 39. Vö: Bóna István 2000, 72–82.

19 A geszta szerint Csepel szigetéről indultak a magyar seregek, és a Tiszán átkelve a mai Szentestől délre találkoztak a székely csapattal, amiből logikusan az következik, hogy a székelység ettől délkeletre élhetett. Mivel eleve a bihari területek ellen indult a támadás, ennek a kitérőnek csak akkor van értelme, ha előre tudták, hogy a székely előhad itt tud a lehető legrövidebb úton csatlakozni hozzájuk. Tény, hogy a Temes-Bega vidékén egykor léteztek székely jelenlétre utaló helynevek (lásd: BENKÓ Elek 2016, 134.), ezeket hasznosíthatta Anonymus, tudva, hogy Árpád idejében a székelyek még nem Biharban éltek.

20 Veszprémy László 1999, 75–76.

21 Benkó Elek 2016, 141.

22 SRH I, 278–279, cap. 21; HKÍF, 349.

23 HKÍF, 152–153.

Bissenorum”).²⁴ Azt is tudjuk, hogy az Anjou-korban Brassó város hatásköre alatt, királyi jóváhagyással egy olyan kereskedelmi folyosó jött létre a Tatárhavas-hágón keresztül haladó kereskedelmi és hadi út mentén, amely idővel egy havasalföldi Székely megyét eredményezett (Săcuieni, régi nevén Saac, 1845-ben osztották fel Prahova és Buzău megyék között). Az itteni helynevek akár az 1227-ben létrehozott kun (milkói) püspökség fennállása idejére is visszavezethetők lehetnek, mely a tatárjárás következtében tűnt el.²⁵ Erre a területre jól ráillik Kézai Simon leírása, ami azt jelenti, hogy az általa ismert, 13. századi állapotokat írhatta le. A székelység dél-erdélyi jelenlétét régészeti szempontból is alátámasztja az itteni Árpád-kori leletanyag (pl. Szászfehéregyháza és Baráthely 12–13. századi településnyomai²⁶).

Visszatérve a székelyek csatlakozásának kérdéséhez, Kordé Zoltán legutóbb is a kabar származás-elmélet mellett foglalt állást, arra hivatkozva, hogy „a honfoglalást megelőzően csak egy csatlakozásról vannak konkrét adataink, a kabarokéről.”²⁷ Tény, hogy az írásos forrásokban soha nem szerepelnek együtt a kabarok és a székelyek (mint például a besenyők és a székelyek a magyar seregek előhadai-ként²⁸), ebből azonban még nem következtetnék a kabarok és a székelyek azonosságára...

A kabar eredet-elméletet sem antropológiai, sem régészeti megfigyelések nem támasztják alá, hiszen mint Benkő Elek fogalmaz: „az ideoágó elemzések alapján nem támogathatóak azok a teóriák, amelyek a székelyekben a magyarsághoz a 9–10. században csatlakozó, török nyelvű és eredetű néprészt láttak.”²⁹ Annál inkább kimutatható az embertani kapcsolat a Székelyföld középkori és a Dunántúl Karoling kori népessége között, melyet a régészet is támogatni látszik.³⁰ Ugyanakkor a Kárpát-medence területén mindmáig nem sikerült egyértelműen kimutatni a kabarokat, hiszen a Felső-Tisza vidéki jelenlétükkel Révész László szerint csak abban az esetben számolha-

24 Kristó Gyula 1998, 214–215.

25 Sófalvi András 2017, 55–63.

26 Benkő Elek 2016, 147–149.

27 Kordé Zoltán 2016, 120.

28 Kordé Zoltán 2016, 80–81.

29 Benkő Elek 2016, 153.

30 Benkő Elek 2016, 146–153. Vö. Révész László 2013, 621–624. és Puskás-Kolozsvári Frederic 2015, 104–107.

tunk, ha azt feltételezzük, hogy „a X. század első felében a Kárpát-medencében kabar hegemonia érvényesült”,³¹ így nem egy katonai segédnépet, hanem a terület urait kellene bennük látnunk!

Legutóbb Tóth Sándor László foglalkozott részletesebben a kavarak (kabarok) katonai és politikai szerepével, sajnos anélkül, hogy a nyelvi és a régészeti kérdésekre kitért volna.³² Véggkövetkeztetése viszont neki is az, hogy a jellemzésük és a konstantinoszi törzsnévlistán elfoglalt első helyük inkább szól egy katonai/politikai vezetői szerepkör, mintsem egy katonai segédnép mellett.³³

A *Salzburgi Évkönyv* 881. évi szűkszavú tudósításán kívül, ahol „cowarii”, vagyis kavár néven szerepelnek, az egyetlen kabarokra vonatkozó forrásunk Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár (913–959) műve, a *De Administrando Imperio* (DAI), ebből pedig szerintem ki lehet következtetni, hogy a kazár uralom ellen fellázadt kangar-besenyőkről van szó, ezt azonban valamilyen okból elmulasztotta tisztázni.³⁴ Emellett szólna, hogy a muszlim forrásokban kazár-besenyő néven szerepelnek, akik a Volgától keletre élő besenyőktől elszakadva a kazárok és a bizánciak között telepedtek le – nyilván kazár fennhatóság alatt, amint arra az elnevezésük is utal.³⁵

Szőke Béla Miklós szerint valószínűsíthető, hogy a magyarok a 9. század közepe tájától jelen vannak a Kárpát-medencében,³⁶ ez viszont csak a hozzájuk csatlakozott néprészekre igaz, a kabarokra és a 805 óta itt élő ung(a)rikra, akiket a salzburgi évkönyv írója is egyértelműen megkülönböztetett egymástól. Az előbbiekről már tisztáztuk, hogy a Duna-völgyi Ostmark területén éltek, nem véletlenül csatáznak velük 881-ben Bécs környékén, a Német Lajos és fia, Karlmann közötti hatalmi harcok keretében,³⁷ mielőtt a „második csatát” a kabarokkal megvívniák Culmite (valószínűleg Culmitz, Bajorország) mellett.

31 Révész László 1996, 201.

32 Tóth Sándor László 2013.

33 Tóth Sándor László 2013, 349.

34 DAI, 166–179, cap. 37–40; Puskás-Kolozsvári Frederic 2011, 62–66. Vö: Zimonyi István 2014, 159–162.

35 HKÍF, 41–43, 49–50. Nyugati szomszédjaikként a magyarok és a ruszok, valamint a Fekete-tenger közelében a bolgárok szerepelnek, kelet felé a kazárok, délre az alánok, északnyugati irányban pedig a morvák (nyugati és északi szomszédként is feltüntetve).

36 Szőke Béla Miklós 2014a, 38. és Szőke Béla Miklós 2014b, 110.

37 Szőke Béla Miklós 2014a, 37.

A kabarok katonai jelenlétével a Felső-Tisza-vidéken, azon belül hangsúlyl a Bodroghközben számolhatunk, ahol valamennyi hitelesen megfigyelt vagy rekonstruálható rangjelző ijtegezen kazár hatalmi jelvényt, napszimbólumot találtak,³⁸ de hatalmi központra utal az innen előkerült arab dirhemek nagy mennyisége is.³⁹ A karosi temető érméi közül a legkorábbi 864–866-ból származik,⁴⁰ más kérdés, hogy mikor került földbe – a keltezési problémákba itt most nem bonyolódnék bele.⁴¹

Amennyiben a kabarok (kangar-besenyők) valóban vezetői szerepkört töltöttek be, és bizony minden jel erre utal, akkor teljesen újra kell gondolnunk az egész „honfoglalás” problémakörét! Kezdve azzal a ténnyel, hogy Konstantin császár 10. század közepén íródott művében a magyar népnév sem szerepel,⁴² mindvégig következetesen türkökről ír.⁴³ Egyéb írásos forrásban sem szerepel a magyar név a 10. századnál korábban (legkorábban Ibn Rustának a Ğayhānī-hagyományra visszavezethető művében tűnik fel a „maĝĝariya” név⁴⁴), így talán jogosan merül fel bennem a kérdés: mégis mi alapján azonosíthatjuk a *Szent Bertin Évkönyvében* 862-ben említett „Ungri” nevű népet⁴⁵ a magyarokkal? A *Fuldai Évkönyv* még 900-ban is ungaroknak nevezett avarokról ír („Avari, qui dicuntur Ungari”), a korabeli források alapján így sokkal inkább az avarokkal kellene azonosnak látnunk őket, mintsem a magyarokkal – kései források adatait visszavetíteni nem túl szerencsés!⁴⁶

38 Révész László 1996, 167–168.

39 Révész László 1996, 189.

40 Révész László 1996, 188.

41 Radiokarbonos keltezés alapján 870 körül számolhatunk ennek a nagyszámú fegyvermellékletes sírokkal jellemezhető népességnek a megjelenésével. Lásd: Lőrinczy Gábor – Straub Péter – Türk Attila 2015, 157–158. (Irodalomjegyzékkel).

42 Egy „mazaroi” népnév felbukkan a kangar-besenyők eredeti, a Volga és az Urál folyók közötti szállásterületével kapcsolatban, ezt azonban kazárra javítják („kazaroi”), mivel egyszerű másolási hiba lehet. Lásd: HKÍF, 118. oldal, 312. lábjegyzet; DAI, 166–167, cap. 37.

43 Lásd ezzel kapcsolatban: Balogh László 2017.

44 HKÍF, 31–34; Kmoskó Mihály 1997, 207–209. Lásd még: Róna-Tas András 1997, 227–229. és Zimonyi István 2014, 162–177.

45 HKÍF, 184.

46 Az, hogy ebben az időben már a magyarok is a Kárpát-medencében vannak, még nem jelenti azt, hogy az ung(a)ri és a magyar népnevek közé minden esetben egyenlőségjelet kell tennünk – ezt csak akkortól látom indokoltnak, amikor egymással szövetségre léptek: 896-tól: Puskás-Kolozsvári Frederic 2015, 106–107. Ezzel végső soron Boba Imre elmélete mellett foglalnék állást, mely szerint az onogur és a magyar népcsoportok a 9. század végén léptek egymással szövetségre: BOBA Imre 1967, 74–87.

A 932 után Mas^cūdī négy török népet ismertet a kazároktól és az alánoktól nyugatra, ezek a Baġanāk, a Yaġnī, a Baġġird és a Nūkabarda.⁴⁷ A kutatás többnyire a besenyők és a magyarok nevének duplázódását látja bele,⁴⁸ pedig nyilván azok különböző eredetű összetevőiről, néprészeiről lehet szó, a besenyők neve mellett ugyanis a jászok jelennek meg, a magyarok mellett pedig az onogurok.

A spanyolországi al-Bakrī 1086-ban befejezett földrajzi munkájában is megkülönböztette az ungar (al-Unqaluš) és a magyar („maġġariya”) népeket.⁴⁹ Az al-Unqaluš név tulajdonképpen a latin Ungarus arab megfelelője,⁵⁰ mely az onogur-bolgárok nevére vezethető vissza.⁵¹ A leírás szerint területük nyugat felé a bajorokkal (Buwayra) és a lengyelekkel (Būyašlāw országa), északra a ruszokkal (Rūs), keletre a besenyőkkel (al-Baġanāk), délre pedig a bolgárokkal (al-Bulqārīn) határos.⁵² A magyarok területe viszont a besenyőkkel (baġānākīya) és a bolgárokkal (Bulkārīya), illetve a közük tartozó äskälok (Ask.l)⁵³ vidékével határos, ettől délre Bizánc (rūm) és az alánok (Abīn) országa található.⁵⁴ Az előbbi a 10. század végi – 11. század eleji Kárpát-medencére vonatkozik, míg az utóbbi az al-Ġayhānī-ra visszavezethető formájában a Fekete-tenger közelében lévő etelközi területekre a 870–880-as években (mely egy volgai bolgár szállásterület leírásával keveredhetett össze).⁵⁵

A Balhī-hagyomány is két magyar népcsoportról tud, az egyik a volgai bolgárok alattvalója, a másik pedig Bizánc közelében a besenyőkkel határos, akikkel közösen „turkok”-nak nevezik őket.⁵⁶ A két magyar népcsoport megjelenésének hátterében a kangar-besenyők európai

47 HKÍF, 53. és 57–58.; Kmoskó Mihály 2000, 153–154, 182–183. és 217–218.

48 Kmoskó Mihály 2000, 183. oldal, 187. lábjegyzet.

49 HKÍF, 39–40.; Kmoskó Mihály 2000, 256–258.

50 Kmoskó Mihály 2000, 257. oldal és 238. lábjegyzet.

51 Róna-Tas András 1997, 218–220. Vö: OLAJOS Terézia 2013, 524–532.

52 Kmoskó Mihály 2000, 257–258.

53 A 7. század közepén a nyugati türkök két törzse is „äszegel” néven jelenik meg, a 10. századi muszlim forrásokban a volgai bolgárok öt törzse közül az egyiket 'Askalnak nevezik, a 920-as években a volgai bolgár uralkodó neve Almis ibn Selkej. Lásd: Róna-Tas András 1997, 186–187. és Zimonyi István 2014, 61–71. A Kárpát-medencében élő székelyeknek és az itt említett äskäloknak nincs közvetlen kapcsolata, legalábbis ezen adat alapján nem bizonyítható – közvetett kapcsolat azért lehetséges, és szerintem van is.

54 Kmoskó Mihály 2000, 256.; HKÍF, 40.

55 Zimonyi István 2014, 56–57. Vö: Türk Attila 2014, 230–231.

56 HKÍF, 49–50.; Zimonyi István 2014, 54.

megjelenése állhat, hiszen nem sokkal a magyarok Kárpát-medencébe való költözése előtt egy töredékük a Volga es a Don középső részeinél elő népcsoportokkal együtt (akik között akár áskálok is lehettek) a Volga–Káma vidékére menekült.⁵⁷

Mivel 896-ban jelennek meg először a bizánci írásos forrásokban a türkök Kusán és Árpád nevű vezérei,⁵⁸ szerintem továbbra is ez az egyik legbiztosabb időpontunk a magyar „honfoglalásra”. Kétségtelen, hogy ez egy olyan folyamat eredménye volt, melynek ma aligha ismerjük minden egyes mozzanatát, az írásos források azonban nem engednek egy korábbi beköltözésükre következtetni, legfeljebb a Kárpát-medence területét érintő hadi tevékenységeikre.⁵⁹

Leghamarabb Regino krónikája értesít arról, hogy a „szkíta területekről” (Etelközből) a besenyők által kiűzött magyarok „először is a pannónok és az avarok pusztáin kóboroltak”, ez a nomád életmódjukat tükröző leírás pedig a Felső-Tisza-vidéktől a Duna-könyökgig terjedő területen való jelenlétüket bizonyítja.⁶⁰ A *Sváb Évkönyv* szerint 902-ben rohanják le a morvákat,⁶¹ ezt követően a DAI alapján a velük szomszédos népek: nyugaton a frankok, északon a besenyők, délen a morvák, ahol Konstantin idejében már az őket legyőző türkök élnek (a Duna-Száva közöttől északra), a „hegyek felé” a horvátok, a Dunától keletre pedig a bolgárok.⁶²

Ez időben a magyaroktól északra a kangar-besenyők Javdierdim (vagy Iabdiertim) tartománya található, mely „Oroszország földjének adóköteles területeihez, az ultinokhoz, dervleninekhez, lenzeninekhez és a többi szlávokhoz van közel”.⁶³ Aligha véletlen, hogy Konstantin a három kangar eredetű törzs felsorolását is velük kezdi⁶⁴ – nyilván ez

57 Zimonyi István 2014, 71–72.

58 HKÍF, 147.

59 Lásd ezzel kapcsolatban például: Szöke Béla Miklós 2014a, 36–38., és Szöke Béla Miklós 2014b, 108–110. Vö: Szabados György 2015, 128–130. és Szabados György 2016, 638–639.

60 HKÍF, 195–200. A pannónok és az avarok pusztáit a Felső-Tisza-vidéktől a Duna-könyökgig húzódó területként azonosíthatjuk, lásd 198. oldal, 619. lábjegyzetet; Szádeczky-Kardoss Samu 1994, 526–527.

61 HKÍF, 202.

62 HKÍF, 114. és 128–130.; DAI 64–65., cap. 13. és DAI 176–179., cap. 40.

63 HKÍF, 120.; DAI 169., cap. 37.

64 HKÍF, 122. oldal, 329. lábjegyzet; DAI 171., cap. 37. A „Iabdierti” megnevezésben talán a Jabgu cím rejtőzik a tartomány „Irtim” neve előtt. Lehet, hogy Jabgu Erdim az eredeti alak, amit hallás után (tévesen) jegyeztek le?

lehetett a vezértörzs Árpád fejedelem idejében. Mivel a Kézai krónikájában „Turul nembeli”-ként⁶⁵ szerepelő Álmos-dinasztia tulajdonképpen besenyő eredetre vezethető vissza,⁶⁶ elképzelhetőnek tartom, hogy a besenyők állították Árpádot a kangar és magyar törzsek (vezérnemzet-ségek) élére, utóbbiakat az ő vezetése alatt, szervezett módon telepítve át Etelköz területéről a Kárpát-medencébe.⁶⁷ Vagyis véleményem szerint hasonló módon kerülhetett Árpád nagyfejedelemként a türkök élére, mint ahogy a 7. század utolsó harmadában az avar kagán nevezte ki Kubert a nem-avar eredetű (hadifogoly) néptörzsek helytartójává.⁶⁸ Tény, hogy a besenyők a kazároktól északra lévő sávban átlépték a Volgát és a Dont, 895-ben a Fekete-tenger közelébe költözve, amit a Kazár Kaganátus nem tudott megakadályozni. Etelközben így egész biztos, hogy nem a kazárok, hanem a besenyők diktálták a feltételeket, a kazár kagán már csak elfogadni tudta az újonnan kialakult helyzetet.⁶⁹

A Kárpát-medence birtokbavételének folyamatát talán úgy lehetne rekonstruálni, hogy előbb a kabarok egyik hadteste vette birtokba a Felső-Tisza-vidéket kazár fennhatóság alatt, valószínűleg a 870-es évek folyamán, de mindenképpen 881 előtt. Nyugatra költözésük időpontja nem pontosan meghatározható, viszont a DAI is örzi egy korábbi kangar-magyar összecsapás emlékét, amikor a kangarok a kazároktól vereséget szenvedve kénytelenek voltak a türkök mellett letelepedni (ekkor kerülnének Levedi vezetésével a magyarok Etelköz területére).⁷⁰ Minden bizonnyal a kazároktól északra, egy nyugat felé elnyúló sávban telepedtek le, a régészeti leletanyag alapján a középső-Dnyeper vidékétől a Dnyeszterig terjedő etelközi magyar területektől⁷¹ északra, nagyjából ott, ahol a három kangar-besenyő tartományt később is

65 HKÍF, 353.

66 Benkó Loránd 2009, 13–15.

67 Talán ennek az emlékezetét őrítze meg Kézai (SRH I, 287., cap. 27; HKIF, 353.): „Árpád hadinépével együtt a többenél korábban kelt át a ruténok havasain, és az Ung folyónál elsőként ütött táborn...”

68 Kuber történetéről lásd: Szádeczky-Kardoss Samu 1998, 218–220.

69 Korábban magam is túl nagy hangsúlyt fektettem a Kazár Birodalom szerepére Árpád fejedelemmé választása kapcsán (Puskás-Kolozsvári Frederic 2015, 114), ez az információ valószínűleg a császár udvarában járt magyar követségtől, Termacsutól és Bulcsutól származik, amivel a besenyők szerepét igyekeztek eltussolni (nem a besenyők választották Árpádot a türkök élére, hanem a kazár uralkodónak katonai szolgálatot teljesítő Levedi adta át neki a hatalmat).

70 HKÍF, 122–124.; DAI 170–173., cap. 38.

71 A 9. század közepére – második felére keltezhető Szuboticy-horizont lelőhelyeiről és régészeti leletanyagáról lásd: Türk Attila 2014, 242–245.

találjuk. Erre az áttelepedésre legnagyobb valószínűséggel a 850-es évek közepe táján kerülhetett sor.⁷² Feltehetően kapcsolatba hozhatók az itteni szláv törzsek 859 és 884 között adatolt adóztatásával, amikor a ruszok hódítják el a kazároknak addig hermelinprémmel adózó szeverjánokat (az orosz *Őskronika* szerint Askold és Dir 862 körül érkezett Kijevbe, mely 882-ig kazár fennhatóság alá tartozott).⁷³ Talán nem tévedünk túl nagyot, ha összefüggést látunk a ruszok térnyerése és a kabarok lázadása között, mely a kazár hatalom itteni gyengüléséhez vezetett a kangar-besenyők önállósodása miatt. 895 körül az úzok nyomására az addig keleten maradt besenyő törzsek is átlépték a Volgát, és a bolgárokkal alkalmi szövetségre lépve birtokba vették Etelközt. Ezt követően az itt élő hét magyar törzs és a velük szomszédos három kabar törzs élére Árpád nagyfejedelemet állították, akinek a vezetése alatt a magyarok Etelközből a Kárpát-medencébe költöztek, korábbi területeiket a besenyőknek engedve át.

Bárhogy is volt, a legkorábbi székely településterületet véleményem szerint semmiképp sem a Felső-Tisza-vidéken, hanem a Bécsi- és a Tullni-medencével együtt a Rába és a Duna közötti területen feltételezhetjük, vagyis ott, ahol az írásos források alapján az ung(a)rinak nevezett nép élt. Őket pedig akár avarnak, akár magyarnak tekintjük, a legkevésbé sem azonosíthatjuk a kabarokkal.

Az írásos források értékeleskor tehát érdemes figyelembe vennünk a vonatkozó nyelvészeti és régészeti ada-

Görög betűs (török nyelvű?) felirat a nagyszentmiklósi kincs 21. számú tálkájának közepén. (Forrás: GSCHWANTLER, Kurt 2002, 41.)

72 Golden, Peter 1990, 350–352.

73 Hodinka Antal 1916, 36–39.

tokat, hiszen önmagukban könnyen félreérthetjük azokat. Az egyik ilyen félreértés éppen a kabarokkal függ össze, és nagyon sajnálatosnak tartanám, ha a székelység eredetével kapcsolatos rejtély megfejtésére irányuló kísérletek ezen akadnának el.

IRODALOM

BALOGH László

2017 Megjegyzések a magyarokra alkalmazott türk népnév kérdéséhez. In *Acta Universitatis Szegediensis: acta historica*, 139., 15–31.

BENKŐ Elek

2016 Székelyek a középkori Magyar Királyságban. In Benkő Elek – Oborni Teréz (Szerk.): *Székelyföld története I. A kezdetektől 1562-ig*. Székelyudvarhely, 129–168.

BENKŐ Loránd

2009 Árpád „de genere Turul”. In *Magyar Nyelv*, 105., 9–16.

BOBA Imre

1967 *Nomads, Northmen and Slavs*. Slavo-Orientalia 11, Mouton, Wiesbaden, The Hague – Otto Harrassowitz.

BÓNA István

2000 *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, História.

DAI: Gyula Moravcsik – Romilly J. H. Jenkins (eds.)

1967 *Constantinus Porphyrogenetus: De administrando imperio*. Washington, 1967, New revised edition.

DOBROVITS Mihály

2004 A nyugati türkök tíz törzsének kialakulása. In *Antik Tanulmányok*, 48., 101–109.

2007 A türk hatalom Kína és az arabok közt. In *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Philosophica*, 12., 63–72.

GOLDEN, Peter

1990 The Turkic steppe in early Sāmānid times. In Denis Sinor (Ed.): *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge, Cambridge University Press, 348–352.

GSCHWANTLER, Kurt

2002: A nagyszentmiklósi kincs – katalógustételek: 1–23. In Kovács Tibor (Szerk.): *Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs*. Budapest, Helikon Kiadó, 15–44.

HKÍF: Kristó Gyula (Szerk.)

1995 *A honfoglalás korának írott forrásai*. SzKK 7. Szeged.

HODINKA Antal

1916 *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*. MTA, Budapest.

- KMOSKÓ Mihály
1997 *Mohamedán írók a steppe népeiről I/1*. Budapest, Balassi Kiadó.
2000 *Mohamedán írók a steppe népeiről I/2*. Budapest, Balassi Kiadó.
- KNIEZSA István
1941 Nádorispán. In *Magyar Nyelv*, 37., 16–19.
- KORDÉ Zoltán
2016 A székelység eredete és őstörténete. In Benkő Elek – Oborni Teréz (Szerk.): *Székelyföld története I. A kezdetektől 1562-ig*. Székelyudvarhely, 91–122.
- KRISTÓ Gyula
1998 *Magyarország története 895–1301*. Budapest, Osiris Kiadó.
- LIGETI Lajos
1986 A pannóniai avarok etnikuma és nyelve. In *Magyar Nyelv*, 82., 129–151.
- LŐRINCZY Gábor – STRAUB Péter – TÜRK Attila
2015 Hatalomváltás a Maros-torkolat nyugati oldalán a 9–10. századi településtörténet tükrében. In Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): *...in nostra lingua Hringe nominant. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest–Kecskemét, 143–165.
- NÉMETH Gyula
1922 A besenyők ismeretéhez. In *Magyar Nyelv*, 18., 2–7.
1932 A nagyszentmiklósi kincs feliratai. In *Magyar Nyelv*, 28., 65–85., 129–139.
- OLAJOS Teréz
1996 *A IX. századi avar történelem görög nyelvű forrásai*. SzKK 16. Szeged.
- PUSKÁS-KOLOZSVÁRI Frederic
2011 Türkök a 10. századi Kárpát-medencében. In *Székelyföld kulturális folyóirat*, 15., 61–75.
2015 Kusán és Árpád népe. A székelyek eredete és a magyarság kialakulásában játszott szerepe. In *Székelyföld kulturális folyóirat*, 19., 102–126.
- RÉVÉSZ László
1996 *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez*. Miskolc.
2013 Erdély a magyar honfoglalás korában. Szempontok a székelyek betelepülésének kérdéséhez. In Révész László – Wolf Mária (szerk.): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, 605–628.
2014 A honfoglaló magyarok régészeti hagyatéka. In *Korunk*, 8., 31–41.
- RÓNA-TAS András
1997 *A honfoglaló magyar nép*. Budapest, Balassi Kiadó.
1998 Nagyszentmiklós. Zsupán. In *Századok*, 132., 940–949.
2002 A nagyszentmiklósi kincs feliratairól. In Kovács Tibor (szerk.): *Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs*. Budapest, Helikon Kiadó, 120–129.
- SÓFALVI András
2017 Bodza vára és a havasalföldi Székely megye. Adalékok a székelyek

- határvédelméhez és a havasokon túli tevékenységéhez. In *Lustra*, 4., 2017/1, 55–63.
- SRH: Szentpétery Imre: *Scriptores rerum Hungaricarum, I-II*. Budapest, 1937–1938.
- SZABADOS György
2015: Avar–magyar találkozó. Helyszín, időpont? In Balogh Csilla – Petkes Zsolt – Sudár Balázs – Zsidai Zsuzsanna (szerk.): *...in nostra lingua Hringe nominant. Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest–Kecskemét, 121–141.
- SZABADOS György
2016 Vázlat a magyar honfoglalás Kárpát-medencei hátteréről. In Kovács László – Révész László (szerk.): *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. Budapest, 629–648.
- SZÁDECZKY-KARDOSS Samu
1994 Pannoniorum et Avarum solitudines. In Kristó Gyula (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. sz.)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 526–527.
1998 *Az avar történelem forrásai*. Budapest, Balassi Kiadó.
- SZOVÁK Kornél
1994 Nádor. In Kristó Gyula (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. sz.)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 474–475.
- SZÓKE Béla Miklós
2014a: A Kárpát-medence a Karoling-korban és a magyar honfoglalás. In Vásáry István – Fodor Pál (szerk.): *Magyar őstörténet – Tudomány és hagyományörzés*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 31–42.
2014b: *A Karoling-kor a Kárpát-medencében*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum.
- SZÓCS Tibor
2014 *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 5., Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Támogatott Kutatócsoportok Irodája.
- TÓTH Sándor László
2013 A kavarok (kabarok) katonai és politikai szerepe. In *Hadtörténelmi Közlemények*, 126., 315–352.
- TÜRK Attila
2014 *A korai magyar történelem és a szaltovói régészeti kultúrkör*. SzKK 28. Budapest–Szeged.
- VESZPRÉMY László
1999 *Anonymus, A magyarok cselekedetei – Kézai Simon, A magyarok cselekedetei*. Budapest, Osiris.
- ZIMONYI István
2014 *A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében*. Budapest, Balassi Kiadó.

Kolumbán-Antal József

SZÉKELYFÖLD KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNELMÉHEZ¹

A British Library jóvoltából a neten is megtekinthető az *Omne Bonum*, a XIV. századi képes lexikon, mely James le Palmer munkája². A 650 ábrát tartalmazó könyv a világon az első, melynek szócikkei ábécésorrendbe vannak sorolva. Az Anglia szócím melletti rajz nem egy térképszerű ábrázolás a határos országok megnevezésével, ahogy a XXI. századi olvasó várná, hanem egy királyt és egy heroldot jelenít meg. A herold kezével mutat az angol király irányába, ezzel is hangsúlyozva a kép üzenetét. A középkorban a király személye egyben az országot is jelentette.

A középkorral foglalkozó szakirodalom rendszeresen hivatkozik a történelmi források hiánya miatti gondokra. A ma élő kutatóknak ezen felül nehézséget jelenthet a középkori emberek gondolkozásának megértése. Az említett példa ezt próbálta szemléltetni. Az idő folyásának is más jelentősége volt a régi időkben. James le Palmernek az *Omne Bonum* elkészítéséhez 12 esztendőre volt szüksége, kézzel írta, rajzolta és festette. Ahhoz, hogy a dolog még bonyolultabb legyen, a középkori időjárás sem hasonlított a maihoz. A X. és XIII. század között Európában melegebb és csapadékosabb volt az éghajlat, ezt a meteorológusok „középkori klímaoptimum” néven emlegetik³. A 2-3 Celsius fok különbségnek köszönhetően a mezőgazdaság bőséges volt, a szőlőtermelés határa közelebb került a hegyekhez, kitolódott. Zetelaka határában például, ahol manapság nyoma sincs szőlőművelésnek, az egyik dűlő a Szőlőhát nevet viseli, akkor nevezhették el, mikor az időjárás alkalmas volt a meleget igénylő növények termesztéséhez. A székelyek letelepedését tárgyaló tanulmányokban gyakran jelentkező kérdésre, hogy elődeink a jó minőségű termőfölddel rendelkező, melegebb éghajlatú, korábbi lakóhelyeiket miért cserélték fel a maira,

1 Lektorálta Hegyi Géza, ezúton is köszönöm a segítséget.

2 www.bl.uk/catalogues/illumatedmanuscripts/record.asp?MSID=7788&CollID=16&NStart=60506

3 www.met.hu Éghajlat-Föld éghajlata-Elmúlt évezred éghajlata

már könnyebb válaszolni. A nagyobb legelők, az ingyen só mellett a jámborabb légköri viszonyok is szerepet játszhattak a magyar királyok telepítési politikájának elfogadásához.

A már említett nehézségekhez a magyar nyelv változása is hozzájárul. Nyelvészek hívták fel a figyelmet arra, hogy a régi magyar nyelv nem használta az általánosítást, mindennek megvolt a megnevezése. A fák, füveket, tárgyakat a jellemzőik szerint, saját névvel illették. Ilyenformán nem csodálkozhatunk, hogy *A dömösi összeírás* 1138-ból, melyben II. Béla király összeírja a dömösi prépostság birtokait és szolganépeit, a juttatások és szolgáltatások pontos megnevezése mellett a szolgák neveit is egyenként tartalmazza.⁴ Itt a mesterségek is szerepelnek, mint: szekeres, kenyérsütő, szakács, esztergályos, lovász, harangozó, szűcs, halász, sószállító, ács, palackkészítő, szőlőműves, szántóvető. Mindenki a maga mesterségének megfelelő szolgáltatással tartozott a prépostságnak. A székelyek középkori történelme szempontjából azért fontos az említett példa, mert a *lövők, örök* és *székelyek* megnevezés többször azonos értelemmel szerepel a szakirodalomban. Ezzel szemben, véleményünk szerint, amikor *lövők* szerepelnek egy történeti forrásban, akkor íjászokra kell gondolni, a nekik megfelelő szolgálattal. Az *örök* is jól meghatározott szervezetben éltek és specifikus feladattal rendelkeztek. Többféle adótól mentesek voltak, de II. András király idejében a *collecta* felével tartoztak portánként.⁵ Az öröklés esetére V. István király korából maradt ránk rendelkezés, mely szerint a magyarórsdi örök, ha utód nélkül haltak meg, vagyonuk kétharmada az ispánnak és egyharmada az özvegynek jutott.⁶ Tudjuk, hogy a székely örökösödési jog szerint az utód nélküli elhalálozás esetén a nemzetség vagy a falu volt az örökös. A székely és az őri státusz lényegesen különbözött, hisz a székelyek nem fizettek adót, ők *ökörsütést* ajánlottak. A fentiek alapján nyugodtan kijelenthetjük, hogy a székelyek *székely* joggal éltek az Árpád-korban, mely nem egyezett az *örök* státuszával.⁷

4 www.ehumana.hu/arpad/szoveg/to07.htm

5 Zsoldos Attila: *A szent király szabadjai*, Budapest, 1999, MTA Történettudományi Intézete, 75.

6 Uo., 130.

7 Részletesebben: Kordé Zoltán: *Székelyek, örök, lövők*. In *Kelet és Nyugat között*, Szeged, 1995.

A középkori székelyek történetét tanulmányozóknak szem előtt kell tartaniuk az eltelt idő nyújtotta kelepccéket is. Egyes események hosszú ideig tartottak, akár több évtizedig, viszont a múltba visszatekintőnek csak rövid történéseknek tűnhetnek. Azt is mondhatnánk, hogy az idő összezsugorodik, megrövidül, minél régebbi korokat vizsgálunk. A jelenkoriak ismerik az elmúlt időszak történelmi eseményeit, így könnyen ítélezhetnek a régiek tettei felett. II. András királyunk idejében nem gondoltak a tatárjárásra, törökveszélyre; nem is gondolhattak, hisz nekik az ismeretlen jövőt jelentette. Az akkori határon túli veszélyt csak a kunok jelentették, a korábbi bizánci veszély elmúlt, és ha igazságosak akarunk lenni, a Magyar Királyság jelentette a veszélyt a szomszédos országok számára, expanziós politikájának köszönhetően. Nehezen érthető az a rendszeresen jelentkező állítás, mely szerint a székelyeket keletre költöztették, hisz a könnyű lovas-íjász harcmódjuk nyugaton már nem volt hatékony, de a nomád népek ellen még sikeresen alkalmazhatóak voltak. A XII. században a legnagyobb külső veszélyt Bizánc jelentette, és igaz, hogy a bizánciak alkalmaztak nomád népeket szövetségesként, de saját hadseregük egy része nehéz fegyverzetű volt⁸. Bizánc támadásai délkelet irányból érkeztek, és Erdélyben is hatalmas károkat hagytak maguk után 1166-ban. Később, IV. Béla királyunk a kunokat letelepítette az ország közepébe, és a kunok adták az ezután következő korszakban a királyi haderő nagy hányadát. A könnyűlovas kunokat rendszeresen alkalmazták a nyugati államok hadseregei ellen. Lehetséges, hogy a székelyek egy részének Erdélybe költöztetésének épp a bizánci veszély volt a kiváltó oka, esetleg a bizánciak támadása miatt elvesztett lakosságot kellett pótolni. Minden korszakban a pillanatnyi helyzetet kellett orvosolni, és a problémák mindegyre változtak, így akár egy király uralkodása ideje alatt többféle megoldás is születhetett ezek rendezésére.

Visszakanyarodva a király-ország egységhez és a székelyek Árpád-kori szerepéhez, Benkő Elek azon észrevételét, hogy helyesebb határvédelem helyett országvédelemről beszélni⁹, a székelyek esetében megtoldhatjuk a királyvédelem fogalmával. Ilyenformán jobban megérthet-

8 Lásd részletesen: B. Szabó János: *Háborúban Bizánccal*. Budapest, 2013, Corvina; valamint B. Szabó János: *A középkor magyarországi könnyűlovassága*. Mária-besnyő, 2017, Attraktor.

9 Benkő Elek: *A középkori Székelyföld*. Budapest, 2012, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, 171.

jük, hogy a székelyek miért hadakoztak oly sokszor az ország határain kívül, és miért kísérték el szentföldi hadjáratára II. András királyunkat. A középkorban a székelyek elsődleges kötelezettsége a király védelme volt, bárhol volt szükség, határon belül (ország-király) és kívül (király).

Nem feledkezhetünk meg a változások által okozott nehézségekről sem. A székelyek középkori történelmének kutatása során a későbbi korok ismereteit sok esetben korábbi időszakra alkalmazza a szakirodalom, pedig a székely társadalom is ki volt téve az állandó változóknak. A XII–XIII. században a székelyek ispánságokba voltak szervezve¹⁰, a XV. században székekbe, és ezek sem területileg, sem működési rendszerük szerint nem egyeztek egymással.

A TELEGDI SZÉKELYEK

A XIII–XIV. századi forrásokban szerepelnek a „telegdi székelyek”. A szakirodalom a későbbi Udvarhelyszék lakóit tartja telegdi székelyeknek, azzal a megjegyzéssel: lehetséges, hogy a telegdi főesperességhez tartozó székelyek voltak ezek. A nehézséget az okozza, hogy az udvarhelyszéki Telegdibacon nem tartozott a telegdi főesperességhez, a fehérvári főesperesség sepsi esperesi kerületében volt.¹¹ Kezdjük a forrásokkal. 1279-ben IV. László király megerősíti V. István király oklevelét, melyben Lőrincet és fiát, Lestyánt, Szederjes és Szentkereszt örökölt falvaikkal kivonja az erdélyi vajdák fennhatósága alól, és a telegdi székelyek közösségébe kívánja helyezni¹². Az említett két falu a telegdi székelyek szomszédságában volt (in vicinitate Siculorum de Telegd), a telegdi székelyek közösségébe (universitati Siculorum de Telegd) kellett volna bekerülniük. Szederjes és a szomszédos Magyarfelekkel azonosított Szentkereszt Fehér megyében maradt¹³, valószínűleg az erdélyi vajda ellenkezésének köszönhetően. V. István király említett oklevelét a szakirodalom gyanúsnak tartja, és a telegdi székelyek terjeszkedési szándékának bizonyítékeként kezeli, ezzel

10 Zsoldos Attila: Confinium és marchia. In *Századok*, 2000, 134., 99–116.

11 Egyed Akos: Erdővidék sajtósági öngazgatási településrendszerének kialakulása és működése a székelyek megtelepedésétől 1876–1878-ig. In *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Szerkesztette: Sófalvi András – Visy Zsolt, Énlaka–Székelyudvarhely, 2012, Pro Énlaka Alapítvány–Haáz Rezső Múzeum, 49.

12 *Székely Oklevéltár III.* Szerkesztette Szabó Károly, Kolozsvár, 1890, 2., 3. (következőkben Sz. O. III.)

13 Hermann Gusztáv Mihály: *Udvarhelyszék – a közigazgatás és közelet története*. Csíkszereda, 2016, Pro-Print Könyvkiadó, 45.

szemben úgy gondoljuk, hogy nem a székelyek ügyeskedtek, inkább Lőrinc és Léstyán szeretett volna megszabadulni a megyésispán fennhatósága alól. Az oklevél keletkezésének idejében a székely státusz kívánatos lehetett a vármegyei birtokosoknak, vagy valamilyen ellenértbe kerülhettek a vajdával, hogy szabadulni akartak ez utóbbi hatalma alól. A továbbiakban látni fogjuk, hogy a székely státusz a XIV. század elején közel lehetett a vármegyei nemesek státuszához, így nem csodálkozhatunk, hogy még hamisításra is vetemedtek az oklevél szereplői. A következő oklevelünk 1329 körüli, adás-vételt tartalmaz, a tanúk telegdi székelyek¹⁴ (Siculi viri prouidi et honesti in dyocesi Thelegd). Itt a „dyocesi” területeti egységet jelent. 1342-ből Nagy Lajos király oklevelében szerepelnek a telegdi, csíki, kézdi és sepsi székelyek (universitati syculorum de Telugd, de Chyki et de Kyzd, majd universitas syculorum de Sebus). Ez az oklevél bizonyítaná, hogy a telegdi székelyek alatt a későbbi udvarhelyszékiekre kell gondolni, hisz a későbbi székely székek közül itt szerepel Csík, Sepsi, valamint Kézdi. A továbbiakban még visszatérünk erre az oklevélre. 1235-től szerepel a forrásokban a telegdi főesperes.¹⁵ Az 1332–1337-es pápai tizedjegyzékben a Telegdi főesperesség a marosi, erdőháti és csíki esperesi kerületet foglalta magába, a későbbi Udvarhelyszék falvai az erdőháti esperességi kerületben voltak. Néhány udvarhelyszéki falu (Bardóc, Bibarcfalva, Nagybacon, Olasztelek) viszont a Fehérvári főesperesség sepsi esperesi kerületében szerepelt.¹⁶ Mivel a telegdi főesperességbe tagozódtak a későbbi Marosszék, Csíkszék és Udvarhelyszék falvai, felmerül a gyanú, hogy a telegdi főesperesség területével nagyjából megegyező területű ispánság volt a telegdi székelyek földje.

A telegdi főesperességen kívül még vannak arra utaló ismeretek, hogy a székely székek kialakulása előtt Marosszék és Udvarhelyszék egy területi egységhez tartoztak. Benkő Loránd feltűnőnek találja, hogy a Kisküküllő vízgyűjtője, a mai Sóvidék, mely Marosszék és Udvar-

14 Uo., 42 valamint *Székely Oklevéltár I.* Szerkesztette Szabó Károly, Kolozsvár, 1872, 20. (következőkben Sz. O. I.)

15 Hegyi Géza: Az egyházszervezet kialakulása. In *Székelyföld Története*. I. kötet, Szerkesztő: Benkő Elek, Oborni Teréz, Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK-EME-HRM, 372.

16 Hegyi Géza: A pápai tizedjegyzék tévesen azonosított székelyföldi helynevei. In *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Szerkesztette: Sófalvi András – Visy Zsolt, Énlaka–Székelyudvarhely, 2012, Pro Énlaka Alapítvány – Haáz Rezső Múzeum.

helyszék határain belül fekszik, nagyjából egyforma arányban oszolva a két szék között, nyelvjárási szempontból egységes.¹⁷ Ezek szerint a Sóvidék betelepülése egyidőben történt, és azonos nyelvjárású székelekkel. Ez csak úgy történhetett, hogy egy területi szervezethez tartozhattak a sóvidékiek. Ugyancsak figyelemre érdemes a Székhasvas közbirtok, mely Sóvidéken helyezkedett el, és csak a fejedelemség korában osztották el Marosszék és Udvarhelyszék között.¹⁸ A Székhasvas közbirtok a székelyek sóvidéki letelepülésekor jöhetett létre és az egységes területi szervezet része volt. A székek létrejöttékor a sót biztosító területet elosztották a két szék között, de a havast szabadon használták a szomszédos falvak, így elosztására jóval később került sor.

A következőkben több oklevelet ismertetünk, melyek megerősítik azt a feltevést, hogy Marosszék a telegdi székelyek területéhez tartozott. A Teleki család levéltárában megőrzött oklevél-sorozatban az első 1325-ös keltezésű, a gyulafehérvári káptalan adta ki, melyben Mihály fiai, Semjén unokái osztozkodnak vármegyei és telegdi székelyek között helyezkedő birtokaik felett.¹⁹ Kilián, Salamon és István a székelyföldi birtokokat (inter sículos de Tylegd existentes) kapják, míg Simon, Mihály és János a vármegyei tulajdonokat (in comitatu de Clus existentes). A már korábban is jelzett észrevételt erősíti, mely szerint ebben az időben a vármegyei nemesi jogállás és a székely státusz között nem lehetett lényeges különbség, másként az osztozkodók ragaszkodtak volna egyik vagy másik jogálláshoz. Érdekes, hogy az oklevélben szereplő személyek megnevezése, telegdi székelyek és tuzsoni nemesek, egyformán érvényes mindannyiukra (Siculis de Tylegd, et nobilibus de Tusun). A következő oklevélben, mely 1408-ból való, ismét osztozkodnak a vármegyei és székelyföldi birtokok fölött. Ami összeköti az előbbi oklevéllel, hogy mindkettő a Teleki család birtokában volt, és hogy az egyik szereplő, Semjén fia Tuzsoni István²⁰, nevét Tuzson faluról kapta, vagyis tuzsoni nemes volt. Az egyezkedés a marosszéki tisztségviselők

17 Benkő Loránd: Maros-és Udvarhelyszék település- és népiségtörténetéhez. In *Századok*, 1989, 354.

18 Józsa János: Adatok a legnagyobb székely közbirtok kialakulás-történetéhez. In *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Szerkesztette: Sófalvi András - Visy Zsolt, Énlaka–Székelyudvarhely, 2012, Pro Énlaka Alapítvány - Haáz Rezső Múzeum, 85., 86.

19 Sz. O. III., 8., 9.

20 Sz. O. III., 23–26.

előtt történt, és marosszéki jószágok is szerepelnek (in terra Siculorum in sede Maros). A Tuzsoni család tovább folytatta a pereskedést, 1410-ben már Zsigmond király elé kerül az ügy.²¹ A Tuzsoni család az oklevelek szerint telegdi székely eredetű, és korábban telegdi székelyek földjén, később – mikor már létezett – Marosszéken birtokolt jószágokat (elsősorban Marosszentkirály környékén). A felhozott ismeretek megerősítik azt a feltevést, hogy a telegdi székelyek földje a későbbi Marosszékot is magába foglalta, nem csak a későbbi Udvarhelyszékot.

A XI–XII. században az egyházigazgatási területek és a világi közigazgatási területek szoros kapcsolatban voltak egymással.²² A főesperességek határai és egyes vármegyék határai megegyeztek, lényegében az egyházi követte a világi határt. A telegdi székelyek esetében is a telegdi főesperesség létrejöttét egy világi közigazgatási területnek, egyfajta ispánságnak kellett megelőznie. Az oklevelekben telegdi székelyek (Siculos de Tylegd) néven szerepelnek, és területileg nagyvonalakban megegyezett a későbbi Marosszék, Udvarhelyszék és Csíkszék együttes kiterjedésével. Maradtak még a sepsi esperességi kerület azon falvai, melyek Udvarhelyszékhez tartoztak, a későbbi Bardócszék Kormos patakától keletre eső települései, köztük Telegdibacon, a mai Nagybacon egyik fele. Mivel ezek nem tartoztak a telegdi főesperességhez, Telegdibacon viszont neve alapján a telegdi székelyek ispánságában volt, csak úgy történhetett, hogy későbbi telepítés kellett legyen, de még a Udvarhelyszék létrejötte előtt. A telegdi székelyek földje, nyelvjárási szempontból nem volt egységes, még az udvarhelyi zóna is legalább három részre osztható²³, mely tényből következik, hogy a székelyek több hullámban és különböző területekről érkezhettek új telephelyükre. A telegdi székelyek egy részének megtelepedését követően létrejöhetett a telegdi főesperesség a már megszervezett ispánság területén, majd egy újabb telepítési hullámban benépesítették Erdővidéket is. A Bacon-patak választotta el egymástól a Nagybaconba egyesített két Bacont, Telegdibacont és Sepsibacont. Nyelvjárásilag a két Bacon nem egyezett²⁴, mégis azonos nevük volt, tehát nevüket a

21 Sz. O. III., 31–33.

22 Hegyi Géza: Egyházigazgatási határok a középkori Erdélyben. In *Erdélyi Múzeum-Egyesület*, LXXII, 2010/3–4., 4–5.

23 Horger Antal: A magyar nyelvjárások ö-zése. In *Népünk és nyelvünk*, V. évf. Szeged, 1933, 101–105.

24 Benkő Loránd: Maros- és Udvarhelyszék település- és népiségtörténetéhez. In *Századok*, 1989, 355.

korábban már létező Bacon falutól kapták. A két különböző területről érkező új székely telepéseket két területi szervezethez csatolták, a telegdi székelyek ispánságához, illetve a sepsi székelyek ispánságához.

Most térjünk vissza az 1342-ben kiadott oklevelünkhöz. Nagy Lajos királyunk kérdőre vonja a telegdi, csíki és kézdi székelyeket, hogy tanácsaikkal támogatták-e a sepsi székelyeket bizonyos vármegyei birtokok feletti hatalmaskodásaikkor. Fontos az évszám (1342), és fontos, hogy mely területek vannak megnevezve. Ebben az időben elkezdődik a különböző székely területek, a későbbi székek leválása a nagyobb ispánságokból. Az oklevél tanúsága szerint már léteztek a későbbi Csíkszék és Sepsiszék, de még nagyobb ispánsági egységként a telegdi székelyek és a kézdi székelyek is. Tudjuk, hogy a csíki nyelvjárás eltér az udvarhelyitől és marosszékítől, feltehetően ez egy második, a korábbinál nagyobb székely betelepedésnek tulajdonítható a Csíki-medencében. Ez a második betelepedés meggyorsíthatta a csíkiak különválási szándékát. A sepsiek már megtelepedésükkor egy egységet alkothattak. A telegdiek ekkor már csak a későbbi Marosszék és Udvarhelyszék területét mondhatták magukénak. Hasonló lehetett a helyzet a kézdiekkel, akik még együtt voltak a későbbi Orbaiszékekkel, hisz egy főesperességben voltak. Az orbaiakra még visszatérünk. Az ispánságok székekké alakulásának folyamatába nyerünk bepillantást ezzel az oklevéllel. Nagy Lajos király miért hagyta volna ki az orbai és a marosi székelyeket a kérdőre vonásból? A kézzelfogható válasz, mert csak a megnevezett székely területi egységek (universitates) léteztek ekkor. Érdekes, hogy a dokumentumokban jól körülhatárolt területekről van említés, de nem nevezik a hagyományos vármegyei ispánság nevével (comitatus), inkább a közösség (universitas) terminust használták, mely a székelyek eltérő vérségi jellegű szervezeti formájára vezethető vissza.

II. ANDRÁS KIRÁLYUNK KORA

A „székelyek ispánja” tisztség legkorábbi említése 1228-ból maradt ránk „Bogomerium, filium Zubuslay, comitem et ductorem Siculorum” formában²⁵. Már csak ez az egy információ elég kellene legyen, hogy

25 Kordé Zoltán: A székely ispáni méltóság kezdeteiről. In *Kastélyok, udvarházak és lakóik a régi Székelyföldön*. In memoriam Demény Lajos (1926–2010), Szerkesztette Tüdös S. Kinga, Sepsiszentgyörgy, 2013, 67.

II. András (1205–1235) királyunkra irányítsa figyelmünket, amikor a székelyek középkori történelmét tanulmányozzuk. Ebből a korból fennmaradt oklevelek vizsgálatával próbálunk újabb következtetéseket kifejteni.

1211-ben II. András király szabadságlevelet ad a német lovagrendnek²⁶. Az oklevél Barca vidékét (terram Borza), mely Erdélyben, a kunokkal szemben (ultra sylvas versus Cumanos) helyezkedett el, a német lovagrendnek (cruciferis de hospitali Sancte Marie... in Acaron) engedte át. A terület pontos és részletes határleírással van meghatározva, kezdve Halmágy várának gyepűitől (de indaginibus castri Almage), folytatva Ugra várának gyepűivel (indagines castri Noilgiant), Miklósvár gyepűivel (indagines Nicolai), az Olt vonalával (Alt), majd Prázsmár, Tömös, Barca patakok vonalával (Tortillou, Timis, Borsa) és a hegyekkel. Az első észrevétel, hogy nem egy meglévő ispánságot enged át a lovagrendnek a király, hisz ebben az esetben elég lett volna az ispánságot megnevezni, egy kiszakított területről van szó, ezért a pontos leírás. Szerepel Miklósvár gyepűjével, de nem, mint székelyek földje. Nagy a valószínűsége, ekkor az erdővidéki település és környéke még vármegyei terület volt. Megfigyelhető, hogy a lovagrend új földje és a majdani Sepsiszek nem érintkezik, egy keskeny vármegyei terület marad a király tulajdonában. Tudjuk, hogy Kézdiszék és Csíkszék között a középkor folyamán létezett egy Fehér vármegyéhez tartozó terület (Bálványosvár környéke), és ha képzeletben összekapcsoljuk Erdővidékkel, láthatjuk, hogy összefüggő területsávot kapunk. Lehetőséges, hogy Kászon is ide kapcsolódott. A fentiek arra engednek következtetni, hogy a király tudatos telepítési politikájának egyik jellemzője volt az új telepítések között vármegyei területet hagyni. A szakirodalom a székely székek közötti és szomszédos vármegyei területeket enklávéknak nevezi, és a székelyek telepítését megelőzően nemeseknek adományozott birtokoknak tekinti.²⁷ Az a tény, hogy az enklávék a székely előkelők tulajdonába kerültek, arra mutat, hogy ezek valamilyen okból a királyok hatalmában maradtak, a magántulajdon nehezebben cserélt volna gazdát, maradtak volna nemeseknél is

26 Codex Diplomaticus Hungariae Georgii Fejér, Budapest, 1829, Tomi III, Vol 1., 106–108.; (továbbiakban C. D. H.); valamint Thomas Nágler: *Așezarea sașilor in Transilvania*, București, 1981, Editura Kriterion, 185–187. (továbbiakban T. N.)

27 Rác Tibor Ákos: Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem. In *Erdélyi Múzeum*, 65., 2003, 1–2. szám.

birtokok. Csak feltételezhetjük, hogy valamilyen királyi hatalmi érdek volt az enklávék kialakulása mögött, például utak és hajózás biztosítása. A telegdi székelyek (ahova a későbbi Csíkszék is tartozott) és a kézdi székelyek (a későbbi Kézdiszék) még II. András hatalomra jutása előtt letelepedtek,²⁸ tehát az említett taktikát elődeitől örökölte. Később erről a telepítési módozatról lemond a király és a felhagyott vármegyei területek egy részét ugyancsak székelyekkel tölti fel.

Az 1211-es oklevél minden adó alól felmenti a német lovagrendet, megengedi, hogy faváratokat és városokat (*castra lignea et urbes ligneas*) építsenek a kunok támadásai ellen (*ad munimen regni contra Cumanos*), így védve a királyságot. A székelyek története szempontjából is fontos, hogy pontosan meghatározott feladatot kap a lovagrend, a kunoktól kell megvédeni az országot, nem általánosan határvédelemmel bízzák meg őket. A feladathoz adómentességet és erődépítési jogot biztosít a király, de csak fa felhasználásával. A királyi hatalom részleteiben meghatározta a köteleességeket és jogokat. Ugyancsak fontos, hogy a bíráskodási jogot egyenesen a király alá rendeli, és a bírakat maguk közül választhatták a lovagok (*iudicem inter se eligentes super se constituent*). Következőkben még találkozni fogunk hasonló jogot biztosító oklevéllel. Tanulságos a terület határának meghatározása. Ahol lehetett, folyókat, hegyeket neveztek meg, de a már lakott részeken a települések határait jelzik.

1222-ben II. András király megerősíti a német lovagrendnek adott kiváltságlevelét.²⁹ Lényegében a korábbival egyezik, de néhány ponton van eltérés. A határleírás nem annyira részletes és az erődítéseket már közel építhetik a lovagok (*et ad munimen regni contra Cumanos castra et urbes lapideas construere eos permissimus*). A Maroson és az Olton 6 hajóval szállíthatják a sót a maguk részére. A székelyek és blakkok földjén (*cum transierin Siculorum, aut per terram Blaccorum*) áthaladtukkor sem a lovagok, sem az embereik nem kellett vámot (*nullum tributum debeant*) fizessenek. A blakkok földje valószínűleg a későbbi Fogaras vidéke lehetett. Az oklevélből következik, hogy 1222-ben már létezett az egy ispán (székelyek ispánja) alá rendelt székelyek földje,

28 Benkó Elek: *A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája*. Budapest, 1992, 30, valamint Hegyi Géza: *Az egyházszerkezet kialakulása*. In *Székelyföld Története*, I. kötet. Szerkesztő: Benkó Elek, Oborni Teréz, MTA BTK-EME-HRM, Székelyudvarhely, 2016, 372.

29 C. D. H. 370–374.

mely Barcaságot északról határolta. Nincs részletezve, melyik széke-lyek földje, egységesen volt érvényes, így azonos jogállású és egy ispán fennhatóságú területekre kell gondolnunk. Miklósvár itt is szerepel, de még mindig vármegyei föld lehetett, nincs a székelyekre utaló megjegyzés, ellenben fontos lehetett a királyi hatalom számára. Miklósvár az Olt kanyarulata szomszédságában található, az Olton történő hajózás megközelítésére kiváló adottsággal rendelkezett, így nem csoda, hogy később került a székelyek birtokába. A lovagrend a Kárpátoktól a Dunáig terjeszkedhetett, de a pápa támogatásával függetlenedni próbált, ezért a király 1225-ben kiűzte az országból.³⁰ A lovagok telepítése, annak módozata, majd kiűzése igazolja, hogy II. András királyunk jól meggondolt és keménykezű politikát alkalmazott Erdélyben. A királyi hatalom minden kis részletre kitért és odafigyelt, ha szükség volt, még a pápával is szembe fordult. A székelyek Székelyföldre költöztetése nem a véletlen játéka, inkább a király erdélyi politikájának része. A következő forrásunk is ezt az állításunkat igazolja.

1224-ben az erdélyi szászok kérésére II. András király kiváltságlevelet ad.³¹ Az oklevélben a szászok II. Géza király ígéretére hivatkoznak, aki behívta őket az országba, de II. András a saját elképzelése szerint intézkedik. Az első lényeges észrevétel, hogy a különböző területi egységekből egy ispán hatósága alatti egységes ispánságot szervez a király. Szászvárostól (incipiens a Warass) Barótig (usque ad Boralt) minden ispánság (omnibus comitatibus) megszűnt és csak a szebeni ispánság (Cibiniensem) maradt. Az oklevél megnevezi a megszűnő ispánságokat, a szebesi székely ispánság (terra Siculorum terre Sebus) és a daróci ispánság (terra Daraus). Ki van hangsúlyozva, hogy csak a szebeni ispán marad, a megnevezett ispánságokba az ott lakók közül kellett előkelőket kinevezni. Kétszer is szerepel, hogy korábbi ispánságokból (*omnibus comitatibus*, valamint *in predictis comitatibus*, vagyis összes ispánság és fentnevezett ispánságokban) szervezték az új, szebeni ispánságot. A székelyek története szempontjából fontosak ezek az ispánságok, mert a sebesi székely ispánság a későbbi Sepsiszék névadója és lakóinak származási helye.

30 Kristó Gyula: *Magyarország története 895–1301*, Budapest, 1998, Osiris Kiadó, 215.

31 C. D. H. 441–445., valamint T. N. 180–183.

Kolumbán-Antal József: Székelyföld kialakulásának... 131

A sebesi ispánság az oklevél előtti szebeni ispánságtól nyugatra helyezkedett, egészen Szászvárosig. Egy 1225-ös dokumentum a Szászvárossal szomszédos Romoszt (Romos) már a szebeni ispánság részeként említi.³² Létezik egy olyan elképzelés, hogy a „terra Siculorum terre Sebus” már a székelyföldi Sepsiszéket jelentené,³³ de ez az elgondolás nem tartható, mert a terület meghatározásakor már létező és biztos határokkal rendelkező ispánságokat nevesítettek. Láthattuk, hogy az 1211-es oklevélben a határok leírásánál folyókat, patakokat, hegyeket neveztek meg, a lakott részeken helyiségek láncolatát, és az egész körbekerítette a kérdéses területet. A most vizsgált oklevelünk esetében már létező területi egységekkel (ispánság) van dolgunk, ezért nincs részletes leírás.

A sebesi ispánságban laktak a későbbi Orbaiszék névadó székelyei, Szászorbó körzetében. Benkő Loránd úgy gondolta, hogy a Nagyenyed közelében lévő Orbó-patak völgyében kell keresni az orbaiszékiek elődjait,³⁴ mivel ez utóbbi nagyobb, mint a Szászorbó völgye, és a patak neve adta a szék nevét, nem a falu. Ezzel szemben, úgy gondoljuk, hogy a korábbi szakirodalom által javasolt Szászorbó a helyes, hisz két Árpád-kori vár is volt itt,³⁵ jelezve a terület fontosságát. Mivel a sebesi ispánság a szebeni szász ispánság része lett, természetes, hogy a korábban ott lakó székelyeket áttelepítették új lakóhelyükre, a későbbi Sepsiszékre és Orbaiszékre.

Itt kell egy kis kitérőt tegyünk. Györffy György az orbai székelyek letelepedését 1256 utánra helyezi.³⁶ A késői időszak meghatározásakor, Györffy a Szent János (johannita) lovagrendnek IV. Béla által, 1247-ben kiadott oklevelében szereplő, „Feketig” nevű terület 500 (más átiratban 400) ekealja adományt a későbbi Orbaiszékkel azonosnak tekinti, Feketeügy lenne a terület névadója. Sajnos a johannitáknak kiállított diploma nem tartalmaz elegendő ismeretet az azonosság megállapításához. A „Feketig” megoldására a fekete szavunk mellett a „fek”-hajlás,

32 T. N. 164.

33 Fehér János: *DOBÓ. Egykori település a Kormos mentén*. Barót, 2014, A Dobó-Valál Egyesület, 23–24.

34 Benkő Loránd: Észrevételek Erdély déli részének korai Árpád-kori történetéhez. In *Erdély a keresztény magyar királyságban*. Kolozsvár, 2001, Erdélyi Múzeum-Egyesület.

35 www.varak.hu, Szászorbó.

36 Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó, 113.

meghajlás, lenyugvás, vagy „feket”-fekvés³⁷ változatra is gondolnunk kell, de lehet akár Feketehegy (Feketehalom, Codlea) is. Ha ragaszkodunk a Feketeügy változathoz, akkor is gondok vannak. Az oklevél a „Feketig” 500 ekealját ígéretként kezeli, egy újabb adománylevél kiadásával együtt,³⁸ így megtörténhet, hogy a lovagok el sem foglalták. Másfelől, Feketeügy felső szakasza Kézdiszéket és Orbaiszéket választja el egymástól, az alsó szakasza meg átszeli Sepsiszéket. Ezek szerint „Feketig” nem csak Orbaiszék lehet, bármelyik a három szék közül, vagy mind a három, de leginkább Sepsiszék délkeleti része. Az ellenvetésekkel ezzel az elmélettel lehet folytatni, hisz az oklevélben csak „Feketig” szerepel, „terra” nélkül, tehát területi egység kellett legyen, de Feketeügy területi egységről történeti forrásokban nincs említés. Az a tény, hogy Orbaiszék Kézdiszékekkel a Kézdi főesperességben van, arra vezet, hogy az orbai székelyek és a kézdi székelyek közeli időpontban települtek új lakóhelyükre, egy ispánságot alkotva, megelőzve a sepsi székelyeket, akik már nem tudtak maguknak főesperességet kiharcolni.³⁹ Ez az időpont 1224 előtt kellett legyen. A szászok már 1231-ben Segesvár melletti falvakat birtokoltak (Fehéregyháza, Héjasfalva, Sárpatok, Apold),⁴⁰ nehéz elképzelni, hogy a Szebenhez közeli Szászorbó vidékét csak 1256 után foglalták volna el.

Az eredeti szebeni ispánság volt a gerince az új szász ispánságnak, területe megegyezett a szebeni prépostsággal. Méretét jelzi, hogy utóbb három szék jön létre belőle: Szeben, Újgyház és Nagysink. A daróci ispánság az oklevél előtti szebeni ispánságtól keletre volt és a későbbi Kóhalomszék, valamint Segesvárszék elődje lehetett.

Visszatérünk az egy nép, egy bíró (unus sit populus, et sub uno iudice censeatur) és egy ispán határozathoz. Az adó leírásakor a király kiemeli, hogy az új ispánság területén senki ne vonja ki magát az adófizetés alól, csak akik kiváltságot fognak nyerni. Ez az egységesítő szándék egyértelmű igazolása, és egyben arra enged következtetni, hogy ekkor már a székelyek többsége el volt költöztetve, hisz ők nem

37 Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára. II.* Budapest, 1864, Atheneum, 658., 659.

38 Codex Diplomaticus Hungarie, Tom IV., Vol. 1, Budae, 1829, 451. Köszönet a fordításban nyújtott segítségért Szász Hunornak.

39 Hegyi Géza: Az egyházszerkezet kialakulása. In *Székelyföld története. I. kötet*, Szerkesztő: Benkő Elek, Oborni Teréz, Székelyudvarhely, 2016, MTA BTK-EME-HRM, 372.

40 T. N. 197.

Kolumbán-Antal József: Székelyföld kialakulásának... 133

fizettek adót. A székelyek ispánjának 1228-beli első említése jelzi, hogy a székelyeket is egységes szervezetbe kívánta összevonni a király, az egységesítő szándék a királyi hatalom jól meggondolt politikájának a bizonyítéka. Az oklevél egyben segítséget nyújt a sepsi ispánság létrehozásának időbeli meghatározásához is.

A szászok szabadságlevele tartalmaz még lényeges információkat a vizsgált időszakról. Az éves adón kívül jól meghatározott katonaállítással is tartoztak az új ispánság lakói, cserében jogokat és engedményeket kaptak a királytól. Saját bíróik előtt pereskedtek, és csak végső megoldásként kerülhetett ügyük a király elé. Szabad kereskedelem mellett bizonyos mennyiségű sót és szabad erdő-, valamint vízhasználatot kaptak. Az oklevél kiemeli, hogy az erdők és a folyók medreikkel királyi tulajdonban maradnak, és csak használatba kapják úgy a szegények, mint a gazdagok. Ilyenformán természetes, hogy a különböző területi egységek határai folyók. A király garantálja a szászok földjét és biztosítja őket, hogy nem fog adományokat adni a nekik átengedett területre.

A német lovagrendnek, de még inkább a szászoknak kiadott szabadságlevél lehetőséget biztosít, hogy a székelyek székelyföldi megtelepedésével összehasonlítást tegyünk. A szászok kiváltságolt ispánsága, az utóbb Királyföldként emlegetett terület és Székelyföld egyformán egy nagyobb méretű ispánsággal létesült, az első a szebenivel, az utóbbi a telegdivel. Egy-egy ispán fennhatósága alatt voltak, ezeket a király nevezte ki. Közösségi jogokkal és kötelességekkel éltek, ezért megkülönböztették a vármegyéktől, általában közösségként (universitas) emlegetik. Saját elöljáróik és bíráik voltak. A területük mentesült a királyi birtokadománytól. A királyi szervezés lenyomata egyértelműen felismerhető. Voltak eltérések is. A jogok és a kötelességek pontosan ki voltak szabva mindegyik közösségre. A lovagok a kunokra kellett vigyázzanak, és teljes adómentességnek örvendhettek. A szászok adót fizettek és korlátozott katonaállítással tartoztak. A székelyek *ökörsütést* adtak és korlátlan hadiszolgálatallal álltak a király mellé. A só fontosságát mutatja, hogy az idézett oklevelekben van utalás rá, a székelyek esetében csak sejtethetjük szerepét a hely kiválasztásakor.

KÖVETKEZTETÉSEK

Székelyföld létrejöttének folyamatára tehetünk kísérletet. A XII. század második felében a királyi hatalom létrehozza a telegdi székely ispánságot, forrásokban szereplő telegdi székelyek közösségét, mely területileg magában foglalja a későbbi Marosszéket, Udvarhelyszéket és Csíkszéket. Még a század vége előtt a kézdi és az orbai székelyek is áttelepednek a szebeni ispánság szomszédságából, és létrehozzák a kézdi székely ispánságot (kézdi székelyek közösségét). A két székely ispánság között vármegyei elválasztó területet hagy a királyi hatalom. A telegdieket az 1166-os bizánci betörés okozta lakosság hiánypótlására, a kézdieket és az orbaiakat már a szászok részére biztosítandó terület létrehozása miatt, esetleg a kun veszély ellensúlyozása okán mozdítják el régi lakóhelyükről. A XIII. század elején a sepsiekre is sor kerül, a szász betelepedők nyomására, vagy inkább II. András király egységesítő reformpolitikájának köszönhetően. Ilyenformán létrejön a harmadik székely ispánság, a sebesi székelyek közössége. A székely telepek közé ekkor már nem hagynak vármegyei területeket. A király egységesítő politikája újabb székely telepésekkel erősíti a már létrehozott ispánságokat, különböző arányokban, de mindegyik kap friss betelepülőt. A csíki zónába az újabb telepítés nagyobb mértékű lehetett. Még II. András királyunk alatt a korábban fennhagyott vármegyei területek egy részét is átadják a székelyeknek, az újabb telepítési hullámmal Erdővidék és Kászon is Székelyföld része lesz. A XIV. század közepe táján a székely ispánságok elindulnak a kisebb egységekre bomlás irányába. Az első leválást a csíki székelyek közössége harcolta ki, ezt a marosi székelyek közössége követte. Az orbai székelyek lehettek a sorban az utolsók. Ezek az új területi egységek voltak a székek elődjai. A székely ispánságok már megalakulásukkor kisebb területi alegységekre voltak osztva, másként nem működhetek volna.

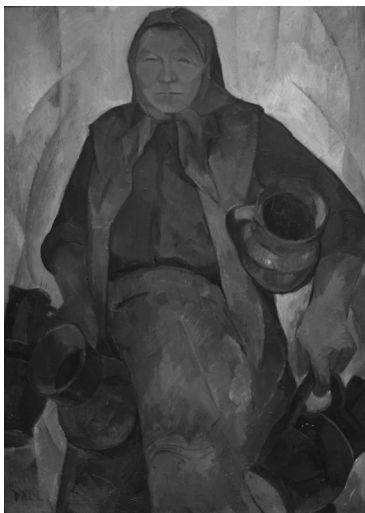
A három székely ispánság (*universitas Syculorum de Telegd, de Sebus, de Kyzd*) lehetett az eredete a háromféle székely (*tres genera Siculorum*) kifejezésnek.⁴¹ A székelyek középkori különleges státusza is ide vezethető vissza, a telegdi, kézdi és sebesi székely ispánságok létrehozásakor nyert jogokhoz. Az ispánságokból kialakuló székeknek

41 Kolumbán-Antal József: „Trium generum Siculorum”. In *Székelyföld*, XX. évfolyam 11. szám, 2016.

Kolumbán-Antal József: Székelyföld kialakulásának... 135

lehetett fontos a jog folytonosságát kihangsúlyozni, így hivatkoztak az eredetre, a három eredeti közösségre, és lettek háromféle (eredetű) székelyek.

A hagyományos történetírásban gyakran találkozhatunk azzal a megállapítással, hogy a székely székek a szász székek mintájára jöttek létre. Az igaz, hogy a szászokról több dokumentum maradt ránk, a legfontosabb épp az általunk is idézett 1224-es oklevél (Andreanum), de a fentiekben láthattuk, a szászok és a székelyek ugyanazon korban és ugyanazon királyi szervező politikának köszönhetően találtak új lakóhelyükre. A folyamatot II. Géza királyunk indíthatta, folytatták utódai, III. Béla és Imre, majd II. András új irányt szabott egyesítő szándékával, a székelyek és szászok egyformán voltak a célzott népesség. A kiválasztott terület, ahol a királyi hatalom ilyen nagy tömegeket telepíthetett, a királyok tulajdonába kellett legyen, ahogy IV. Béla és V. István korában is történt.⁴² A három székely ispánság (universitas Syculorum) több mint száz évig létezett, a székek alakulásának folyamata is több évtizedig tartott és ezen hosszú időszak alatt is állandó külső és belső hatások érték a székely társadalmat.

Anyám

42 Szücs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 51–90.

Gálfalvi György

SZILÁNKOS TÖREDÉKEK PÁLL LAJOSRÓL*

Meghallgattuk Páll Lajos verseit, a falról Páll Lajos képei néznek ránk, ha akarnánk sem tudnánk megtenni, hogy ne nézzünk vissza. Páll Lajos világában vagyunk, itt van közöttünk, mellettünk. Ügyelnem kell, mit mondok róla, mert rám mordul.

Mindig bosszantott, amikor ezt a világot vajtfülű és vajt szemű ítésekkel azzal igyekeztek hangzatosan, szerintük telibetalálón, jellemezni, hogy „sajátos”. Semmitmondónak éreztem a jelzöt, hiszen minden művész „sajátos”, külön világot teremt, márpedig Páll Lajos vérbeli művész, ezt azok is kénytelenek voltak elismerni, akik ebben a világban nem tudtak vagy nem is akartak eligazodni.

Több mint fél évszázados barátság fűz – nem fűzött, hanem fűz – Páll Lajoshoz, ennek alapján igyekszem fogódzót kínálni az eligazításhoz. Évtizedekkel ezelőtt egy róla szóló írásomat így vezettem be: „Páll Lajost érdemes megneveztetni: hátországa van a kacagásának. Az ilyen kacagás nem pillanatnyi derüt, hanem létszemléletet jelez, a poén vagy a látvány emlékeket és tapasztalatokat egyberántva egész petárdasort robbant, ennek a ropogását hallani. Magja és sugárzása van a nevetésének, másokat is magával ragad. Aki így nevet, arról azt is tudom, mit vesz halálosan komolyan.” Írtam mindezt arról a Páll Lajosról, akiről közös barátaink is azt állították, hogy mindig mogorva és mindenkire gyanakodva néz a kalapja alól. Egyszer megkérdeztem tőle, mikor tanult meg így kacagni. Azt válaszolta: „Későn. Savanyú, görcsberándult gyermek és kamasz voltam. Az önmegtartás ösztöne súgta, hogy nevetve többet lehet elviselni. Amikor a legnagyobb nyomorúságba kerültem, versenyeztek értem a csoportvezetők, mert a többieket is jókedvre tudtam deríteni.”

Óriási szerencsénkre Páll Lajosban nemcsak az önmegtartás, hanem az önmegvalósítás ösztöne is erőteljesen működött. Márai Sándor sokak számára triviálisnak tűnő szavaival: „Az ember (a művész is) nem az, akinek születik, hanem aki lesz belőle. Nemcsak jelenség,

* Elhangzott 2018. március 27-én, a marosvásárhelyi Bernády Házban megrendezett Páll Lajos emlékkiállítás megnyitóján.

hanem cselekmény, nemcsak öröklí, hanem csinálja is önmagát.” (Az arisztokratikus stílusművész Márai csökönyösen ragaszkodott a csinálni szóhoz, naplójában többször visszatért rögeszméjéhez.) Páll Lajos kezdetben ösztönösen, idővel egyre tudatosabban „csinálta” önmagát. Anyagilag, lelkileg, szellemileg, művészileg céltudatosan építkezett. Amit megtanultam, azt magamtól tanultam – vallotta önértzetesen, amikor mestereiről faggatták, de az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy kitűnő érzékkel kereste és korán megtalálta a társakat, akik hozzásegítették ahhoz, hogy rájöjjön: mit és hogyan kell önmagától megtanulnia.

Az önmagától való tanulás nem szakadt meg a négy év alatt sem, amelyet 20 és 24 éves kora között börtönben, jórészt a Duna-deltában töltött, olyan sorstársai mellett, mint Páskándi Géza – hosszú ideig voltak egymás „ágyasai” a vaságyak harmadik emeletén –, vagy Dávid Gyula. Tőlük is tudom: Páll Lajos a rácsok és a szögesdrótok között is szabad ember maradt. Szabadnak lenni azt jelenti, hogy önmagunk lehetünk. Számomra ez a legfontosabb mondat, amit Páll Lajosról el kell mondanom.

Páll Lajos 1962 októberében jött ki a börtönből. Nem emlékszem a pontos dátumra, de arra igen, hogy hamarosan megjelent Kolozsváron a Gaál Gábor irodalmi körben. Éles az emlék, feledhetetlen. Darócruhában, ormótlan bakancsban volt, amikor megkeresett a sarokban, ahol ülni szoktam, kezét nyújtott: Páll Lajos vagyok. Úgy tudom, ismer. Ismertem, pontosabban szólva hallottam róla. Az ötvenes évek végén Marosvásárhelyen az irodalmi körben gyakran emlegették a nevét, Kolozsváron is elevenen élt az emléke. Tudtam tehát, hogy kivel fogok kezét. Négy évvel fiatalabb létemre ösztönösen letegeztem s felmondtam *Anyám mozaik arcképe* című versét, amely szájról szájra járt közöttünk. Most is fel tudnám mondani, de a biztonság kedvéért inkább felolvasom.

Gyérül a gyapjúkötény...

.....

Kisebb lett tömör-éj-kontya

álmát egy bokor kökény

tavasszal a szélbe bontja

Fazékról bomlik a máz

.....

Ez hát az életnek rendje?

Erőst az álma aláz,

álmot aláz, aki gyenge.

Szólna az almavirág...

.....

Kacag, csak kacag a kékség,

egyszer a nap felé szállt.

sólyom volt s bogárnak vélték.

Kör után a világ legtermészetesebb módján, mondhatnám szertartásszerűen együtt ültünk be az Egyetem utcai kocsmába. Lajos komor volt, nehezen oldódott. Bár első találkozásunk után kerestük és meg is találtuk az alkalmakat a hosszabb beszélgetésekre, időbe került, amíg elkezdtünk egymás társaságában teleszájjal nevetni. De amikor a gát átszakadt – emlékezetem szerint jóval első marosvásárhelyi kiállítására előtt –, olyan bensőséges baráti kapcsolatba kerültünk, hogy mások mellett én is közletről követhettem, miként teremtett önmagára szabott világot életében és művészetében.

Páll Lajos önmagára szabott világa és művészete körül egész legendakör kering, s én érdeklődéssel figyelem, de nem igazán szeretem azokat a legendákat, mert félreértések forrásai is lehetnek s eltakarják az alkotót és művét. Ilyen félreértés például szerintem az, hogy Páll Lajos sikerének, a versei s főként képei iránti pártját ritkító érdeklődésnek az a titka, hogy egy konzervatív falusi világ emlékét őrzik. Azt is leírták, nem minden cézatosság nélkül, hogy ez a kollektivizálás előtti, letűnőben lévő, méltán feledésre ítélt korszerűtlen világ. Kétségtelen: a képeken megörökített házak jó része akár falumúzeumba is beillene. Páll Lajos modelljeinek (falusfelei: a fazakasok, fuvarosok, favágók, földművesek) mestersége szakértők szerint letűnőfélben van, a bűbajos bivalyokra (Páll Lajos jelzője) és a lovakra rossz idők járnak, a kecskék és a tehének (Egyik képének *Tehén őfelsége* a címe) egyelőre még tartják magukat, de ki tudja, gazdáikkal együtt mi lesz a sorsuk, nem válnak-e együtt korszerűtlenné. De a tréfát és ezzel együtt rossz előérzetünket félretéve: a magam részéről Páll Lajos sikerének egyik

titkát abban látom, hogy lakható és működő világot teremt meg, melyben minden a maga helyén maradt s közönsége azt értékeli, hogy személyes és közös emlékeket őriz, képei állandóságot és otthonosságot sugároznak. A kulcsszó szerintem az otthonosság és az otthonosság utáni sóvárgás. Arra is gondolok, hogy néhány évtizeddel ezelőtt az otthontalanság bizonyossága nagyobb biztonságot nyújtott, mint az a bizonytalan otthonosság, ami körülvesz. Miközben falvak, tájak, egész tájegységek, évszázados mesterségek és életformák vesznek ködbe és hátrálnak ki látókörünkől, feldúsul a hagyományörzés értelme. Nem tudom, kitől parafráztam, de a lényegét jegyeztem meg. Az igazi hagyomány sohasem a múlt élethű visszaállítására törekszik, hanem arra, hogy ellenszegüljön a pusztulásnak, amit az idő, feledés, a dolgok természetes halála elhoz közénk. Páll Lajos művészetét, képeit és verseit egyaránt a pusztulás iránti ellenszegülésnek éreztem és érzem. Hatásának, sikerének a titkát is itt keresem. Nem hallgathatom el gyanúmat: idegenbe szakadt hazánkfiai is azért viszik, hozatják műveit, hazaküldött fényképeiken azért ülnek és állnak a Páll Lajos képek alá, mert önmaguknak és az itthoniaknak jelezni akarják: ők lélekben itthon vannak. Legalábbis őrzik emlékeiket, vágynak az otthonra. Ami az elmenteket és az otthon maradottakat összeköti, az sokkal fontosabb, mint ami elválasztja őket.

Páll Lajos sokszor megfogalmazta: fecskefarkú a művészete, a festő és a költő ugyanazokból a motívumokból merít, ugyanabból az életérzésből építkezik. Székely János írta le értő kritikájában Páll Lajosról: vers a képnek, kép a versnek sokszor csak variánsa. (Nosztalgiazzunk egy rövidet: most is hallom Székely János hangját, aki az *Igaz Szó* szerkesztőségében a szomszédos íróasztalnál olvasta Lajos verseit, s amikor ahhoz a sorhoz ért, hogy: „aki dörmög deresedik”, felkiáltott: „Vesszek meg, ha értem, mit jelent, de remekül hangzik, és látom!”) De a motívumok azonosságánál is lényegesebb Páll Lajos idevágó tárulkozása: „Az embernek van egy mélyen gyökerező, alapvető mondanivalója, s ha nem tudja megfesteni, akkor megírja versben, eltáncolja vagy elénekli.” Az évek során többször is tanúja voltam, hogyan próbálta meg Páll Lajos éneken és táncban áttörni önmagunk közölhetetlenségének falát. Bandázásaink idején szokásunk volt a beszélgetést versekkel folytatni (amikor kettesben voltunk, sokszor hallottam Páll Lajos új verseit első mormolatban), s a szövegek foygtán,

magától értetődően, azt is mondhatnám: témába vágóan kezdtünk énekelni. Ha a szóból és énekből is kifogytunk, úgy hallgattunk el, hogy a csend sohasem feszélyezett, mert tudtuk, főleg éreztük, hogy miről hallgatunk. De olykor az is megtörtént, hogy a feszültség táncba tört ki valamelyikünkéből, s mi is hangulatának uszályába kerültünk. Ilyenkor mindenki egyedül járta az özvegy legények táncát, ki-ki a maga tudása, hangulata és vérmérséklete szerint. Barátaim mozdulatait szavaiknál is jobban megőriztem. Megírtam, hogy halott barátaim olykor megöregedve jönnek szembe az utcán, s én nem vonásaikról, hanem mozdulataikról ismerem meg őket. A táncoló Páll Lajos is így eleven bennem. Nem figurázott, nem szilajkodott, tánca inkább pantomimhez hasonlított: alig topogott, de minden porcikájában érezni lehetett a ritmust és a robbanásra kész indulatot; mongolos arcának mimikája és szemvillanása a mutatványosok között is ráterelte a figyelmet. Elkápráztatva néztük s eszünkbe se jutott, hogy énekkel kísérjük, ehhez a tánchoz nem kellett mankónak dallam. Táncában egész egytömbből faragott lénye benne volt, az *E se tánc?* sorait illusztrálta „ebbe sajdult annyi őszám... időt-táncolt lába”.

Most, amikor e sorokat írom, egykori beszélgetésünk jut eszembe olyan elevenen, mintha az imént hangzott volna el. *Föl az álmokkal* című versének két sorát idéztem: „Kiben nyílik ki a törvénykezés virága?... Aki csak önmagára hasonlít!” Nem minden célzatosság nélkül rákérdeztem: Átok-e vagy áldás ez a képtelenség a hasonulásra? Nyilván átok – válaszolta gondolkodás nélkül. Az ember önmagába van zárva, s nincs remény a szabadulásra. Szeretne más lenni, de nem teheti. Így hát felméri, mire képes, s igyekszik megfelelni a feladatnak.

Nyolcvanadik születésnapján tanúskodásra jelentkezem: a közöttünk élő Páll Lajos rászabott feladatának egész életével és életművével időtállóan és feledhetetlenül megfelelt. Köszönjük meg, hogy nemcsak a mienk volt, hanem a mienk.

Zsidó Ferenc

A SZENVEDÉLY MAGÁNYA

– Varga Melinda: *Sem a férfiban, sem a tájban* –

A *Sem a férfiban, sem a tájban*¹ Varga Melinda negyedik kötete (a korábbiak: *6van9*, *Kék tempó*, *Űrezüst*), ez a könyv egy még fiatal, de már érett szerzőt mutat, akinek immáron kialakult sajátos versvilága. A kötetet elmélyülés és tágabbra nyitott érdeklődés, tematikai változatosság jellemzi: egyszerre szenzuális és kontemplatív, az idő múlásával és önmagával, a magánnyal harcban álló, élni akaró szenvedélylára ez.

Maga a könyv kimondottan szép, elegáns darab. Szentes Zágon borítógrafikája eltalált, a kékes színvilág jól rimel a versek színtónusaival: „selyme a kéknek / az idő bokájára / kötött szalag”; „különös álmok mediterrán kékje pihen”. A három ciklusra osztott kötet lírai énjét látszólag gúzsba kötik ösztönei, mégis nagy utat jár be: a saját érzéseivel való szembenézés, az azokkal való le/elszámolás útját.

Az első ciklusban nem a beteljesülés, hanem a vágy verseit találjuk, az határozza meg az időszámítást, a szubjektív időérzetet is: „az idő (...) olyan, mint a tenger sósan cuppanó ajka: hűvös és sikoltó, / s mennyi márványhideg óra ring tajtékzó vállán, míg / újra nem látlak.”

Az óhajtott kedves alakja mindegyre és mindenben feldereng, a szenvedélytől hajsolt képzelet szárnyal, túlfűtött erotika hatja át a verseket: „Füledt mediterrán éjszakát hívok meg ebbe a versbe” – ez a *Képzelt este mediterrán tájjal* című vers erős felütése, hogy a tetőpont extázisában így ragadtassa el magát: „ágyékom ágyékomra forr, / van, ami fölött a magánnyak / sincs hatalma, / van, ami fölött csak a szív az úr”. Az efféle sorok jól érzékeltetik, hogy a szerelem másállapot..., amikor „mint tüzelő nősténymacska” élné meg a szexust; de amint erre följebb utaltam, a versek pulzáló feszültségét az adja, hogy mindez csak feltételes módú, emlékversek, hiányversek ezek, valami réginek vagy sosem voltak a megidézései: „azt álmodtam, ajkam phalloszod körül táncoltatom”.

1 Kalligram Kiadó – IJK., Budapest, 2017.

Azt is mondhatnánk, hogy a szerelmi energia utat keres magának és végül ezekben a versekben sül ki: „tökéletlen metaforákká formálja az idő / az emlékezést / a képzelet allóján / pajzán rigmusok korzóznak”.

Rég megélt szerelmek tüze, hangja köszön vissza nosztalgikusan („emlékszel még az első éjszakánkra”), a versbeszéd gyakorta megszólitó, a lírai én faggatja kedvesét, a közlés azonban egyirányú marad.

A második ciklus elvileg ugyanezt a szerelmi vágyvers vonalat viszi tovább, de megjelenik egy új hang: a lemondásé és az (ön)ironikus távolságtartásé: „építetek egy robotot, amely képtelen / a szentimentalizmusra, na meg a nosztalgiára”, ugyanakkor felbukkannak az érzésen felülemelkedő, elmélyült, kontemplatív hangulatjelentések: „beesik az eső a versebe”. És a tüzelő szukától eljut a saját életét is kívülről látni tudó, az idővel perelő lírai éni: „ha kérdeznék az istenek mit kívánnék / egy mindentudó óraművet kérnék / amellyel az idő sietős lábikráját / ágyunk lábához kötnénk / majd / kívágnánk a szívét / ne dobogjon többé”. Eljut egy más dimenzióba, az Erósztól a filiáig, a vágy görcseit levetkőzve: „Végül csak az marad, / ami nem hús és vér, / amit tűz nem érinthet.”

Varga Melinda olykor erős vizualitású, metaforikus képekkel operál (pl. „az ég párnás tenyeréből csepeg a hideg”), ezeket a verspillanatokot érzem erősebbeknek, sodróbbaknak, amikor hétköznapi a versbeszéd, nem mindig sikerül elég meghökkentőnek, elég sűrítettnek, eredetinek lenni. Kedvencem a kötetből a Kálmán C. Györgynek ajánlott *Költő a Hargitán* című, igen szellemes anti ars poetica, mely ironikusan reagál azokra a sztereotípiákra, tévképzetekre, melyek az erdélyi irodalomhoz, az erdélyi költőhöz kapcsolódnak: „a költő a Hargitán tobozokat gyűjtöget, / fenyőszagú ihlettel fújja be magát reggelente”.

E második ciklus végén a szenvedélyes énközlések helyét lassan átveszi a tárgyiasabb megszólalás, tájelemek villannak fel egyre gyakrabban (nyomokban felismerhető a költő életét meghatározó két város: Gyergyó és Kolozsvár), hogy aztán a kötetcímet is adó versben eljussunk a nyugtalanító felismerésig, hogy: „Sem a férfiban, sem a tájban / nyugalmat immár nem találok.” (A keresés egyébként visszatérő motívum a kötetben, mint ahogy a nem találok élménye is).

Rendhagyó, a hazaversek hagyományos poétikáját leromboló/újraértelmező gesztussal élő költemény a *Honvágy* című is, amelyben a székelységhez és zord környezetükhöz kötődő ambivalens érzéseit vallja meg. Ellentmondásos, hogy érzi, kiszállt már ebből a világból, de az mégis meghatározza. A vers sommája: marad a maga választotta én-világban: „a lélek magánzárkája egyre tágasabb”.

A magány érzete és a múltó idő frusztrációja az egész kötet hangulatát meghatározza, ismétlődő tételként: „a percek pergő ritmusa / mint vízimalom / puha lisztte őrli a magányt /... érzelempokróc a tudat / nem rokona a valóságnak”.

A kötet utolsó ciklusában, az *Állatszívben* kutyájának elvesztését idézi fel, ugyanakkor magányának elmélyüléséről ír: „Kora reggel végigsétálsz a külvárosi kisutcákon, / ahol az angyalszemű kutyáddal is néhány hónappal ezelőtt, / megszagolod a villanyoszlopokat és a kerítéseket, / amikor senki sem lát. / Égettolaj-szagú a város. / Vajon ez az otthonod, ahol nem várnak rád, / senki sem fog dalba, és a kutyád is elhagyott?”

A környezetet tehát az elvesztett kutya perspektívájából látjuk, például az illatok kémiaiával; az összeforrottság állapotát ilyen sorok érzékeltetik, mint: „ketten hat lábbal belakjuk a földet”. A kötet végére a gyász, a hiány egyre átfogóbbá válik, mindenre rányomja bélyegét: a buja mediterránkék szürkelilává, az otthon pedig otthontalanná lesz.

A kötet sok jó verset, sok remek sort tartalmaz, és ugyan vannak gyengébb tételek (talán lehetett volna rövidebb az anyag, közel 140 vers sorjázik a könyvben), de összességében meggyőző: Varga Melinda jó irányban halad!

Borcsa János

VARGA MELINDA JÁRHATÓ ÖSVÉNYE

– *Varga Melinda: Sem a férfiban, sem a tájban* –

Ha az írói-költői egzisztenciához tartozó kellékekből kiindulva határoznánk meg egyfajta időszámítást, akkor hosszú évszázadokon keresztül, mondjuk a romantikával bezárólag az árkus, a tinta, a kalamáris és a toll lehetne a viszonyítási pont, aztán az „üzemanyaggal” feltölthető s hosszú lejáratú használatra alkalmas tollhegygel ellátott töltőtoll, majd a golyóstoll egy évszázada következne, s ehhez társíthatnók mindenekelőtt a realizmust, sőt még az avantgárd irányzatokat is. Eközben persze beindult az írás „gépesítése” is, s mintegy száz évig tartott is az írógép uralma, mondjuk a modernség lezárultáig, illetve a huszadik század alkonyáig. Az utómodern sajtóságos szövegalkotó módszereiből következően valamilyen szinten a személyi számítógéppel, valamint a szövegszerkesztő programokkal hozható kapcsolatba. Bizonyára a koreszmékkal és stílustörténeti hullámmozgásokkal is összefügg, hogy valamely író vagy költő az „acélhegyű ördög” hívására hallgatva alkot-e vagy éppen az egyszemű társnak a vibráló, nyugtalanító tekintetét, egy képernyő sugárzását elviselve próbálja írni úgymond az élet nagyregényét...

Persze nem meglepő, ha úgy érzi adott ponton a költő, jelesen Varga Melinda, hogy annak a bizonyos életnek a regényét nem lehet megírni – csak „egyszerűen benne lenni” –, habár ki-ki ennek „fejzetein” dolgozik, mondjam azt, hogy „dalra olvad”, tollat vesz kezébe, kattog keze alatt a billentyűzet, ül szemben a monitorral...

Hogy aztán milyen „fejzetei” készülnek el ama nagyregénynek, arról ad hírt számunkra Varga Melinda negyedik verseskötete.¹ A befejezett helyett a befejezetlen mondatokat választja, pont helyett a három pontot; a „hórihorgas felkiáltójelek” az új és új kezdetek lelkesedését s a várakozásokat testesítik meg számára, a vesszők, kettőspontok, pontosvesszők és kötőjelek a teljesség egybefogására lennének alkalmasak, igaz, ebbe beletartozna a sok kérdést felvető öregség, aztán a

1 Budapest, Kalligram – Irodalmi Jelen, 2017.

megtorpanások, a sírás és a magány is, vagyis a kérdőjelek. Ez utóbbiakat hagyná ki a lírai én az írásjelek közül – mondja –, illetve újakat találna ki a szerelemre (*írásjelek*). Például – egy másik verset idézve –: „folyékony betűket keresek hozzád / nyúlánk I-ket, lágy M-eket / sikkos T-ket és szigorú C-ket” (*bomlik a nyugalom*).

A keresés lázában pedig megtörténhet – hangzik a legmaibb költői kellékekhez igazodóan –, hogy „kiégetik a betűk a monitort” (*pulóver*). A verset viszont be kell fejeznie a költőnek, s mintegy párhuzamként a kolozsvári dombok vonzásában élő költőnő lírai hőse be is fejezi a kedvesének szánt pulóvert – ellentétben a nappal szövögető, éjszaka mindent visszabontó, hűséges Pénelopéval. Mégpedig olyan pulóvert köt, amelybe saját életideje van belekötve. (A kötés mellett egy kendő hímzése, egy lepedő varrása ugyancsak e kötet verseiben érzékelhető női nézőpontról árulkodik.) Úgymond percekből köti, s olyan mintát formáz, amely alakját tekintve a csókra emlékeztet... Egy-egy kép keretében társítja a költő a konkrét dolgokat (pulóver) az elvont fogalmakkal (perc), illetve az érzéket (csók) a közömbössel (minta), kapcsolódva az effajta eljárások révén például a József Attila-i lírai szemlélethez és képalkotáshoz, amit a „bársonyon futnak perceim”-mel tudnék példázni. A kötet más verseiben is megtalálható ez a fajta képalkotás: „Az éjszaka friss kenyérbél, / szétomlik a szádban, / lepattog róla a szürke holdkaréj, / a morzsák távoli égitestek, / világitanak a fehér terítőn, / összesöpröd őket a tenyereddel” (*furcsa szimfónia*).

Különbözik Varga Melinda verseiből egy nehéz gyermekkor is felsejlik, tele félelmekkel, aztán a gyermek számára fontos hiányzóval, ugyanakkor feltárul az olvasó előtt, hogy mélyen emlékezetbe vésődött, vonzódásokat és taszításokat – tájhoz és emberhez – egyként keltő érzéseket is magában hord a lírai alany (*igekötő lesz minden indulatból, honvágy, furcsa szimfónia*). Maga a kötet cím is a lírai én választásait és megélt kudarcait vetíti előre: *Sem a férfiban, sem a tájban*.

Valójában tehát azért is mondhatja a lírai én, hogy „szavakban keresem magam / selyemgondolatok érintése / légies sejtések hatalma / az otthonom” (*a vers, mint istenkapu*). Az utazások, például a mediterrán táj, de még a hazai is a keresésre, önmaga megismerésére indíthatja a költőt. A kritikus pedig véletlenül ugyanazon a hazai tájon, az „öreg szemű székely éjszakában”, s ugyanazon a járaton lapoz a

kötet versei között, keresi, milyen fontos dolgok elmondására ad alkalmat az új kötet. Térdére helyezi hát spirálfüzetét, előveszi golyóstollát, s le is jegyzi kritikájának első változatát a kivilágított, alvó vagon környezetében Kolozsvárra menet, valamint másnap, Kolozsvárról hazafelé utaztában. Folyamatosan csattognak a vonatkerekek a Csíki- és Gyergyói-medencéket átszelve, hófoltos hegyek lábainál, folyók, patakok völgyében, s úgy érzi, éppen ezeket a külső történéseket mintegy hitelesíti az, ami a vers valóságában történik: „a tavaszi, ropogós, kenyérízű éjszakában, / a vonatkattogásra felfűzött / időláncra kifeszítéd magad” (*furcsa szimfónia*).

A költő közérzetét az éppen-most-jelen határozza meg, mivel magánéleti keresések, szorongások, kudarcok és beteljesülések mellett azt is érzékeli, hogy „csak érdekek vannak / minden más előszoba / valami álságos haszonhoz” (*a domb menti város partján*), aztán emberi környezetére vetve pillantást, s egyúttal önmagába nézve mondja a lírai én önmegszólító megfogalmazásban, hogy „barátaid (...) / kényelmes kompromisszumokba költöztek be, / amelyekre te sosem voltál képes, / túlságosan szeretted a magasrepülést és a mélyzuhanást” (*furcsa szimfónia*), s rezignáltan jelenti ki azt is, hogy „elföldelem vágyam / didergő tájak titkos járatába” (*levélvers*).

Mondják, a mai író-költő szövetségese a teljes irodalmi hagyomány, a klasszikustól a modernig. Fontos lehet, hogy aki szövetségest keres, illetve szövetségesre talál, ne adja fel önmagát, úgy találjon „társra” a szöveghagyományban, hogy azonosságát megőrizze. Végigolvasva Varga Melinda verseskötetét, gyorsleltárt készíthet az olvasó a költő szövetségeseiről a választott mottók, a versekbe épített vendégszövegek, a parafrázisok, a toposzok, motívumok és más utalások alapján. Ezek pedig – a teljesség igénye nélkül – a következők lennének: Sziveri János, Somlyó György, Weöres Sándor, Paul Verlaine, Nemes Nagy Ágnes, Ady Endre, Kosztolányi Dezső, József Attila, Dsida Jenő...

Megtudhatja ugyanakkor azt is az olvasó, hogy a költő számára a vers találkozás a transzcendenssel:

„a vers
is egy járható ösvény
Isten kapujához
túlélőcsomag a valóságához

általa a pillanat lehet
egy egész emberöltő
és az emberöltő egy pillanat”
(*a vers, mint istenkapu*)

Aki ezt gondolja a mai vers lehetőségeiről, az akár egész költői pályáját is erre a kihívásra figyelve és összpontosítva tervezheti...

Angyali üdvözet

Borsodi L. László

HAIKUHÁRFA

– *Fekete Vince: Szélhárfa. 99+1 haiku*¹ –

A hhoz, hogy hihetővé váljék, Fekete Vince *Szélhárfa* című kötetében nem véletlenszerű rátalálás, hanem tudatos választás eredménye a haiku műfaja és versformája, vissza kell lépünk a *Vak visszhang* (Sétatér Könyvek, Kolozsvár, 2015.) című, válogatott és új verseket tartalmazó könyvének koncepciójához és az abban körvonalazódó költészetfelfogáshoz.

Az emberi-költői számvetésként és összegzésként olvasható válogatás (amelybe új versek is beépülnek) arra az alkotói belátásra vall, hogy bár az újraértékelés, -rendezés jogával élő poéta a tökéletes isteni nyelv megérintésére, a nyelvvel megteremthető és nyelvben elérhető harmónia megalkotására törekszik, tudatában van alkotói esendőségének, a (költői) nyelv, a saját költői nyelvéhez való viszonyulása változékony-ságának, valamint annak a befogadói dinamizmusnak, amely az irodalmat, az irodalmi hagyományt állandóan változó folyamatként érti, állandó átértelmezésekben megragadható nyelvi világokként interpretálja. Ha a *számvetés*, *összegzés* fogalmak akár poétikatörténeti alapon is joggal vetik fel a *befejezés*, az életmű *lezárásának* gondolatát, Fekete Vince esetében nem erről van szó. Ő, miközben a *Vak visszhangban* esztétikai alapon érvényesített önszigort gyakorolva kihagyott, átnevezett, módosított szövegeket, újrászabott ciklusokat, úgy olvasta újra a korábbi kötetek anyagát, hogy a válogatás nyomán – a korábbi évek terméséhez ok-okozati összefüggésben szorosan illeszkedő új versfüzérrel, a *Vargavárossal* együtt – igényes szerzői-szerkesztői arányérzékről tanúskodó, feszes szerkezetű kötetkompozíció jöjjön létre. Látszik ebből a gesztusból a szintézisteremtő szándék, aminek óhatatlanul része a jelentős mennyiségű szöveg elhagyása, a *kihullatás* azonban nem jelenti a kihagyott szövegek megtagadását, kirekesztését. Sőt, éppen arról van szó, hogy a *Vak visszhangból* kimaradt versek

1 Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2016, Láng Orsolya illusztrációival.

egyrészt a bejárt költői pálya fokozatos alakulástörténetét mutatják, másrészt a mérleg, a számvetés komolyságát, hogy ami maradt, az mennyire fontos, mennyire kiérlelt, tömör, szentenciaszerű, s így másként ragyog(hat), de főleg hogy új összefüggésbe kerülve milyen új jelentésképzés eredője lehet.

Mivel alakulóban levő életműről van szó, a válogatott és új verseket tartalmazó kötet szintézisteremtő karaktere, lezáró jellege természet-szerűen vetette fel azt a kérdést 2015-ben, hogy milyen régi/új csapásokon halad tovább Fekete Vince költészete. Ez a felvetés azt a feltételezést is magában foglalta, hogy az összegzés a múltra, az eddig megtett poétai, poétikai útra vonatkozik, és – amint azt a könyv utolsó darabjai, a *Hőkamera* és *A világ újra* című versek már sejtették, illetve a 2016-ban megjelent *Szélhárfa* című kötet igazolja – nem jelent alkotói elzárkózást, nem jelenti egy költészet végét, hanem ellenkezőleg: új költői világlehetőségek kiindulópontját. Olvasatomban a *Hőkamera* címében metaforizált nézőpont és világlátás vált Fekete Vince költészetének új irányává, eddig megteremtett költői nyelvének új visszhangjává. Ami a *Hőkamera* kapcsán még csak óvatos befogadói tapogatódzás, az a *Szélhárfa* haikuival folytatott dialógusban bizonyossággá érő olvasói tapasztalattá vált. A *Vak visszhang* befejezésében az emberi-költői kiüresedést, kiábrándulást megtapasztaló, csak a saját költői testamentumában bízható, ugyanakkor a passióját élő (költői) én a végpontra jutva új utat keres. Ezt a kötet befejezésében egy olyan költői világlátásban, emberi-alkotói pozíció megelégedésében/elfoglalásában véli felfedezni, aminek lényege nem a világban-lét, hanem annak megfigyelése, az én és a világ között distanciát teremtő magatartás, amely distancia gondolkodói beállítottságot, a (nyelv)világ reflektálási lehetőségét jelenti. Ezért gondolom úgy, hogy a költő tudatosan fordul a haiku műfajhoz és versformához, amelyben a (nyelv)világ úgy válik létlehetőséggé az én számára, a „szono mama” elve alapján – ami itt nem kizárólag a természeti jelenségek leírásában mutatkozik meg – akként figyelhet meg és reflektálhat, hogy a szubjektum állapotának nem kell közvetlenül artikulálnia.

Fekete haikui nem csak a műfaji követelménynek tekintett szemlélődés tekintetében kapcsolódnak eddigi költészetéhez. A *Szélhárfa*ban a műfaj és forma teremtette hangszerelésben egyszerre tárul fel a

Parázkönyv, az *Ütköző* és *A Jóisten a hintaszékből* című kötetek és/vagy ciklusok által alkotott korai költészet metafizikai dimenziók iránti elköteleződése, a transzcendens iránti vonzalom mint a nyelvben létezés lehetősége (utóbbi a versek intertextuális karakterében is felismerhető), valamint a megszólított te/másik révén közel hozott transzcendencia és annak törésvonalai. Ugyancsak felfedezhető a *Védett vidék* és a szerves folytatásának tekinthető *Vargaváros* című ciklusok világa, amelyekben annak ellenére, hogy a táj ugyan őrzi az otthon bensőségességét, de annak idegenségét is, az én a természettől várja létdilemmáinak a megoldását. Ami ott egyrészt még kísérlet arra (és az is marad), hogy a nyelv evokatív funkciója lehetővé tegye a nyelv határain túli világ(ok) megidéződését, másrészt annak drámai felismerése, hogy a természetet az ember egzisztenciális krízise hatja át, az a *Szélhárfában* a szemlélődő, tehát a világon önmagát kívül helyező én számára a költői nyelv közegében a szem számára láthatatlan világterek feltárása, reflexiója lesz, a végtelennel való érintkezés lehetőségének újabb megnyilvánulása, a színről színre való látás kvázi-pillanata, exegi momentuma. A továbbiakban a kötetre vonatkozó iménti megállapítás kifejtésének talán sikerül körvonalaznia néhány szempontot abból, hogy merre is tart az életmű (átmeneti?) sarokpontjának tekinthető *Vak visszhanghoz* képest Fekete költészete.

A könyvben a haiku mindkét jelentése érvényesül: műfaj és versforma. A kötet darabjai formai szempontból hagyományos (dento) haikuk, azaz tizenhét szótagból épülnek fel, a háromsoros vers első és harmadik ötszótagos sora egy hétszótagost fog közre, és több haikuban is szerepel a tradicionális japán formában kötelező konvencióként szereplő kigó (az évszak) és a kiredzsi (a gondolatiságot és a csattanószerű lezárást erősítő vágószó). A haiku megnevezés a formára vonatkozik az alcímekben is: *99+1 haiku*. A 100 darab tizenhét szótagos szakasz 91 verscím alatt szerepel, ugyanis a kötetben található 4 kétszakaszos, 1 háromszakaszos és 1 négyszakaszos vers. Így aztán jócskán elgondolkodtató feladvány a *99+1* láttán elbűvölt, számmisztikát kedvelő olvasó számára, hogy akkor itt mi is a helyzet a teljesség kérdésével, egyáltalán a számok jelentésével. A formahagyományban való benneállás mellett legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb, Fekete Vince művei kapcsán a műfajiség kérdése (a haiku fogalmának általam eddig használt

jelentése), merthogy a *Szélhárfa* versei sok tekintetben folytatják, azaz követik és átértelmezik azt. Ezek a következők: az énközpontúság hiánya, a természet és Feketénél tágabb értelemben a (városi) világ, a *második* természet jelenségeinek rögzítése, leírása a szubjektum állapotának megjelenítése nélkül, teret nyitva a gondolkodói attitűdnek, a reflexiónak anélkül, hogy kimondaná, mit gondol, és nemcsak szövegen belül, hanem bevonva ebbe a világreflexióba a befogadót is, hiszen benne kell visszhangoznia tovább a felvetett gondolatnak, úgy, ahogyan azt a műfaj klasszikusa, Macuo Basó megfogalmazta: „a harang egyhangú kongása után fülünkben még hosszan zúg ez a hang. Ugyanúgy a vers elolvasása után is valamilyen hangnak még tovább kell visszhangoznia az olvasóban.” (Ennek a visszhangnak a megszóltatásában fontos szerepet kapnak Láng Orsolya *rajzhaikui*, amelyek termékeny dialógust kezdeményeznek a szövegekkel.)

A *Modern nomád*ban például csak a kijelölt perspektíva alapján lehet következtetni az elmélkedő én sorsproblémájára, hiszen amit és ahogyan az ellentétező nyelvi elrendezéssel, a sortöréssel, a haikukra jellemző nominális stílusban kijelent, az személytelen, hiányzik a közvetlen értelmezés: „Otthon a világ / nagyvárosainak ösz- / szes sátraiban.” Van, ahol – átértelmezve a hagyományt – az igék révén felszámolódik a nominális stílus, és megjelenik az egyes szám első személyű nyelvtani én, de marad a „szono mama” elv, vagyis az egyes szám első személyű ige, névmás azt emeli ki, hogy a megjelenített világ az én látásának a függvénye, tehát szubjektív, de *nem vállal szerepet* ennek a világnak az (át)alakításában, nem vesz részt a világban, sőt abban sem, hogy mi történik vele, csak rezignáltan figyel a történéseket. A *Kenyérszegésben* ez így fogalmazódik meg: „Az eget nézem. / Hosszú csík szeli ketté. / Fölöttem szállsz el.” Ha ironizál, az sem közvetlenül, személyes véleményként fogalmazódik meg, hanem a vágószóból, -kifejezésből („Házak lógnak az / égből hosszú füstökön – / alszik az Isten” – *Télmarionett*), a variációból („Minden rendben van. / Akkor minden? Rendben van? / Minden. Rendben van.” – *Megállapodás*) vagy a szóhangulatból következik: „Herseg a mennybolt” (*Ünnep*) [kiemelések tőlem: B. L. L.]. Az én rejtőzködése, közvetettsége, vagyis költői képben való megragadhatósága ars poeticaként körvonalazódik a *Metaforában*: „Parányi ránc vagy / az arcomon, amikor / elmosolyo-

dom.” Természetesen szó van itt arról az elsődlegesen érthető én-te viszonyról, amely szerint a te az én megnyilvánulásába montírozódva jelenik meg, az én egy részét jelölő szinekdoché mint töredék a te metaforája. A kötetben érvényesülő én- és nyelv(világ)felfogásra vonatkozóan azonban sokkal lényegesebbet mond ki ez a vers, azt, hogy a metafora mint költői kép a te, a ránc az énen, amely megnyilvánulhat az én által és fordítva, a metafora által az én. (Más haikuk esetében szöveg és cím metaforikus viszonyának gyakorisága is ezt a költészetszemléletet, nyelvfelfogást támasztja alá. L. például: *Arc, Őszi délután, Verandán* stb.) Efelől érthető meg tehát, hogy én és világ, az énnek közvetetten önmagára tett kijelentései, (olykor) személytelen vagy a nyílt önreflexiót nélkülöző/kerülő világértelmezései mind-mind a költészet terében és idejében, a költői nyelvre vonatkoztatva értelmezhetők, nyelvvilág-értelmezések.

Az interpretáció eme nyomvonalának a követése mutathat meg valamit abból, hogy mire vállalkozik és mire képes ebben a könyvben Fekete Vince költői nyelve; milyen irányai vannak annak a törekvésnek, ami a (nyelv)világ általi érintettség (költői hagyományok, kulturális örökségek, a saját bejárt költői út) ellenére és következtében, a szemlélődő magatartásból eredően elhitetheti, hogy van a világértésnek egy olyan tiszta esztétikai szintje, amiről az én közvetlen benne-léte (vagyis önmagához és a világhoz, tehát a költészethez való viszonyának direkt reflexiója) nélkül lehetséges beszélni, lehet a világ *peremén*, az arról szóló meditatív diskurzusban létezni, netán azt teljességként megélni, s hogy ez akár *vállalható* költőszerep is. Számos, magára a költészetre utaló haiku mellett a címadó vers is ebbe az irányba tereli a befogadást: „Mint finom ujjak, / halk szellő zendíti egy / fa koronáját.” A figyelem nem az énen, hanem a költői képben (a hasonlat hasonlójában szinekdochéként) konstruálódó művészi gesztuson van, amely a természethez mérhető eredetiséggel szólaltatja meg a művet: ahogy a szél a természetet, úgy az ujjak által jelölt én/művész a haikut, a *Szélhárfa* című könyv világát. A vers szövege Fekete Vince költői univerzumát a természet ritmusához kapcsolja, a Dávid király és Orpheusz attribútumaként ismert címbeli kép pedig a hagyomány világmindenségében készít neki helyet. Ebben a tágas, a teljesség

képzetét, ígérletét sem nélkülöző nyelvi-kulturális mikro- és makrokozmoszban formálódnak a háromszéki költő haikui.

Ennek az ígért teljességnek az árnyalt metaforája a kötetben többször visszatérő finom erotika, amely úgy nyilvánul meg a természet rendjében, hogy minduntalan utal az emberire és kimondatlanul arra, aki a természetbe képes beelátni a férfi és a női princípiumot, azok egymásra találásának lehetőségét: „Harmatcsepp csillan / aprócska bimbó testén. / Nézd: tizenkettő!” (*Erotika*); „Párak a kertben. / Hószín kebledről könnyű / ruhád lefejtem.” (*Őszi nap*); „Szoknyák alatt a / pajkos szél udvarolgat. / Kikelet készül.” (*Láv*); „Csak csupa szépet, / lágyat és mohót – minden / mozdulatodra!” (*Képzélet*) A beteljesülésről azonban nem, csak annak lehetőségéről adnak számot a versek. A *Képzélet* külön is kiemeli, hogy a beteljesülés csak vágy, álom, képzelet játéka. Pedig a szemlélődő én az egységben látás igényével tekint a világra. Úgy szeretné felfedezni a világban az egységet, mint ami számára már lehetetlen, mint ami belőle már végérvényesen hiányzik, ahogyan erről József Attila (*Ime, hát megleltem hazámat...*) című költeményének utolsó szakaszában vall a lírai én: „Szép a tavasz és szép a nyár is, / de szebb az őszt s legszebb a tél, / annak, ki tűzhelyet, családot, / már végképp másoknak remél.”

Efelől a magatartás felől (is) értelmezhető, illetve az előző tematikai-motivikus egységhez hasonló tapasztalattal szembesítenek a kötet sűrű szövésű motívumhálóját jelentő, a haiku kötelező konvencióját érvényesítő évszakversek is, amelyek szintén nem mentesek az erotika témájától, s amelyek – lévén mind a négy évszakhoz kötődő versek vannak a kötetben – szintén a teljesség rendjét, ígérletét körvonalazzák. A tavasz jelentése hol konvencionális, az örök újjászületésre utalva („Méhek röpködnek / a fa körül. Gyomromban / lepkék. Tavasz van.” – *Újjászületés*), hol a hagyományos tavaszjelentést átértelmezve, fenyegető („Hegyes jégcsapok / nyilvesszői csapódnak / az eresz alá.” – *Tavasz*), hol a rend, a harmónia felbomlásának, valamilyen értelmetlen lázadásnak, a halál tragikumának a kifejezője: „A cseresznyefák, / nézd csak, kivirágoztak – / lefagyás előtt.” (*Kamikaze*)

A kötetben következetesen érvényesülő lírai szemlélődés két olyan képtípust, a világ dolgaira való rápillantás két olyan fajtáját eredményezi, amelyek közül mindkettő felfedezhető a nyár megjelenítésében.

Egyrészt úgy jelenik meg, mint a hétköznapiából feltáruló (transzcendens) szépség („Zuhog az eső. / Simogatni tanulja / az ég a földet.” – *Nyár*), másrészt úgy, mint a természeti világtól elválaszthatatlan tárgy világ tartozéka. Eszerint az elsődleges és a másodlagos természet olyan szorosan összetartozik, mint a szemlélő világ(látás)a szemlélt világgal. A *Zene* című haiku a *Szélhárfával* kapcsolatban megfogalmazottakra is visszamutat, miszerint a világ, a természet a zene, a költészet zenei-nyelvi világvonatkozásában válik értelmezhetővé: „Kopogó nyári / zápor. Bádogtetőkön / víg zongoraszó.” Az Arany János *Családi kör*t asszociáló *Nyári idill*ben is az intertextuális viszonylatban megragadható, a fent-lent archetípusa alapján szerveződő képi világ válik létértelmező alakzattá: „A kút vödrében / dinnye hűsöl. Diófa / alatt a család.” A fent és a felszín látszólagos nyugalomát magába húzhatja az alvilági képzeteket társító mély, s ez nyugtalanságot kelt. Nem tudni, ki/mi kit/mit nyel el, ki/mi teljesíti be a másik sorsát, ki/mi mulandó. És van-e valami, élet, költészet, ami örök?

Kijelenthető, hogy kötetben való elrendezésük és képi megformáltságuk alapján a tavasz- és a nyárversek mind az ősz- és a télversek világa felé mutatnak, sőt – amint a fent idézett szövegekből is kiderül – a tavasz- és nyárhaikuk képi világának egy része az elmúlást, az értékpusztulást érzékelteti, mint például az *Arca*ban („Jégeső után / a veteményeskert – / leborotválva.”), amelyben a természet arca antropomorf vonásokat mutat, rekvizitumai az emberi szenvedés kifejezői. Az *Őszi délután*ban megformált látvány nemcsak egy pillanatnyi hangulatnak, hanem egy léthelyzetnek a rögzítése („Hosszú árnyékok / nyújtózkodnak ragacsos / légypapíron.”), a földhözragadtság, a parlagiasság, a távlattalanság és bezárkózás metaforája, amely megidézi Örkény István *Nászatások a légypapíron* című egyperces novelláját is. Az *Őszi erkély*ben az ősz már az élet végességének, a dekadenciába hajló létgazdagságnak, a nyár deformációjának a képi megjelenítője: „A nyár ferde su- / garai arcom csíkok- / ra szeletelik.” A sorvégek által kettészakított szavaknak is stilisztikai értéke van ennek az értékpusztulásnak a kifejezésében. S hogy itt mennyire nem az évszokról, hanem annak irodalmi hagyományként való újraalkothatóságáról van szó, azt jól mutatja a szintén intertextuális utalásra épülő *Postakocsi*: „Szélvédőn sárga / levelek. Üzenetnek / a hegyek, a fák.”

Az ősz Krúdy Gyula *A vörös postakocsi* vagy az *Őszi utazás a vörös postakocsin* című regényéhez kapcsoltn az irodalmiság közegében, a szecessziós irodalmi múlt távlatában gondoltatja újra a jelen illúziótlanságát, az elmúlás buta értelmetlenségét, rámutatva arra, hogy a (nyelv)világ emlékek, képzetek, vágyak töredékes sokfélesége, más irodalmi művek fiktív világai, fikciók a fikcióban, hasonmások játéka, ami az én teljesség iránti vágyakozásának beteljesülését, pontosabban a világ egységének megvalósulását is jócskán megkérdőjelezi. Nem csoda hát, hogy a Baka István *November* vagy *Tájékp fohással* című költeményeit idéző *Őszben* már maga a varjak–betűk által metaforizált költői nyelv válik fenyegető, annak démonikus karaktere teszi kétségessé saját világának a beteljesedését, megkérdőjelezi a világ nyelviségét, a nyelv világszerűségét, felteszi a kérdést, van-e élet a betűk által, a betűkön túl: „Varjak a frissen / szántott földön. Betűk a / sötét papíron.”

Ennek a kétségbeejtő lehetőségnek az apokaliptikus végpontját képezik a télversek, például a *Télmarionett* és a *Téli horizont*. Előbbi Antoine de Saint-Exupéry abszurdra vonatkozó gondolatát veti fel, amennyiben „alszik az Isten”, igaz, Saint-Exupérynél egyenesen hiányzik az Órás. Az utóbbiban körvonalazódó világállapot azonban azt mondatja, itt is bekövetkezett a világért felelős transzcendens erő felszámolódása, kiiktatása: „Vak szemgödör a / láthatár az ég üres / koponyájában.” Ha az ég üres koponya, ha a szemgödör funkciótlan, a látás hiányában hiábavalóvá válik minden, ami látható lenne, felszámolódik szemléelő és szemlélt (nyelv)világa, maga a költői beszéd.

A szintén Baka István apokaliptikus versbeszédére emlékeztető egzisztenciális mélyponton Fekete Vince poétikája nem engedi, hogy kétségbeessünk. Az évszakhaikuk elrendezését ugyanis úgy alakítja, hogy azok nem egymást követő blokkokban követik egymást, hanem ciklikusan egymást váltogatják, így nemcsak tematikusan, hanem a kötet szerkezeti felépítése által is érzékeltetve, hogy ennek a költői világnak az örök és megállíthatatlan visszatérés és annak megértése, elfogadása, illetve az örök körforgás rendjéből következően a megújulás vágya a sajátja. Az *És így tovább* szerint születéstől a pusztuláson át az újjászületésig vezet a természet, a világ rendje: „Feslik, kipattan, / megérik, elsárgul, el- / fonnyad, le hull, fes...” S ez a megállíthatatlan

körforgás a vers nyelvének önreflexivitásából adódóan (tehát itt sem az én, hanem a nyelv utal önmagára) vonatkozhat a költői nyelv, az irodalom, a hagyomány természetére is, amely eszerint állandó újraértelmezésekben használódik el, jut végpontra és újul meg. Ez az alkotó Fekete Vince reménye és versvilágának a távlata, amelynek – az eddigiekben is többször említett – intertextuális karaktere jól mutatja a különböző belakott irodalmi-kulturális világterek megújulását. És bár számos példát lehetne idézni, kifejtetten elemezni a kötetből (*Nyári ég, Őszünk, November*), ehelyütt most csak egy példára térnék ki, a Kányádi Sándor által fordított [*Olykor nem bánám...*] című Nichita Stănescu-versre alapozó *Anyáöltre*, amely egyben önidézés is, utalás Fekete Vince *Kányádi-csokor* ciklusának [*Nekem olykor a halált...*], szintén a Stănescu-vers Kányádi-fordítását idéző költeményére, jelezve a szöveghagyomány újraértését, időről időre történő újjászületését: „Azzal, hogy megszül, / meg is öl. Azzal, hogy meg- / szül, jaj, meg is öl.” Viszont éppen ez a „jaj” jelzi, hogy ami megvalósulhat a hagyomány, a költészet terében, az nem érvényes az emberre, hogy az embernek tudomásul kell vennie, a körforgás örök törvényét csak végiggondolhatja, rácsodálkozhat, versben mondhatja, megalkothatja, de ez nem az ő sorsa. Végessége ellenére, végessége tudatában szert tehet viszont vigaszra, sőt: a hit kegyelmére. Fekete Vince haikuiban ebben a kegyelemben a (nyelv)világot, az emberi sorsot itt- és így-létében szemlélő és elfogadó meditáló ént maga a transzcendens erejét mozgósító, tehát a varjúléten felülemelkedő költői szó részelteti. Megmutatja a mulandóságra ítélt földi rabnak, hogy én és világ, élet és halál, evilági és túlvilági viszonylatában, a nyelv, hagyomány, irodalom közegében minden kezdetben felismerhető ugyan a vég, de minden végben ott a kezdet lehetősége. Vajda János *Nádas tavon* című versére utalva arról beszél a *Genesis* című haiku, hogy születni annyi, mint halálra születni, a meghalás pedig egy új élet, létminőség megismerésének a feltétele, talán jutalom: „Meghalni annyi / – sugallja egy csecsemő –, / mint megszületni.”

E mögött a felfogás mögött az a létfilozófia áll, amely a Fekete Vince *Szélhárójában* körvonalazódó ars vivendi és ars poetica alapja is, hogy Szabó Lőrinc-i értelemben („igaz egész csak ellentéteiddel / együtt lehetsz.” – *Tao Te King*) a (nyelv)világ dolgainak egysége ellentéteiben

létezhethet: „Árnyékos Feled, / követelem jogomat / Fényességemért.” (Jin); „Árnyékos Feled, / csak Veled vagyok Egész: / Árnyékkal a Fény.” (Jin és Jang) A világtól semmit nem akaró magatartás, vagyis a világ esztétikai szemlélésének, verssé változtatásának jutalmaként feltárul a szemlélő és a kötetet olvasó befogadó számára a (nyelv)világ, a költészet lényege. Az, hogy a világ jelenségeiben levő ellentétek egysége Jin és Jang: fény és árnyék, tavasz és ősz, nyár és tél, erotika – férfi és nő, kezdet és vég, én és világ, szemlélő és szemlélt, beszélő és (lírai hangon) elbeszélő, nyelvvilág és nyelvvilágon túli, haiku és befogadó, vágyakozás (a teljesség hiánya) és teljesség. Mindegyik azonos önmagával és igaz, de csak a másikkal együtt és fordítva. Ugyanakkor mindegyik a másikká válhat, amennyiben Jin és Jang az évszakok mintájára az átalakulást jelképezik egyik végletből a másikba. S mint ahogy külön-külön is a világ minden jelensége önmagában Jin és Jang, mert magában hordozza a változás lehetőségét. A *Lenni* című négyszakaszos haiku – egy oxymoronnal élve – ezzel a rezignált optimizmussal zárja a kötetet: „Kismadár lenni / tenyeredben; egy vékony, / áttetsző húr, mi // észrevétlenül feszül ki közöttünk; a / fakadó rügy las- // sú mozgása len- / ni; az alkonyi tenger / meleg felszíne, // amiben úszni / jó; akácfavirág egy- / más nyelve hegyén.” Fájdalmas és reményteljes a költő, az alkotás, a költészet, az ember útja, de a „lenni”, a „valamivé válni” olyan alkotói-emberi imperatívusz, tehát (alkotó)etikai és esztétikai fogalom, amelyre válaszolva nem lehet más a vers feladata, mint a szépséggel érintkezésbe hozni a tiszta esztétikumban a végtelennel találkozni akaró befogadót. Az alkotó pedig az, hogy költői beteljesülése felé haladva (de ezt nem valamiféle statikus végpontként értve) megtalálja azt a dialógusformát a különféle irodalmi-kulturális hagyományok és saját hangja között, amelyből a lírai megnyilatkozás olyan új formái születnek, amelyek Fekete Vince versvilágának, a magyar lírának a (közel)jövőbeni gazdagodását jelentik, amelyek a színről színre való látás újabb tapasztalatával jutalmaznak olvasót, szerzőt.

Zsidó Ferenc

TÁJLÍRA ÉLETRŐL, SZERELEMRŐL, HALÁLRLÓL

A kötet cím arra utal, hogy elsődlegesen tájköltészetéről beszélhetünk Fekete Vince haikukötete esetében (*Szélhárfa. 99+1 haiku*¹).

Mintha korábbi majdnem-tájverseiből nőtték volna ki magukat – azaz zsugorodtak le – ezek a háromsorosok. Hiszen Fekete Vince mindig is vonzódott a természetábrázoláshoz, bár ez sosem volt csupán önmagáért való, akárcsak a magyar költészet régi, népdalokig visszanyúló hagyományaiban: mindig is érzéseket, hangulatokat fejezett ki. Nincs ez másként eme haikukban sem. E miniatűr természeti képekben életről, halálról, szerelemről beszél, a táj inkább metafora, a képzettársítások elindítója. „Zuhog az eső, / simogatni tanulja / az ég a földet” – hangzik a kötet elejére pozicionált, klasszikus hangszerelésű haikuban (*Nyár*), hogy később e motívumot ekképp áttételeződéve lássuk viszont: „Harmatból dér, a / dérből hó, a hóból víz, / a vízből élet.” (*Körforgás*).

Fekete Vince újra bebizonyítja, hogy kellő sűrítéssel, három sorban is meg lehet fogni például az ősz mibenlétét: „Vérzik a nyár ott / fent a dombokon – sebe / i csipkebogyók” (*Ősz*). Tömörítés, általánosítás, kihagyás, sorok közti echózás: mindezt láthatóan élvezettel műveli e kötetben a szerző. Tehát kiválóan érzi a haiku lényegét: tárgyiasságot megtölteni „súlyosabb” tartalommal, rögzíteni a pillanatnyiságot, kicsitől eljutni a nagyig, résztől az egészig, tézis-antitézis-szintézis szerkezeteket létrehozni (vagy azokat átértelmezni). Mert Fekete Vince merészen nyúl a haiku hagyományához, saját képére alakítja azt: mind formai, mind tartalmi szempontból. A haiku kötött szerkezet: három sor, 5/7/5 szótag. Fekete Vincénél gyakoriak a soráthajlások, a versmondatot csak a szótagszám kedvéért szakítja meg: „Megyünk s leülünk, / pihenünk mint homoksze- / mek az esőben.” Gyakori az is, hogy cím és versszöveg között nagyon távoli, amolyan hívószavas, képzettársításos a kapcsolat, vagyis a cím új megvilágításba helyezi a

1 Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2016

hétköznapi tartalmat. Más esetben a tárgyas cím bomlik ki intellektuális-absztrakt lírává, és bizony a hit, az Isten-élmény is belefér három sorba: „Házak lógnak az / égből hosszú füstökön - / alszik az Isten.” (*Télmarionett*)

Fekete Vince (a japán/európai mellett) jól ismeri a magyar költészet haiku-hagyományát is, Kosztolányi körömverseitől, Weöres Sándor rendhagyó haikuköltészetén át Markó Béla háromsorosaiig; érezhető, hogy számára kihívás: mintegy szintézisét adni ebben a 100 alkotásban mindannak, ami a haiku lényege, a kezdetektől napjainkig. Tehát bizonyos szempontból Fekete Vince kötete játék, minél több lehetséges haiku-variációt, értelmezést létrehozni, megmutatni, hogy e műfaj költői eszköztára a végtelékig bővíthető, s ugyanígy tartalmi szempontból is „mindent megbír”.

És ha már költészeti hagyományról beszéltünk: néhány haikuban Fekete Vince újraértelmez olyan motívumokat, amelyeket költőelődök más formában írtak meg (van Kányádi-Stănescu haikusítás, Fodor Ákos-áthallás, Szilágyi Domokos „utóirat”). Intellektuális játék ez: formakultúrával, intertextualitással, de nem tét nélküli, az átéltség, mélység végig érezhető.

Filozofikus, létösszegző jellegű verseket is találunk a kötetben, melyek az élet lényegével foglalkoznak a haiku sajátos eszköztárával: „Hangya mászik egy / fűszálon, hegyére ér - / az földre hajlik” (*Emberélet*). Vannak haikuk, amelyek teljes mértékben alanyi jellegű énközlések, egy-egy elvontabb költői képbe ágyazva: „Parányi ránc vagy / az arcomon, amikor / elmosolyodom” (*Metafora*).

Kedvencem a kötet végére pozicionált haiku-bokor, vagy haiku-tetralógia (négyszakaszos haiku), ami végeredményben egy szerelmes vers, bensőséges vallomás és életöröm-kifejezés a haiku tárgyiasságával: „kismadár lenni/tenyeredben; egy vékony, / áttetsző húr, mi // észrevétlenül / feszül ki közöttünk; a / fakadó rügy las- // sú mozgása len- / ni; az alkonyi tenger / meleg felszíne, // amiben úszni / jó; akácfavirág egy- / más nyelve hegyén.” (*Lenni*)

A tartalom itt teljesen szétfeszíti a formát; a megszólalás, a képviség azonban mégis haikus. Itt hozza ki a legtöbbet ebből a tömör formából Fekete Vince, mondhatni új dimenzióba helyezi, többirányúvá teszi, a tárgyiasságot alanyi jelleggel ötvözi. Így válhatnak a pillanatnyi impressziók örökérvényű létértelmezésekké.

A versekkel szerves egységet alkotnak Láng Orsolya hangulat-illusztrációi (szénrajzai), melyek minimalisták, akárcsak a haiku: pontokból, vonalakból, foltokból jelenítenek meg egy egyszerre konkrét és absztrakt világot.

Lehet, hogy csak pihenőnek, két „rendes” kötet közti szusszanásnak szánta Fekete Vince ezeket a haikukat, én mindenestre úgy gondolom, termékeny kísérlet volt: megérte!

Holnap havazni fog

Pécsi Györgyi

ELSZAKADÁS

– *Melinda Nadj Abonji: Galambok röppennek fel*¹ –

A vajdasági (egykori Jugoszlávia) Óbecsén született, kisgyerekként családjával Svájcba kivándorolt Abonyi Nagy Melinda – ahogy könyvei jegyzik: Melinda Nadj Abonji – svájci német író. Nem az ékezet hullt le nevééről (Márai), bár lecserélte nevének kettős betűit eurokonformra. Föladta magyarságát, nyelvet, kultúrát, identitást váltott... „Regénye nem része a magyar irodalomnak – jelenti ki ellentmondást nem tűrően egy kolléga –, mert nem magyarul írta.” Csakugyan nem magyarul írta. De csakugyan nem része a magyar irodalomnak *is*?

Egy kicsit csalódott vagyok, miért is nem lett sikerkönyv nálunk (Magyarországon) a svájci és német irodalmi díjjal kitüntetett regény, holott nemcsak tényleg jó, de problémaérzékenysége elevenünkbe vág. Mert miről is szól? A vendégmunkáslétról, a kivándorlásról, az identitásválságról és identitásváltásról. Ami, tudjuk, korunk egyik legnagyobb dilemmája. Azon felül minket, magyarokat a 19–20. századfordulás nagy gazdasági kivándorlás („s kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk” – József Attila: *Hazám*), s aztán a Trianon-szindróma, majd a kommunista-szindróma különösen érzékenyen érint.

Óvatos becslések szerint a rendszerváltozások óta körülbelül 200-300 ezer magyar honfitársunk hagyta el a Kárpát-medencét – emigrált, kivándorolt, vagy vendégmunkásként dolgozik. Jó ideje várom, hogy a legutóbbi, ma is tartó nagy hullám is megteremtse a maga irodalmát. Ahogy a közel kétszázezres ötvenhatos emigránsok (korabeli szocialista szóhasználat: disszidensek) is megteremtették. Lapokat, könyveket adtak ki, aggódó figyelmük az elhagyott óhazára irányult, nem akartak elszakadni sem a nyelvtől, sem a kultúrától, sem pedig (bár hálások voltak a befogadó országuknak) magyar identitásuktól. Politikai menekülteknek tekintették magukat, közös volt történelmi sorsélményük, a magyar forradalom híre, majd leverése pedig megindította a Nyugat

1 Bp., 2012, Magvető.

gyakorlati szimpátiáját; támogatások, munkahelyek teremtődtek, megnyíltak az ösztöndíjas egyetemek.

A legutóbbi kirajzókat azonban nem várták és várják egyetemek, ösztöndíjak, befogadó családok, egyházközösségek, legföljebb munkaközvetítők. A vasfüggöny és a szovjet világrend összeomlása után ők már nem megmentésre érdemes politikai, hanem jobb életre vágyó gazdasági menekültek, vendégmunkások, kivándorlók – ki-ki boldogul(jon) a maga erejéből. Hiányzik a közös történelmi sorsélmény *mi* tudatának kohéziója, közösségi potenciáljuk esetleges és személyközi. *Más* a viszonyuk az elhagyott hazához, döntésük helyességét hangsúlyozzák, a méltó és könnyebb életet, megbecsülésüket, sikereiket, és persze az *igazi* demokráciát, amit itthon nem élhettek meg. És, azt hiszem, a mai óhazaiak sem fájdtíják értük a szívüket nagyon – elment, jobban járt, vagy rosszabbul járt, az ő sorsa.

A különutas titói Jugoszláviából korábban indult el a magyarság legális kivándorlása. Titó 1968-ban Nyugat-Németországgal kötött egyezménye megengedte (támogatta) a tömeges vendégmunkás státuszt. A hetvenes-nyolcvanas években a vajdasági magyarok 20%-a dolgozott *kint*, főleg Nyugat-Európában. Aztán a magasabb bérezés, a jólét és szabadság miatt könnyebben váltották át az átmenetinek tekintett vendégmunkás sorsot végleges megtelepedésre.

Abonyi Nagy Melinda – elnézést, a születési nevén említem – egy vajdasági színmagyar település színmagyar családjának Svájcba történő kivándorlását írta meg. A vélhetően számos önéletrajzi, életrajzi vonatkozású regény egyes szám első személyű elbeszélője, Ildikó, húgával valamikor a hetvenes évek közepe körül családgyegetéssel kerül a svájci kisvárosba. A szülők négy évvel korábban kimentek, vendégmunkásként megpróbálták egzisztenciát teremteni, sokféle munkát elvállaltak, mosodát üzemeltettek, utóbb pedig, hatalmas szerencséjével megöröklik a városka kávéházát egy helyi tulajdonostól. A kislányokat addig apai nagyanyjukra, az egyszerű parasztasszonyra, a csodálatos *mamikára* hagyják, s négy év múlva is mamika viszi őket a szülők után Svájcba. A regény 1989-ig, mamika haláláig, utolsó hazalátogatásukig követi szorosabban az eseményeket, de a történetbe szervesen beleépül még a '91–95-ös szlovéniai, horvátországi, boszniai háború is.

A regény ritmusát a hazalátogatás és a svájci élet változó – egymásba átjáró jelen idejű és emlékező elbeszélő – fejezetei alkotják, hogy a regény végére a főhős megfogalmazza elszakadását a lezárt múlttá vált szülőföldről, és személyes otthonteremtését Svájcban.

Illendő volna méltatni a hibátlan kompozíciós szerkesztést, az elképesztően érzékeny és pontos mikroleírásokat, legyen tárgyakról, tájról, hangulatról, érzelmi reflexióról szó, érzékletes nyelvi kódváltásait, de engem most főleg az érdekel, hogyan változik, válik egy kisvárosi kisebbségi magyar gyereklányból svájci német nő – aki, persze, nem tagadja, nem tagadhatja meg eredetét, éppen csak magába zárja, nem komplexusból, sokkal inkább, mert védelmezi azt.

A regény az egyesített család egyik, talán első hazalátogatásával, 1980-ban, Titó halálának az évében kezdődik. Mindent az elbeszélő-főszereplő, Ildikó szemszögéből látunk. Nem a kislányéból, hanem a későbbi – valamikori, mikori? – felnőttéből. Nagy amerikai autóval érkeznek, az apa dühöng, szidja az összes kommunistát, Titót, Sztálint, bosszantja az ország(rész) teszetszasága, büszke Svájcban elért jólétére. A lányok, Ildikó, és a vele szoros testvéri közösségben élő húga, Bori viszont az édenbe érkezik vissza, gyerekkoruk világába, mamikához. Mamika pont olyan, amilyennek az igazán szerethető nagymamának lennie kell, bárhol magyar nyelvterületen. Végtelenül türelmes, és végtelen a szeretete. A rokonok, nagybácsik, nagynénik, unokatestvérek szintén. A lányok igazából ezt a falut (vagy kisvárost) tekintik igazi szülőföldjüknek, otthonuknak, ez a sík, jellegtelennek látszó táj, ezek a lobbanékony, nagy evő-ivó bácskai emberek az ők igazi hazájuk. Azt szeretnék, ha *otthon* semmi nem változna: „mindketten attól féltünk, hogy talán már semmi közünk a szülőföldünkhöz, be akartuk hozni azt az időt, amíg távol voltunk, és e közben a versenyfutás közben hihetetlenül megkönnyebbültünk, ha bele tudtunk kapaszkodni a legegyszerűbb hétköznapi dolgokba, a favágótokéba, ami szerencsére ugyanott áll... Bori meg én megnyugszunk, mert a szülőföldünk, az nem változhat meg, vagy ha igen, akkor csak egészen kicsit (és tizenhét évesen, ha nagykorúak leszünk, visszajövünk majd, bebújunk mamika vastag, meleg dunyhája alá, és azt álmodjuk, hogy csak elvöltünk pár évre Svájcban).” A rituális hazalátogatások mamika haláig tartanak – a lánytestvérek ekkor értik meg, hogy mamika nélkül már igazából nincs hová *hazamenni*, hogy ők már végérvényesen

svájciak. S persze, közben az elhagyott ország is darabjaira hull, sorra törnek ki a délszláv háborúk, az egykori jólétet a nélkülözés, nyomor váltja föl, felbolydul a szülőföld is, az egyik otthon bujkáló családos unokatestvért elfogják, besorozzák a szerb hadseregbe, a másik Magyarországra szökik.

A szülők tipikus vendégmunkások. Jobb, emberibb, könnyebb életre vágyanak, plusz az apában eleven a családon esett régi sérelem: '45 után elvették mindenüket, földet, állatot, házat, kilakoltatták őket, apját kegyetlen munkatáborba vitték, szabadulása után hamarosan behalt a kínzásokba.

„Egyetlen bőrönddel és egyetlen szóval [szabadság] jöttünk ki Svájcba, most meg piros útlevelünk van, svájci kereszttel, és egy aranybányánk [saját kávézó]” – önmagukat kizsigerelve, feszített robotban küszködték magukat egzisztenciális biztonságba. „Jobbnak kell lennünk, mondja anya egyik nap... Nekünk itt még nincs emberi sorsunk, még kell dolgoznunk érte” – a jólét ára a szakadatlan és kifogástalan munka, ezzel nincs is gond, a beilleszkedés ára viszont a szakadatlan és kifogástalan alkalmazkodási készség.

A két lány kisgyerekként kerül Svájcba, Ildikó még a Vajdaságban kezdi az elemit, de utána német iskolákban folytatják mindketten. Egyetlen anyanyelvi környezetük a családjuk. Svájc demokratikus és befogadó, az ország kizárólagos értékrendje a munkával szerzett teljesítmény. A gyerekek könnyedén beilleszkednek, legalábbis látszólag könnyedén, de másságukra a toleranciára pedánsan érzékeny tanító rendre emlékezteti őket ('nem az számít, ki honnan jött, egyedül csak a tudás számít').

A beilleszkedés és az asszimiláció zavarait a szülőkön tapasztalják meg. Szüntelen alkalmazkodási kényszer és meghunyászkodás, folyamatos szorongás és állandósult idegenségérzés. A megfelelés igyekezetének a kudarcával akkor szembesülnek, amikor le kell tenniük az állampolgársági vizsgát, amely elsőre nem sikerül, mert német nyelvtudásuk csak a napi munkához elegendő. A szégyenletes helyzetben az apa egy rövid pillanatra kimondja keserű csalódását az álságos, képmutató, önelégült svájciakról, s az otthoni, a jugoszláviai, a vajdasági magyar állapotokat magasztalja. Az anya zsigeri tapasztalatát fogalmazza meg: „kellemetlen folyton izzadni, amikor németül beszélünk, és alighanem azért izzadunk annyira, mert tudjuk, hogy hibásan

beszélünk, bármennyire igyekszünk is, és anya mindegyikünkre ránéz, egymás után, tágra nyílt szemmel, mint aki megértett valamit, [...] miből is fakadnak apa túlzásai: az elszenvedett fájdalom miatti tehetetlenségből, csalódásokból, amik a kijelentés mögött megbújnak (és annyi mindent kellene elmondani arról a félreértésről, hogy az, aki hibásan beszél valamely nyelvet, egyszersmind butának számít, a szüleim hibái, amelyek az én fülemben sajátosan szépek; jó alkalom volna elmondani, hogy ha apa és anya magyarul beszél, akkor olyanok, mint akiket kicseréltek)”.

A főhős elbeszélő, a fiatal felnőtté érett Ildikó nem firtatja a 'befogadás és az identitásváltás alakzatait', de kénytelen nap mint nap szembesülni a dilemmával. A problémák tulajdonképpen akkor kezdenek nyilvánvalóvá válni, amikor a *jugó* család („a *homo balcanicus* egyszerűen még nem esett át a felvilágosodáson”) megszerzi a kávézó üzemeltetését. Irigy suttogás kezdődik, a svájci alkalmazottak felmondanak, és csak vendégmunkások jelentkeznek. Egy boszniai szerb és egy szerbiai horvát asszonyt vesznek fel, ám közben sorra törnek ki a délszláv háborúk, a két asszony pedig otthon hagyott családjukért aggódva, az otthoniak elkövetett bűneiért egymást vádolja. A kávézóban kisegítőként dolgozó két lánytestvér számára a hercig helyi vendégek fecsegéséből tudatosul az, amit sejtettek, éreztek: hogy ők is csak idegenek („Az anyanyelvük tehát magyar és nem szerbhorvát, következtette ki Frau Berger, igen, válaszoltam. Akkor maga nem is balkáni? Voltaképpen nem, feleltem, de valahogy mégis, gondoltam”), „szaros külföldiek”. A délszláv helyzet eszkalálódása, és a növekvő menekültek miatt egyre érzékelhetőbb a demokratikus, befogadó máz mögött az idegengyűlölet, a szalon-rasszizmus – végül egyik férfi vendégük összeszarja a vécét, szétkeni a fekáliát a csempére és ott hagyja az összerondított alsógyatyát. Ildikó ekkor föllázad – tulajdonképpen önmaguk ellen, a folyamatos meghunyászkodás, a végtelen és kudarcra ítélt alkalmazkodási kényszer ellen, s a közeli város egyik külföldiek lakta negyedébe költözik, albérletbe.

Ildikó elköltözésére a szülők megroppannak. Elképzelték a svájci álmodt, a harmonikus, biztonságos és kiszámítható jövőt, önkizsákmányoló munkával megteremtették az egzisztenciát, és most magukra maradnak. Mögöttük egy romba dőlt, sokat szenvedett szülőföld, tönkrement, szétszóródott rokonok, mögöttük a semmi, előttük az

üresség. A két lány, Ildikó és Bori az elhagyott vajdasági magyar szülőföld igézetében, sőt visszavágyakozásában élt mamika haláláig. Mamika halálával értik meg, hogy innentől együtt kell élniük a valóságosnak tekintett szülőföld feloldhatatlan hiányával, melyet csak a fájdalmas emlékezés enyhíthet. S most már azt is megértik – ez a lányok mamikától örökölt végtelen ragaszkodásának, szeretetének a megrendítő konfessziója –, hogy az identitásváltásra igazából nem az ők életük, hanem az első generáció élete 'megy rá'. „Később, olyan pillanatokban, amikor beszélhettem volna addigi életünk hirtelen megszakadásáról [mamika haláláról], mindig rögtön tudtam, hogy a szülőföldünkkel kapcsolatban anyát és apát illetik a mélyebb, fájdalmasabb érzések; annak, ami akkor bennem meg Boriban játszódtott le, alig vagy egyáltalán nem volt súlya.”

Nem hiszem, hogy Abonyi Nagy Melinda ismerné Kányádi Sándor *Halottak napja Bécsben* című nagy opuszát: „a legárvább akinek még halottai sincsenek”. Mindenesetre azzal zárul a regény, hogy a két lány megkeresi a helyi, svájci temetőben a szimbolikus erővel bíró közös sírt, ahol a „legárvábbak” is gondolhatnak a saját halottaikra: „ezen a kék novemberi napon halottainkra gondoltunk, nagynénjeinkre és nagybácsijainkra, nagyszüleinkre, akiket nem ismertünk, anya anyjára és papucira, magának, mamika elénekeltünk egy dalt, és a maga nevében azt kértük, hogy az élők ne haljanak meg időnek előtte.”

Melinda Nadj Abonji *természetesen* németül írta meg regényét (kitűnő fordítása Blaschtki Éva munkája), német, s tán elsősorban svájci német olvasóknak szánta. Nem írhatta magyarul, mert – Svájcban történt felnövekedéséig egyetlen magyar nyelvi közege a saját családja volt –, magyar anyanyelve tulajdonképpen és törvényszerűen megrekedt a kisvárosi/falusi vajdasági magyar gyerekkor nyelvi szintjén. Regénye mindazonáltal (de miért is 'mindazonáltal?') magyar sorsregény is. Olvasatomban organikus része a magyar irodalomnak is.

Oláh Sándor

AZ „IGAZSÁG” MEGNEVEZÉSE

Pál János könyve¹ olyan történetírói teljesítmény, amelyhez nem találna egy szokványos könyvismertető. Ez a munka – gazdag és hiánypótló jelenkor-történeti tartalmán túl – a történész feladataira, történetírói gyakorlatra, valamint annak társadalmi funkcióira vonatkozó kérdésfelvetésekre is serkenti az olvasót. Hasonló kérdéseket erdélyi magyar történetírói teljesítmények kapcsán ritkán teszünk fel, talán mert elnézőnek és kíméletesnek lenni kevesebb feszültséggel jár, mint mérlegre tenni a változó színvonalú teljesítményeket. Nyitva hagyva ezt a kérdést (hasznos lenne tágabb keretek között visszatérni rá), úgy véljük, hogy Pál János munkáját rövid tartalmi ismertetésén kívül a történeti kutatási gyakorlat összefüggésében is vizsgálnunk kell.

Kutatok emlékezetemben: olvastam-e valaha jelentős hazai történeti munkáról olyan ismertetőt, recenziót vagy tanulmányt, amely tárgya bemutatását azzal kezdte volna, hogy először a mű szerzőjét mutatja be, aztán csak annak művét. Nem találok ilyen személyes élményre, pedig ezt a szempontot már a múlt század első felében felvetették a történetírás „mesterségét”, a történész szerepét és lehetőségeit értelmező, a szellemi irányokat kijelölő gondolkodó elmék. Nem gondolom szellemi provincializmusnak, ha Pál János munkáját e magas szakmai mércék elvárásainak és követelményeinek fényében is olvassuk és értelmezzük.

A történeti tényekről létrehozott források hitelességének személyi meghatározottságairól E. H. Carr angol történész kifejtette, hogy „a történelmi tények sohasem tisztán kerülnek eléink, mivel ilyen formában nem léteznek és nem is létezhetnek: ahogy a fényt az üveglap, úgy töri meg a tényeket az őket lejegyző tudata. Ebből következik, hogy amikor kezünkbe vesszünk egy történeti munkát, először ne a benne levő tényekkel, hanem a szerzővel, a történésszel ismerkedjünk meg.”²

-
- 1 Pál János: *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás. Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945–1965)*. Múltunk Könyvek. Csíkszereda, 2017, Pro-Print Könyvkiadó, 447. o. Pál János lelkész-történész kapta idén az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyik debütdíját, amihez szerkesztőségünk ezúton is gratulál!
 - 2 Edward Hallet Carr: *Mi a történelem?* Fordította Bérczes Tibor. Budapest, 1995, Osiris Kiadó. 21.

Mi a történész feladata, amikor a múltból fennmaradt forrásokat, a valamikor megtörtént eseményekről fennmaradt nyomokat vallatja? E. H. Carr szerint „a történetírás alapkövetelménye, hogy a történész találjon utat azok gondolkodásához, akikről írni kíván.”³ Hogy feltárhassa, milyen volt ez a gondolkodás, magának is újra kell gondolnia.” – folytatja E. H. Carr gondolatmenetét Collingwood.⁴

A történésznek tehát fel kell idéznie forrásai alapján a helyzeteket, újra kell gondolnia a forrásai szerzőinek valószínű gondolatmenetét. Azonban ennek előfeltétele, hogy a források szerzőinek cselekedeteit, indítékait összefüggésükbe helyezze: „ha bármit meg akarunk ismerni, ismernünk kell a kontextusát”.⁵

Tovább fűzve gondolatait a történész és az olvasó feladatairól, E. H. Carr úgy vélte, hogy ha „a történésznek az a feladata, hogy gondolatban vizsgálja, mi járt az általa vizsgált dráma szereplőinek fejében, akkor az olvasónak az a feladata, hogy rekonstruálja, mi jár a történész fejében. Mielőtt a tényeket tanulmányoznák, ismerkedjenek meg a történésszel.”⁶ – biztat újfent E. H. Carr.

Pál Jánosról könyve fülszövegéből megtudjuk, hogy 1978-ban született Baróton. 2002-ben történelem szakos, 2005-ben lelkészi oklevelet szerzett, 2015-ben doktori fokozatot a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen egyháztörténelemből. Jelenleg a Homoródszentmártoni Unitárius Egyházközség lelkésze. Kutatási területe: az unitárius egyház 20. századi története. Pál János 2007-től, könyve megjelenése előtt tíz évvel kezdte közölni tanulmányait, kutatási eredményeit folyóiratokban, konferencia-kötetekben. Ha végignézzük publikációinak tematikáját, láthatjuk, hogy történeti vizsgálódásainak határozott iránya volt. Ahogy a szakszerű történetírás alapszabályát Marc Bloch *A történész mestersége* című könyvében leszögezte: „...minden történeti kutatás a kezdet kezdetétől feltételezi, hogy a vizsgálódásnak már van valamiféle iránya. Kezdetben van a szellem. Soha egyetlen tudományban sem volt termékeny a passzív megfigyelés. Ha egyáltalán lehetséges.”⁷

3 E. H. Carr: i. m., 23.

4 Robin G. Collingwood: *A történelem eszméje*. Budapest, 1987, Gondolat, 347.

5 Collingwood: i. m., 364.

6 E. H. Carr: i. m., 22.

7 Marc Bloch: *A történész mestersége. Történetelméleti írások*. Budapest, 1996, Osiris Kiadó, 51.

A szerző kezdettől tudta milyen társadalmi-politikai erőterben zajló folyamatokat, viszonyokat és változásokat akar kutatni. Erre a célirányosságra a szerző 2007–2016 közötti publikációs jegyzékéből következtethetünk (419. o.) Az természetes, hogy a kutatás menetében, mikor részletesebben tárult fel előtte az egyház és a hatalom viszonyrendszere, új kérdések is felmerültek. „Mert minden tevékeny történész tudja, amikor írás közben egy pillanatra leteszi a tollat, és eltöpreng azon, amit csinál, hogy egyfolytában arra törekszik, hogy a tényeket az értelmezéséhez, értelmezését pedig a tényekhez igazítsa. Lehetetlen bármelyiknek is elsőbbséget adni.”⁸

A történelem nem más, mint értelmezés, „szakadatlan kölcsönhatás a történész és a tények, soha véget nem érő párbeszéd a múlt és a jelen között.”⁹

„Problémákat tanulmányozz, ne korszakokat!” – figyelmeztet Collingwood.¹⁰ Pál János problémákat kutat: a hatalom és társadalom viszonyának egy meghatározott, időben és térben – 1945–1965 között a Román Népköztársaságban – lezajlott eseményfolyamát: a mindent ellenőrizni és irányítani szándékozó kommunista hatalom és a széleskörű társadalmi beágyazottsággal, társadalmi presztízzsel és belső autonómiával rendelkező unitárius egyház konfliktusos kapcsolatának két évtizedes történetét. A szerző a bevezetőben megfogalmazta célját: egy átfogó szintézis alkotása a bonyolult változási folyamatról, abban a széles és soktényezős interakciós mezőben, amely az unitárius egyház intézményei és az ezeket képviselő vezető személyek, valamint a hatalmi intézmények (többnyire erőszakszervezetek) viszonyában 1945–1965 között történt. A kutatott eseményfolyam vizsgálatát a szerző egy historiográfiai összefoglalással, az erdélyi magyar egyházak közelmúltjának feltárása során megjelent szaktörténeti munkák és kutatási eredmények áttekintésével indítja, majd egy rövid fejezetben bemutatja az egyházakat irányító és felügyelő állami intézményeket (Vallásügyi Minisztérium, Vallásügyi Államtitkárság).

„Ha bármit meg akarunk ismerni, ismernünk kell a kontextusát.”¹¹ Pál János alaposan feltárta a kutatott kérdéskör tágabb összefüggését,

8 E. H. Carr: i. m., 27.

9 E. H. Carr: i. m., 28.

10 Collingwood: i. m., 346.

11 Collingwood: i. m., 364.

az 1945 előtti egyháztörténeti fejezeteknek (*Az Unitárius Egyház szervezeti felépítése és kormányzati szervei és vezetősége 1954 és 1965 között, Az Unitárius Egyház intézményrendszere és társadalmi beágyazottsága 1945 előtt*) éppen a kontextusba helyezés a funkciója. Az egyház 1945 előtti intézményrendszerének és társadalomszervezői, oktatási tevékenységének, az intézményi kereteknek és színtereknek összefoglaló szintézise, egyszóval a kommunista hatalom színrelépése előtti állapotok és viszonyok bemutatása, a *viszonyítási alaphelyzet*, az elemzés végkövetkeztetéseiinek összegzésekor. Erre az alaphelyzetre vetíti rá a szerző a változásokat: az átalakított viszonyokat, amelyek az erőszakos hatalmi beavatkozások, kényszerek és korlátozások, a totalitárius rendszer 1945-öt követő berendezkedése következményeként az egyház szerepköreiben, működésében, intézményrendszerében és az állammal szembeni kapcsolataiban bekövetkeztek.

Ennek a bonyolult és sokszálú kapcsolattörténetnek aspektusait bontja ki könyvében a szerző, értelmezi, vallatja a forrásokat, keresi a válaszokat kérdéseire. Pl. azt, hogy a kommunista hatalom társadalom-átalakító programja miként módosította azokat a viszonyrendszereket, amelyekbe az egyház beágyazódott és a 20. század első felében sokszínű, összetett társadalmi tevékenységet folytatott? Milyen módszerekkel és tartalmakkal alakította át és korlátozta a hatalom az egyház szerepköreit és tevékenységi területeit, hogyan terjesztette ki felügyeletét és az ellenőrzést az egyházi élet minden szegmensére.

Az egyház pártállami integrálásának folyamata – ezt a folyamatot jelzi a könyv címe – párhuzamosan haladt az állam-szocialista rendszer politikai megerősödésével, az ideológia gyakorlatba ültetésének menetével, nem utolsósorban pedig a társadalom és a kiépülő hatalom közötti erőviszonyok dinamikájával.

Az egyház és a hatalom viszonyrendszerének 1945 és 1965 közötti változási folyamatában a szerző az egyház államhatalom általi integrációjának különböző tartalmú fokozatai alapján három időszakot különített el: az 1945–1948; 1948–1956; 1956–1965 közötti időhatárokkal jelölve meg a változási folyamat paramétereit. A radikális változásokat az 1948. év hozta, amikor a politikai ellenfeleivel leszámoló kommunista párt politikai hatalma megerősödött, és megindult a társadalom erőszakos eszközökkel történő átalakítása, a kizárólagosságot hirdető ideológia jegyében. Mindenekelőtt a társadalom kis autonóm szigetei-

nek – a magánvagyonra alapozott önálló egzisztenciáknak – a felszámolása ellen indult hatalmi ostrom és ebből az egyház sem maradhatott ki. A hatalom kisajátította a nyilvánosságot, az egyházi életet a templom falai közé kényszerítette. Betiltotta az egyháztársadalmi szervezeteket, a szervezett keretek között folyó társadalmi munkát, a lelkészek nem folytathattak a vallásos hitet vagy a nemzeti identitás erősítését célzó tevékenységet. A templom nyilvánosságán kívül az egyházi szereplők csak a hatalom által megrendelt legitimációs és propaganda-tevékenységekben vehettek részt.

Az egyház és a lelkész 1948 után csak passzívan, közvetett úton és korlátozott mértékben tölthette be az 1945 előtt ellátott szerepköreit – állapítja meg a szerző.

Az államosítás és a megszorító intézkedések következtében az egyház elveszítette gyakorlatilag az összes rendelkezésére álló eszközöket, másfelől pedig a túlélés érdekében el kellett fogadnia a hatalom által diktált irányítást és feltételeket. Az egyházra nehezedő hatalmi nyomás új tartalmú feladatkörök kényszerű elfogadását eredményezte: az egyházépítő munka mellett fel kellett vállalni a hatalmat részben kiszolgáló szerepet is. Az egyházi jelleget erősítő tevékenységeket korlátozta a hatalom, de például az iskolán kívülre kerülő megtúrt vallásoktatás viszonylagos szabadságnak örvendett.

Az egyház-hatalom kapcsolat végkifejletét tekintve, a kutatás és értelmezés kérdése, hogy sikerült-e az állampártnak hatalmas erőforrásaival, óriási elnyomó gépezetével és a szünet nélküli ideológiai hadjárataival az egyházat maradéktalanul az újonnan létrehozott politikai és társadalmi rendszert kiszolgáló intézménnyé lefokozni, és ha igen, akkor milyen mértékben, módszerekkel és eszközökkel? Hogyan, milyen stratégiákkal válaszolt az egyházvezetés a hatalom korlátozó, tiltó megfélemlítő lépéseire?

Ugyanakkor az összehasonlító szempont is jelen van a könyvben: a szerző kitekint a hatalom más felekezetekkel szembeni politikájára is, a görögkeleti, görögkatolikus, római katolikus és református egyházak esetében.

Pál János a jelenre – egy sajátos társadalmi közeg múltra vonatkozó gondolkodásmódjára – reflektálva is megfogalmazza kérdéseit. Mitől függ, hogy milyen kérdéseket tehet fel a történész a múltrol a jelennek? A történész önálló individuum, egyedi emberi lény, ugyanakkor a

történelem és a társadalom terméke. „Akárcsak a többi emberi individuum, ő is társadalmi jelenség, egyszerre terméke és tudatos vagy öntudatlan szócsöve annak a társadalomnak, melyben él, és mint ilyen foglalkozik a történeti múlt tényeivel.”¹² „A társadalom jellegében bekövetkező változásokat semmi sem jelzi pontosabban, mint az, hogy az adott társadalom milyen történelmet képes, illetve képtelen írni... A történészek gondolkodását, ahogy a többi emberét is, a hely és az idő tényezői alakítják.”¹³

Pál Jánosnak a jelen múlthoz való viszonyára vonatkozó kérdése: hiteles-e az egyházi közbeszédben elterjedt szemlélet, amely egyfelől az egyházat a rendszer áldozataként, másfelől pedig cselekvő vagy passzív „ellenállóként”, de a keresztény és nemzeti értékek védelmezőjeként mutatja be? A szerző elemzései összegzéseként kifejti, hogy az egyház mozgásterét szoros korlátok közé szorító kommunista hatalom erőszak-szervezeteivel, elnyomó, és tiltó intézkedéseivel mennyire korlátozta, hogyan szüntette meg az egyház által addig gyakorolt társadalmi szerepköröket, milyen mértékben változtatta meg az egyház társadalmi befolyását hívei körében. A radikális változások kiemelésére a módszertani eljárás a fentebb jelzett: az egyház 1945 előtti és a kommunista hatalomátvétel utáni intézményrendszerének és szerepköreinek, társadalmi beágyazottságának az összehasonlítása, illetve párhuzamba állítása.

A kutatás fő kérdése nem az, hogy miért történt, ami történt, hanem az, hogy miképpen, *hogyan történhetett meg?* Erre a „hogyanra” a kötetben árnyalt, sok szempontú, sokféle indítékból megvalósult válaszokkal ismertet meg a szerző, az egyház elleni támadások és korlátozások mellett tragikus egyéni sorsokkal, behódolások, megfélemlítések, megtérdeltetések feszült hétköznapjaival. Pál János munkája e drámai történeti folyamat – hogyan valósult meg a kizárólagosság uralma a pártállami diktatúrában az unitárius egyház esetében – hiteles, alaposan dokumentált ábrázolása.

Végezetül – a teljesség igénye nélkül – idézzünk a szerző következtetéseiből:

– az államszocializmus első két évtizedében az egyház elveszítette a vallási és nemzeti identitást ápoló intézményeinek többségét, de

12 E. H. Carr: i. m., 33.

13 E. H. Carr: i. m., 40.

mindezek ellenére a hívei közösségére gyakorolt befolyása mégsem csökkent;

- az egyház, ha formálisan is, de az államszocializmus átnevelő propagandagépezetének eszközévé vált, egy olyan irányított intézménnyé, amelyben – különösen az 1956-os letartóztatásokat követően – jóformán ismeretlenné vált a spontán, szabad cselekvés fogalma;

- a rendszer iránt ellenszenvet táplálók tábora az egyházhoz közel állók csoportját gyarapította – az istentiszteletek látogatása az „ellenzékiségnek” egyfajta szimbolikus megnyilvánulási formája is lehetett;

- magyar intézményként a magyar érdekek, értékek és az anyanyelv védőbástyájaként lehetett az egyházra tekinteni, a vele való kapcsolattartás a nemzeti identitás, hovatartozás burkolt kifejezésére teremtett lehetőséget;

- az intézményrendszer szétverésével a társadalmi tevékenység minimális szintre csökkentésével, az informátorok általi behálózással sikerült megroppantani és betagolni az egyházat az állami szocialista rendszerbe;

- az egyház az államszocializmushoz való viszonyulásában a konfrontáció helyett a tárgyaláson, kiegyezésen nyugvó „békés együttélés” alternatíváját kereste;

- az egyház hatalomhoz való viszonyulását döntően befolyásolta történelmi múltjának tapasztalata;

- a teljes elszigeteltség és „eszköztelenség” állapotában az egyház tehát lényegében elkerülhetetlenül az államszocializmussal való kompromisszumkötés kényszerpályájára sodródott.

Jelen keretek között eltekintünk a szerző következtetéseit megalapozó történeti tények felsorolásától, ezeket az érdeklődő olvasó maradéktalanul megtalálja a kötet oldalain.

Pál János munkájában mindvégig – ahogy szaktörténeti munkától elvárható – következetesen tárgyilagos elemző marad. Pedig unitárius lelkésként műltszemléletében akár a pozitív elfogultságok ingoványába is betévedhetett volna. De munkája következtetésekkel dolgozó történeti munka és nem emlékezeti alkotás. „Hogy mi az emlékezet és vajon egyfajta tudás-e vagy sem, ezzel a kérdéssel nem kell foglalkoznunk a történetírásról szólva, mivel annyi legalábbis világos... hogy az emlékezet nem történelem, mert a történetírás a szervezett tudás, avagy következtetésekkel dolgozó megismerés egy bizonyos fajtája, az

emlékezet viszont egyáltalán nem szervezett és nem következtetésekkel dolgozik.”¹⁴ Szóba se kellene hoznunk a múlt félreértelmezésének esetleges veszélyét, ha a közgondolkodásban nem érzékelnénk a szelektíven pozitív múlt-kép iránti elvárást.

A szerző a kutatott probléma feltárásában mindvégig történetileg gondolkodik: „Amikor az ember történetileg gondolkodik, a múlt bizonyos dokumentumai vagy emlékei előtt áll. Az a dolga, hogy feltárja, milyen volt a múlt, amely ilyen emlékeket hagyott hátra. Ha például az emlékek írott szavak, fel kell tárnia, hogyan értette az, aki leírta. Ez annyit jelent, hogy fel kell tárnia azt a gondolkodást... amelyet kifejezett velük.”¹⁵

Ennek a tudatos gondolkodásnak eredménye a higgadt szembenézés a két évtizedes, intézményi és személyes sorsokat drámaian, tragikusan átalakító történeti folyamattal. A szerző önként vállalt feladatának társadalmi haszna, a reális történeti tudat alakításában és a hiteles identitástartalmak gazdagításában lehet. Ugyanakkor a múlthoz fűződő viszonyunkban lehet(ne) más, kívánatos hozadéka is. A diktatúrában bekövetkezett mélyreható, erőszakon alapuló traumatizálás feloldásának lehetőségéről és fontosságáról Ö. Kovács József kifejti: „A múlttal való tudatos szembenézés nemcsak elkerülhetetlen feladat, de bizonyos szempontból gyógyító hatású is lehet, hiszen a brutalitások és félelmek emlékképének közelívé tétele sajátos módon el is távolít, valamilyen módon fel- és átdolgozhatóvá teheti a traumákat... Ehhez azonban az »igazság« megnevezése kell, ami bármilyen megbocsátás és megbékélés alapja lehet.”¹⁶ Mindez azonban már nem a szerzón, hanem a munkáját megismerő társadalmi közeg mentalitásán múlik. Az „igazság megnevezése” megtörtént.

A most negyven éves Pál János munkája szilárd alapzat, amelyre további szellemi építmények helyezhetők.

14 Collingwood: i. m., 316.

15 Collingwood: i. m., 347.

16 Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965*. Budapest, 2012, Korall, 21.

OLVASÓLÁMPA

ORGIA

Pár napja fejeztem be, és azóta is azon gondolkodom, hogy jó könyv ez¹, avagy sem. Jelenetei, epizódjai, fél-negyed fejezetei ott vannak azóta is a retinámon, nem mennek ki a fejemből. Ezek szerint jó a könyv, gondolom, legalábbis részleteiben az. Ritmusa, lendülete, indulata visz, sodor az olvasásban; gyors, pattogó mondatai magukkal ragadnak, szinte követelik, hogy lélegzetet is alig véve, kapkodón velük siessünk. De mintha a szerző – indulatában, dühében – mindent el akarna mondani, jobban mondva mindent bele akart volna gyömöszölni a könyvébe, amit a jegyzeteiben, négy év levéltározása, egykori résztvevőkkel történt beszélgetései során, után feljegyzett, összegyűjtött. Még a nyolcvanadik oldalnál tartok, ahol nagyjából el szokott dőlni, úgy a hatvanadik-nyolcvanadik oldal környékén legalábbis, hogy tovább olvasok-e egy könyvet, avagy leteszem, de már akkor az az érzésem, hogy a regény (regény?, inkább regényesített dokumentumgyűjtemény) mintha csupán ezekért a szörnyűségekért, a nagyjából öt hónap (októbertől februárig tartó időszak) szörnyűségei, rémtettei megörökítéséért született volna. A szerző el is mondja az egyik vele készült interjúban, hogy a Városmajorban nőtt fel, és azokról a meghatározó élményekről akart írni, amelyek ott ráragadtak. Egy szó, mint száz, az *Orgia* megkísérelti rekonstruálni közvetlenül a második világháború vége felé történt rettenetes eseményeket. A Budapest ostroma alatti véres megtorlások, gyilkosságok, perverziók képezik a könyv hátterét. A szovjet már körülzárta a fővárost, ám ezt mintha tudomásul sem véve, haláltáncszerűen tombolnak a hatalmat magukhoz ragadók, és zajlanak a legvéresebb gyilkosságok, leszámolások. A fővonalon egy keresztény gyáros története, akit a nyilasok zsidóbújtatás (a szeretője bujtatása) miatt elfogtak, megkínóztak, majd rákényszerítették, hogy közéljük álljon. Ez a főszál pedig bűvópatakszerűen hol felbukkan, hol eltűnik, miközben a háttérben zavartalanul folyik a kegyetlenkedés: az ellenállók, bujkáló katonaszökevények, a csillagos házakba be nem vonult zsidók begyűjtése. A Tizenkétker volt az egyik leginkább szervezett, legfélelmetesebb csoport, a Városmajor

1 Zoltán Gábor: *Orgia*. Budapest, 2016, Kalligram.

pedig a budai nyilasok központja. Razziák utcán, lakóházakban, kórházakban, kínzások, rablások és megsemmisítések, kivégzések. (A szerző a Dunának ajánlja a könyvét, a gyilkosok általa szabadultak meg a hulláktól, így akarták eltüntetni őket, bár mindent teljesen mégsem sikerült. Bizonyosság erre ez a könyv is.) A társaság lelki vezetője pedig, alakítója és inspirálója a tombolásoknak: Kun András páter. (A regényből tudom meg, hogy rendjétől eltávolodott minorita szerzetes, és hogy előzőleg éppen Kézdivásárhelyen volt a minorita rendben. Harmincas évei elején járó, állítólag magas, jóképű, igazi filmszínész kinézetű fickó, akinek csuhája övéen lógott a pisztolytáska és a kézigránát. A városma-jori templom plébánosa a nyilas hatalomátvételt követő első vasárnapon mutatta be a híveknek, aki aztán reinkarnálódott Kapisztrán Jánosként, ha kellett, a szószékről szólította harcba a népet.) Papként, az isteni felhatalmazás birtokában ölt, kínzott, avagy hegedült a sorstársainak, vagy adta össze a testvéreket és a testvérnőket. Ám valahogy az volt az érzésem, hogy nincsen arcuk ezeknek a „hősöknek”. Az egyik oldalon rosszak, avagy nagyon rosszak, a másikon meg kiszolgáltatott, földig, porig alázott, szájalomra méltó szerencsétlenek vannak. Talán Rennernek, a gyárosnak kellene legyen „valamennyire” arca, egyénítettebb lehetne, hiszen rá épül az egész történet, de neki sincs, vagy inkább: az övé is mintha csupán egy függöny mögül látszana. A cselekmény pedig, ha van, s amikor van, pörög tovább, illetve ismétlődik. Ugyanazok az események, ugyanúgy. Duna-part, nyilasházak, perverziók, kínzások, ez utóbbiak apróbb-nagyobb eltérésekkel szinte ugyanúgy. A rettenet, az elképzelhetetlen, felülmúlhatatlan őrjöngése. Áldozatok, kiszolgáltatottak, no meg akik hatalomhoz jutottak és élnek is vele, elképesztő, emberi ésszel felfoghatatlan tombolásban és eszelős pusztításban. A végpusztulás előtt haláltáncukat járó kisemberek ők, akik egyébként „becsületes munkásemberek” voltak valamikor (fűszeres, pék, pincér, kárpitos, fürdőmester, de most nyilasok, s itt, a kötetben, mind a saját nevükön szerepelnek: Megadja Ferenc, Bokor Sándor, Erdélyből a Sánta fivérek, Dési Dregán Miklós, akinek az ősei románok voltak stb., utánuk lehet nézni a történelem lapjain is), akik önmagukból teljesen kivetkőzve cselekednek. A Maros utcai kórház kiürítése talán az egyik legjobb, legemlékezetesebb fejezet rész a kötetből. A kínzások-perverziós részek pedig, amely „ceremóniák” hol szabadon, hol zenére, zenei aláfestésre történnek, a

legdöbbenetesebbek. Ahogy ott, akkor, azokkal a történelmi szereplőkkel „folytatódik a folytathatatlan”. Folytatódik, aminek el sem szabadott volna kezdődnie, meg sem szabadott volna történnie egyáltalán. (*Fekete Vince*)

A MEGKERÜLT PARADICSOM

– *Ádám Gyula fotóiról* –

Persze, mindig tudtuk, hogy létezik. Miltonnál elveszett, de ez legyen az ő bajuk. Nyugat-Európáé. Itt még van, s erre hiteles bizonyítékunk van. Látható. Látható. Látható. És van, aki dokumentálta, lefotózta, megörökítette az utókornak, és magunknak is: igen, itt van a Paradicsom, az Édenkert. Persze, az Édenkert nem arról szól, hogy kis hárfákkal adoniszok és hurkás lábú kis angyalok énekelnek.

Nem, az Édenkert, a Paradicsom egy kert, amelyet művelni kell. Munka van benne, életek munkája, ráncos, szép tekintetű emberek, vidám, rosszcsontr lurkók, akik azért kimennek kaszálni a nagyapjukkal, síhederek, vidáman, szoknyák alá nézve.

Mindannyian láttuk ezt. De nem olyan tisztán soha, mint Ádám Gyula. Aki csak jár, szerényen, „keccintget” a gépével, és valami elképesztő dolgot tesz. Szublimál. Átörökíti az örökkévalóságot.

Képein ott van az örök igazság. A szeretet, a hit, a remény. A kelet felé néző összeszűkült szemek, a munkás kezek, a kovászos kenyér, a vágy, a jövőbe vetett hit: hiszen másként miért lenne a múlt?

Ádám Gyula a jövőnek rögzít: a múltból. Fotóin mi vagyunk, ősapáink, ősananyáink, mi magunk. Néha fáj szembenézni ezzel: de minden keresztet viselni kell. A keresztet. Ez is fontos.

Mindenki hordozza a magáét. De ha Ádám Gyula fotóit elnézzük, rájövünk: nem vagyunk egyedül, és nem a miénk a legnagyobb kereszt. A moldvai csángók, a gyimesiek, a felcsíkiak, a barcaságiak, a kapáló pusztinai öregek, és a kihalt templomban a Szent László-freskó: igen, ez mind a mi keresztünk.

És mindezt alázattal, mívesen, mint a hajdani ikonfestők, teszi elénk Ádám Gyula. Nem művész, nem büszke, nem tör semmilyen babérra. (Esetleg a bablevesbe, mert oda kell.) Az összefonott kezek. Az élő múlt. A meghajlott hátak egyenes gerinccel. Ezer év fájdalma, ezer év szépsége.

A Hit, a Remény, és Szeretet, amit ki nem lehet mondani, néha csak rácsodálkozunk: nagy vagy, Uram.

És ezt mutatja meg nekünk Gyula bátyánk. Köszönjük.

A mítosz szerint az ember retinája megőrzi az utolsó látott képet. Én, ha magammal vihetem: fotóit szeretném látni utoljára.

Mert akkor lesz is feltámadás. (György Attila)

*OVE, A KÜLÖNC, OVE A NORMÁLIS?*²

Amikor elolvastam a könyv borítóján az eladhatóság fokozásáért odabiggyesztett hivalkodó feliratot („Csak Svédországban 600 000 példány”), először arra gondoltam, hogy a Magyarország népességével nagyjából megegyező számú állampolgárral rendelkező Svédországban ez igen nagy eladott példányszám. Aztán nyomban az is eszembe jutott, hogy ami ennyi embernek tetszik, az gyakran olyan, mint egy fülbe-mászó sláger: ma még mindenki azt dúdolja, pár év múlva alig emlékeznek rá. De mindig vannak nagy kivételek, Gabriel García Márquez például, akiről egyszer egy méltatója azt írta, hogy kezdve a vajtfülű kritikusoktól le a fodrászkisasszonyokig mindenki örömet lelheti a *Száz év magány*ban. (Nem tudom, milyen baja volt az illetőnek a fodrászkisasszonyokkal, köztudottan jóval több nő olvas, mint férfi, s egy fodrászszalon igen alkalmas helye lehet az olvasmányélmények cseréjének. Lehet, hogy a fodrászkisasszonyok nem akarnak dekonstrukciós módszerekkel, Derrida-idézetekkel vagdalkozva közelíteni valamely irodalmi műhöz, de gyanítom, a világirodalom túlnyomó része nem is e célból íródott.)

Ove egy ötvenkilenc éves, nemrég megözvegyült, nyugdíjba küldött, nehéz természetű és nehezen kezelhető svéd polgár. Egész életében „keményen dolgozott, sosem volt beteg, törlesztett, adót fizetett, eleget tett a kötelezettségeinek”. Szereti maga körül a rendet. Nem üti orrát mások dolgába, de elvárja, hogy mások se üssék orrukát az övébe. Vannak rigolyái, például egész életében csakis Saab márkájú svéd kocsit hajlandó venni és vezetni, semmire sem tartja azokat, akiknek más autójuk van. Mérhetetlenül utálja a fehér ingeseknek nevezett bürokratákat. Mintha bárki is szeretné őket. Szinte bármit meg tud javítani, biciklitől és autótól az elromlott fűtésrendszerig, ráadásul szereti is ezt csinálni. Akár átlagos polgár is lehetne Ove, hogy mégsem az, nem rajta múlik. A világ változott meg körülötte. Kicsit felelőtlenebb lett, kicsit nem tudja rendben tartani magát, kicsit elhülyült. Esetleg

2 Fredrik Backman: *Az ember, akit Ovénak hívnak*. Budapest, 2014, Animus Kiadó.

nem kicsit. Talán jódolgában, amelyben már a közmondás kutyája is megveszett.

Úgy adódik, hogy a magánakvaló Ove folyton segít valakinek. Mert állandóan mindenki rászorul. A terhes iráni nő, a százötven kilós mamlasz svéd férje, a homoszexuális fiatalember, a biciklit megjavítani képtelen postás, a metrósinék közé beesett szívbajos. Mindenféle náció körülötte. A kőszívű Ove pedig fortyogva, káromkodva, de segít. Holott minden vágya az, hogy öngyilkos legyen, kövesse szeretett feleségét a halálba. Aki nélkül sehogy sem leli helyét ebben az egyre dilisebb világban. Szinte minden fejezetre jut egy próbálkozása, de valaki mindig megzavarja. Tragikomikus, morbid helyzetek. Ezek a legjobb részek. Szerencsére a túlnyomó részét teszik ki a könyvnek.

Ehhez képest túl gyors és indokolatlan a befejezés. Hollywoodnak is becsületére való happy end, bőséges szirup. A lakótelep különféle nációja, ferde hajlamú egyénje, tehetetlene és élheterlene váratlanul összefog, a szomszédság hirtelen felfedezi egymást és egymás nyakába borul. Ove az iráni nő gyerekeire költve pénzét új értelmet talál életének. Sőt, halálakor kiderül, hogy titokban milliomos, a millióból pedig rossz helyzetben lévő gyermekek megsegítésére alapítványt hoz létre az iráni nő. Kolák peszte pupözö: Ove segít vásárolni egy Toyota márkájú kocsit egyik ismerősének. Mind szép, mind jó, csak erősen action gratuite-ize van a dolognak. Még a mesék boldog végkimenetelét is jobban elő szokták készíteni. Az olvasó csak kapkodja a fejét, egyszerre mi lelte ezeket, hogyan hasaltak bele ilyen hirtelen ebbe a nagy nyálas boldogságba. Szerintem a fodrászkisasszonyok is valószínűtlennek találják. Nem arról van szó, hogy nem vágyik mindenki boldog befejezésre. De ennyire irreálisra és nyálasra?

A könyv svéd nyelven először 2012-ben jelent meg. Svédországban régóta él mindenféle náció, de a 2015-től kezdődő nagy migránsrohamnak akkor még híre-hamva sem volt. Azóta ott is kialakultak a no-go zónák, azóta, sajnos, ott is eldurvultak a dolgok. Tavaly Göteborgban én is megismertem egy olyan magyar családot, amelyik több évtizedes ott-tartózkodás után (a feleség migránsokat tanított svéd nyelvre, tehát közelről ismeri a problémát) már megtették a lépéseket, hogy végleg hazatelepüljenek Magyarországra.

Jó kérdés, hogy ma már hogyan írná meg könyvét a szerző. (*Molnár Vilmos*)

SZÉKELY KÖNYVTÁR

Н11МD.30 0201

FERENCZ IMRE AJÁNLJA

SÜTŐ ISTVÁN VÁLOGATOTT VERSEK CÍMŰ KÖTETÉT

A fiatalon elhunyt Sütő István költészete árnyékban maradt az eltelt évtizedekben, ezért a most megjelentetett, válogatott verseit tartalmazó kötet – mondhatni – reveláció, meglepetés... Versei tárgyilagosak és többnyire nélkülözik a megszokott verskellékeket, a hasonlatokat, a metaforákat, inkább lecsupaszított, cicomátlan, mondhatni prózai szöfűzérekből állanak össze („tömondatokkal kellene csak a beszéd közlegényeivel”). Meg-megszakadó verssorok rácsozata, acélháló, amely megmaradt, miután kihullt közüle a beton, amelybe valamikor behazudták, amelyből kilopták a cementet... Emlékek revíziója. A költő megmutatja a felfeslett valóságot, a dolgok fonákját. Sütő a lényegyet keresi fellapozván a történelmi, a társadalmi, a családi albumokat, amelyekből a saját arcát is kegyetlen őszinteséggel tárja elénk. Kinagyított, retusált arcok... A rések tele vannak zsilettekkel, fájdalommal, szavahihető csenddel, hiánnyal. Pátoszatlan, de őszinte, önmarcangoló költészet ez, amelyet most évtizedek teltén felfedezünk, vagy újra felfedezünk, és elcsodálkozunk, hogy ezek a versek napvilágot „tudtak” látni a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben, holott egyáltalán nem feleltek rá az ideológiai-politikai elvárásokra! (Persze, nem minden verse jelent meg Sütő Istvánnak sem akkor – életművében kicenzúrázott versek is akadnak...) Hanem a megjelent vers-bokrokból ugyancsak kiugrik a nyúl, és felrepül az a madárka, amely a régi fényképezőgépekből mint illúzió szállt fel. Ezekben a versekben groteszkké, nevetségessé, esetlenné válik a megesett múlt.

A költő elszámol és leszámol, tényeket sorakoztat fel, megtörtént valóságot idéz fel, olykor a sajtóból kiemelt szövegrészekkel operál. A hír, miszerint „...az arta moziban amit a transilvania // szálló helyére építettek a majmok bolygó- // ja című filmet vetítettek” – más jelentést kap a versben az 1972-es *Vörös Zászló* aug. 4-i lapszámából kiragadva, amelyben írnak a párt évfordulójáról, de a lapszámban benne van a kommunista apa nekrológja is. A versciklus a nagyvilágot és a személyes érintettséget hozza szimultán helyzetbe, és az összkép új megvilágítást, értelmet nyer... Minden szó, minden szöveg kéznél van, csak össze kell montálni, szerkeszteni, és a szerkezet korszerű verssé, költészeté lényegül át: transzilván művészeté! Az átlényegített való maga a tetten ért, leleplezett idő. Felmenők, elődök arcvonásait villantja fel verseiben, versciklusaiban a költő, egy egész panoptikum elevenedik meg, vonul fel előttünk. Életrajzok, önarcképek ezek a versek, többnyire kisfilmek. Biográfiai költészet ez – létköltészet, sorsköltészet... És „a külváros szólal fölvergődve versig”... És az 1949-es esztendő ígérete: „...új rend új gyermek // mi minden lehet még apádból és belőled is”... Célba lehetett-e érni, amikor „anyád temetésére is csak úgy értél el // hogy a Hargitán kitaszítottad az imézét”...

A kötetnyitó *Zöld király* című vers egy sora: „hadd látom én az életben mire ment”... A „kártyában szőke férfi” tragikus sorsát kártya nélkül is megjósolhatták azok, akik ismerték... Azok közé tartozott, akik nem szoktak megőregedni. Rá is érvényes (volt) a megfogalmazás, miszerint a költészet életmód, amibe bele lehet halni..

www.szekelykonyvtar.ro
facebook.com/szekelykonyvtar

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal Dénes - Csikmadaras
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balácsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszereda
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászónújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csikmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Mgr. Csíki Dénes - Nyáradköszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csizsár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda

- Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya –
 Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Egyed Ufó Zoltán – Küküllőkemény-
 falva
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászontíz
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásár-
 hely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső –
 Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
 sárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csíkszicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda

- Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth István – Kolozsvár
 Horváth Kovács Ádám – Marosvásárhely
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 István Adrian – Székelyderzs
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplök
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke – Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Kóncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kristó Boróka – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Anita – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 László György – Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrentz Éva-Noémi – Brassó
 Lőrincz Ágnes – Marosvásárhely
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Madaras Lázár – Brassó
 Mag István – Lövete

- Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Márk Dezső – Csíkszereda
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Miklós Tamás – Marosvásárhely
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Lea – Csíkszereda
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Irén – Vulkán
 Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvita
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sebestyén Rita – Kézdiszentlélek
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád

- Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Andor – Bukarest
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkcsecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Noémi – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Katalin – Bukarest
 Szász Kinga – Kézdivásárhely
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szatmáry János – Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Enlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Levente – Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Szöcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtős Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Vajda József – Csíkszereda
 Vántsa László – Marosvásárhely
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák János – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csikkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zonda Csaba – Csíkszereda
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola – Esztelnek
 Általános Iskola – Felsőrákos
 Általános Iskola – Futásfalva
 Általános Iskola – Gyergyószárhegy
 Általános Iskola – Gyergyóremete
 Általános Iskola – Imecsfalva

- Általános Iskola - Kézdiálbis
 Általános Iskola - Kézdiálmás
 Általános Iskola - Kézdikővár
 Általános Iskola - Közéapajta
 Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagyalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtód
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
- Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csikszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csikszentmárton
 Községi Könyvtár - Csikszentmihály
 Községi Könyvtár - Csiksentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár - Hídvég
 Községi Könyvtár - Homoródalmás
 Községi Könyvtár - Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár - Kányád
 Községi Könyvtár - Kápolnásfalva

- Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászón
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Oszdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
 szentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon –
 Gyergyószentmiklós
 Tamási Aron Gimnázium – Székely-
 udvarhely
 Tamási Aron Színház – Sepsiszent-
 györgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferencz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Fülekgyörgy – Budapest
 Fűrjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Csaba – Budapest
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császár
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kófalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr

- Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Lajos - Érd
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Keszthely
 Dr. Milován Orsolya - Budapest
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Dr. Szabó László - Pécs
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepesi Attila - Budapest
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Vásárhelyi Péter - Budapest
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
 Zsigmond Aranka - Budapest
- INTÉZMÉNYEK*
 Algyói Faluház és Könyvtár
 - Algyó
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok

Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
- Budapest

Könyvtárellátó Kht. - Budapest

Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
László - Budapest

Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
MTA Társadalomtudományi Köz-
pont - Budapest

MTA Titkárság - Budapest

Mogyoróssy János Városi Könyvtár
- Gyula

Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
Egyesület - Algyő

Országgyűlés Hivatala - Budapest
- 2 db. egyéves előfizetés

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
gatóság - Budapest

Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
- Paks

Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs

Páterház Panzió - Szentes

Révai Miklós Gimnázium - Győr

Robinson Tours Kft. - Balatonfüred

Szegedi Tudományegyetem Egyete-
mi Könyvtára - Szeged

Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach

Farkas Szabolcs - Milwaukee

Fodor Albert - New York

Kirják Attila - New York

Kiss István - Hawley

Kovács Árpád - Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde - St. Péray

Nagy Pál - Montrouge

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Nesher

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza - Oshawa

Gábor Zsófia - Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svájc

Molnár Attila - Frick

Svédország

Antal Imre - Ljungby
Csata Attila - Västra Frölunda
Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
- Tangagärde
Szentkirályi Csaga - Vällingby
Török Ernő - Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta
Fekete J. József - Zombor
Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - Magyarkanizsa
Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - Szabadka
Nagybecskereki Gimnázium -
Nagybecskerek
Rancz Károly - Pancsova
Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom
Kiss Mónika - Órös
Pallér Péter - Komárom
Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma
Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

CSALÁDFA

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Már egy hete csak a mamára gondolok...”
(József Attila)*

*„Hej, búbánat, keserűség,
Még a testvér is ellenség,
Hát idegen hogyan volna,
Mikor testvér sincsen jóba...”
(Népdal)*

Apa, anya, testvér, szülő, nagyszülő, felmenők és oldalágiak, rokonok és családtagok, mit jelent neked a család, mit jelent a családfa? Mit adnak, mivel látnak el, mivel tarisználnak fel, és mit hozok ebből magammal, mit viszek egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve tovább adom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, a vérségi kapcsolatok, szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Le lehet-e, le tudunk-e, le kell-e válni vajon? Hogyan lehetek önmagam? Miben segít a család? Miben akadályoz?

Ha felültjük a Bibliát, vagy elkezdjük olvasni a régi görögök irodalmát, rögtön azzal szembesülünk, hogy kultúránk egyik legfontosabb, folyton visszatérő témája a *család*. S így van ez ma, a XXI. század elején is. Tavalyi diákpályázatunk nyertesei például azt javasolták, hogy ideai pályázatunk témája a CSALÁD legyen. Szülő-gyermek kapcsolat, testvér-testvér (avagy a nagyszülőkkel, dédszülőkkel való) viszony, mit kezdünk ma, felgyorsult világunkban ezzel az örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – valóban „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) a család, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó probléma, stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a *Székelyföld* folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: CSALÁDFA. Beküldési határidő: 2018. október 31.

A pályázat díjai:

I. díj: 1000

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2018 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a *Székelyföld* folyóirat fenntartja.